

**Ўзбекистон Республикаси Халқ Таълими
Вазирлиги
А.Қодирий номли Жиззах давлат педагогика
институтининг
“Умумий тарих” кафедраси**

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

Ўқув ишлари бўйича ректор ўринбосари
_____ **доц.Б.Мамажонов**
28 август 2008 йил

“ЭНГ ЯНГИ ТАРИХ”
фанидан ишчи

Д А С Т У Р
(1918-2008 йиллар)

Билим соҳаси: -100000 -Таълим
Таълим соҳаси: -5А1400000-Ўқитувчилар тайёрлаш ва
педагогика фани

БАКАЛАВРИАТ ЙУНАЛИШЛАРИ: 5140600 - ТАРИХ

Жиззах – 2008

Тузувчи: т.ф.н.доц.Миркомилов Б.,
ўқ.Миркомилова Н

Таризчилар: т.ф.н.доц.М.Пардаев. “Ўзбекистон тарихи”
кафедраси мудири
т.ф.н.доц.А.Болтаев

-Ушбу ишчи ўқув Дастури 5140600 “Тарих” таълим йўналиши учун “Энг янги тарих” фанига мўлжалланган бўлиб, Ўз.Р.О ва УМТВ томонидан 2008 йилда тасдиқланган. ДТСдаги маълумотлар билан тўлдирилган ҳолда, 2006 йил 13 август №186 рақам билан тасдиқланган намунавий ўқув дастури асосида тузилган.

-Дастур А.Қодирий номли Жиззах Давлат педагогика институти “Умумий тарих” кафедраси йиғилишининг 28.08.08 кўриб чиқилган ва тасдиқланган. (№1 баённомага эга).

Институт Илмий Кенгашида 29.08.08 кўриб чиқилган ва тасдиқланган. (№1 баённомага эга).

I. СЎЗ БОШИ

1.1. Мустақиллик йилларида тарих фанига эътибор янада кучайди. Жумладан, Ўзбекистон тарихи билан бир қаторда Жаҳон тарихини ҳам Ўқитишни яхшилашга катта эътибор берилмоқда. Президентимиз И.А.Каримов «Замон талаби шуки, профессор Ўқитувчилар Ўзларида мавжуд билим ва савия билан чекланиб қолмасдан, хорижий мамлакатлар тажрибисини қунт ва сабот билан Ўрганиб, мағзини чақиб, ундан Ўз талабаларига сабоқ беришлари зарур» деб таъкидлаган эди. Албатта, ҳар қандай мамлакатнинг тажрибасини Ўрганиш учун, аввало унинг тарихини, чуқур Ўрганиш лозим.

Инсониятнинг XX аср бошларидан ҳозирги кунгача босиб Ўтган тарихий йўли, унинг сиёсий ижтимоий, маънавий ахлоқий тажрибаси ҳақидаги билимлар эгаллаган баркамол шахсни тарбиялашнинг асоси ҳисобланади.

1.2. Талабалар аввало жаҳон тарихининг даврларга бўлиниши, даврларнинг аталиши ва уларга хос хусусиятлар ҳақида кенг тасаввурларга эга бўлишлари зарур. Шунингдек улардан жаҳон тарихида энг янги давр, унинг хусусиятлари, инсоният томонидан амалга оширилган буюк кашфиётлар ва ихтиролар ҳақида атрофлича маълумотларга эга бўлишлари, дунёни буюк давлатлар томонидан қайта бўлиб олиш учун кураш, иккинчи жаҳон уруши, унинг мудҳиш оқибатларини, икки қарама-қаршиликлар Ўртасида муросасиз кураш, совет империясининг қулаши, мустақил давлатларнинг вужудга келиши ҳақида кенг билимларга эга бўлишлари талаб қилинади. шу билар бирга битирувчи талабалар дунё халқлари олдида турган жаҳоншумул муаммолар, уларни бартараф этиш вазифалари, йўллари, Ўзбекистон Республикасининг бу муаммоларни ҳал этиш йўлида амалга ошираётган ишлари ҳақида атрофлича, кенг билимларни эгаллаган бўлишлари зарур бўлади.

1.3. Жаҳон халқлари энг янги тарихини чуқурроқ Ўрганиш учун бошқа Ўқув фанлари билан чуқур алоқани йўлга қўйиш муҳим аҳамиятга эгадир. Бунда энг аввало Ватан тарихи, энг янги тарихшунослик ва манбашуносликни Ўрни бекиёсдир. Жаҳон тарихини энг янги даври асосан XX асрни камраб олганлиги боис, Ўтган асрни инсоният тарихида мисли кўрилмаган фан техника тараққиёти асри бўлгани, хусусан табиий фанларнинг жадал ривожланиш даври бўлганлигини эътиборга олиб бу фанларни чуқур Ўрганиш энг янги тарих Ўрганиш самарадорлигини оширади. XX аср фан

техника тараққиёти асри бўлиш билан бирга турли қарама-қарши ғоялар, ижтимоий-иқтисодий тизимлар кураши аср бўлганлиги туфайли фалсафа, ҳуқуқ, адабиёт, иқтисод, география каби фанларини алоқаси жуда муҳим аҳамиятга эгадир.

- 1.4. Мустақиллик шароитида жаҳон тарихини шу жумладан унинг энг янги даврини миллий истиқлол ғоялари нуқтаи назаридан Ўрганишнинг долзарблиги, уни ўқитишни самарадорлигини оширишнинг аҳамияти тарих ўқитиш методикаси фани олдида улкан вазифалар қўяди. Кейинги вақтда таълим-тарбия жараёнида янги педагогик технологияларни қўллаш кенг ёйилиб бормоқда. хусусан тарих ўқитиш самарадорлигини оширишни уларсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Янги педагогик технологиялар тушунчаси кенг тушунча бўлиб у таълим тарбия жараёнини олдиндан лойиҳалаш, таълим сифатига эришишни кафолатловчи механизмни ишлаб чиқиш ва йўлга қўйишни, компьютер технологияларни ишлаб чиқиш ва амалиётда қўллашни, индивидуал ёндашув, интерактив усулларни кенг қўллаш каби жиҳатларни ўз ичига олади, бу эса тарихчи-педагоглардан тинимсиз ижодкорликни, доимий изланишни талаб этади.

Лекциялар мазмуни

КИРИШ

1918-1945 йилларда Европа АҚШ мамлакатлари (4-соат)

1.Энг янги тарихнинг ўқитишнинг мақсади ва вазифалари. Унинг даврий босқичларга бўлиниши. Мавжуд муаммолар. Энг янги тарихга оид янги манбалар.

2.Буюк Британия (1918-1939 йиллар). (4 соат)

Урушдан кейинги иқтисодий ва сиёсий аҳволи. Ички ва ташқи сиёсати. Ижтимоий ҳаракатлар. Иккинчи жаҳон урушига кириши.

3.Германия. (1918-1939 йиллар). (4 соат)

Ноябрь (1918й) инқилоби. Версаль сулҳи. Веймар Конституцияси. Фашизмнинг ҳокимият тепасига келиши. Ички ва ташқи сиёсат.

4.Франция (1918-1939 йиллар). (4 соат)

Урушдан кейинги иқтисодий ва сиёсий аҳволи. Ички ва ташқи сиёсати. “Халқ фронти” ғалабаси. Франциянинг Иккинчи жаҳон урушига кириши.

5.Австрия (1918-1939 йиллар). (2соат)

Австриянинг ички ва таши аҳоли. Мамлакатдаги халнинг турмуши. Итисодий вазият. Фашизмнинг ҳокимиятга келиши. урлланиш характерининг кучайиши.

6.Италия. (1918-1939 йилларда). (4 соат).

Урушдан кейинги иқтисодий ва сиёсий аҳоли. Фашизмнинг ўрнатилиши. Ички ва ташқи сиёсати. Урушга киришиши

7.СССР (1918-1939 йилларда). (6 соат).

Совет давлатини 1918-1939 йиллардаги аҳоли. Халаро вазият. Икки система ўртасида курашнинг кучайиши. Европада уруш хавфининг пайдо бўлиши. Совет давлатининг муносабати. Сталин диктатурасининг мамлакатда кучайиши. Мамлакатнинг ички аҳоли.

8.1918-1939 йилларда Халқаро ишчилар ҳаракати ва халаро муносадалар. (2 соат)

Коминтерннинг тузилиши ва фаолияти. Социалистик интернационалнинг тикланиши ва фаолияти. Ишчилар хотин қизлар, ёшлар, касабачилар ҳаракати Версаль-Вашингтон тизими. “Дауэс” ва “Юнг” режалари. Рапамо, Локарно, Женева конференциялари. Европада коллектив хавфсизлик ва фашизмга қарши кураш. Шўро-Герман битими.

9.Европа ва Америка мамлакатлари иккинчи жаҳон уруши йилларида. (1939-1945 йиллар).(4-соат)

Урушдан кейинги иқтисодий ва сиёсий аҳоли. Ички ва ташқи сиёсати. Буюк депрессия (турғунлик) йиллар. Ф.Д.Рузвельтнинг олиб борган ички ва ташқи сиёсати. Европа мамлакатлари ва давлатларининг 2-жаҳон урушидаги иштироки. Иккинчи жаҳон урушининг тайёрланиши, бошланиш жараёни сабаблари, бошқичлари. Янги давлатларнинг урушга кириши. Антигитлер коалициясининг тузилиши. Техрон, Қрим, Потсдам конференциялари. Иккинчи жаҳон урушининг тугалланиши ва оқибатлари.

10.Хитой (1918-1945 йилларда). (4 соат).

I жаҳон урушининг охирига келиб Хитойнинг иқтисодий ва сиёсий аҳоли. Вашингтон конференциясида империалистларнинг Хитойга қарши тил бириктириши. Милитаристик уруш. Хитой инқилобининг шарт-шароити, характери ва ўзига хос хусусиятлари. 1925-1927 йиллардаги революциянинг тарихий аҳамияти. Хитой Гоминдан ҳукмронлиги остида. Манжуриянинг Япония томонидан оккупация қилиниши. Хитой халқининг 1937-1945 йилларда Япон империалистларга қарши миллий озодлик уруши. 1917-1945 йилларда Хитойда ижтимоий-иқтисодий тараққиёт якунлари.

11.Япония (1918-1945 йилларда). (4 соат).

I жаҳон уруши ва Япония. Демократик ҳаракатининг Ўсиши. 1920-1921 йиллардаги иқтисодий кризис. Барқарорлашув даврида Япония. Демократик ҳаракат. Танака кабинети. Унинг ички ва ташқи сиёсати. Японияда 1929-1933 йиллардаги иқтисодий кризис. Манжуриянинг босиб олиниши. Экономиканинг милитаризациялашиши. Япон-америка ва япон-инглиз зиддиятларнинг янада кескинлашуви. Тинч океанида урушнинг бошланиши. Тинч океани хавзасидаги урушида Ўзгаришлар. Собиқ СССРнинг Японияга қарши урушга кириши. А+Ш сиёсати. Япониянинг сузсиз таслим бўлиши.

Тарих факультети IV-курс, кундузги бўлим, VII-семестр

1-мавзу: “Совуқ уруш” даврининг бошланиши. 2-соат

“Совуқ уруш” даврининг бошланиши. “Совуқ уруш”нинг келиб чиқиш сабаблари. Ҳудудий масала. БМТнинг ташкил топиши. Ядровий устуворлик учун кураш. “Трумен доктринаси”

2-мавзу: Европа ва Америка мамлакатларида ҳарбий сиёсат масалалари. 2-соат

Варшава шартномаси. УЙЎКнинг ташкил топиши. АШнинг урушдан кейинги сиёсати. Ҳ.С.Книнг ташкил топиши. АШ сиёсий ҳаётида либерализмнинг роли. АШнинг ички ва ташқи сиёсати.

3-мавзу: Ҳарбий сиёсий блоклар. Европанинг бирлашуви.

2-соат

Сиёсий ҳаракатдаги ўзгаришлар. Шимолий Атлантика шартномаси Ҳарбий Германиянинг НАТОга абул иилиниши. Атлантизм. Европа мамлакатларининг итисодий ҳамкорлиги. Европа интеграцияси. Маастрихт битимлари.

4-мавзу: Германия 1945-2007 йилларда. 2-соат

Германиянинг икки давлатга бўлиниб кетишию ГФР Конституцияси. Итисодий ўсиш ва унинг омиллари. Сиёсий кучларнинг жамиятда тутган ўрни. Катта коалиция. Кичик

коалиция. ГФРнинг таши сиёсати. Берлин девори. Германиянинг бирлашиши.

5-мавзу: Англия 1945-2007 йилларда. 2-соат

Буюк Британия урушдан сўнг. Лейбористлар сиёсати. Ольстер муаммоси. Консерваторлар сиёсати. Итисодда туб бурилиш. “Тетчеризм” сиёсати.

6-мавзу: Франция 1945-2007 йилларда. 2-соат

Урушдан кейинги аҳвол. Тўртинчи республика конституцияси. Франциянинг таши сиёсати. Бешинчи Республика. Генерал Шарль де Галлнинг зига хос таши сиёсати. Эвиан сулҳи. Социалистлар ҳокимият тепасида. Франция Мттераннинг ички ва таши сиёсати.

7-мавзу: Италия 1945-2007 йилларда. 2-соат

Урушдан кейинги Италия. Де Гаспери ҳукумати фаолияти. Христиан – демократик партиясининг инирози. Итисодий ривожланиш. Италия Коммунистик партияси фаолияти. Мафия. Сиёсий инироз.

Шарий Европа мамлакатлари (1995-2007 йиллар)

Тарих факультети IV-курс кундузги бўлим. VIII-семестр

1-мавзу: Шарий Европа мамлакатлари. Германия Демократик Республикаси. 2 соат

Шарий Европа мамлакатларида коммунистик тартибнинг ўрнатилиши. Тоталитар тартибларнинг ўрнатилиши. ГДРнинг ташкил топиши. Итисодий ривожланиш. Германиянинг бирлашиши ва унинг оибатлари.

2-мавзу: Венгрия ва Руминия Республикалари. 2-соат

“Пролетариат диктатураси”. Тоталитар режимнинг ўрнатилиши. атагонлар. Будапештда коммунистик режимга арши ўзғолон. Руминия ҳал Республикаси. Итисодий ривожланиш. Н.Чаушескунинг шахсга сиғиниш сиёсати. 1989 йилги инилобий воеалар. Мамлакатнинг бозор муносабатларига ўтиши.

3-мавзу: Альбания ва Югославия Республикалари 2-соат

Югославия 80 йилларда автаркия сиёсати. Р.Алия. давлатда сиёсий ўзгаришлар. Хокимият тепасига социалистларнинг келиши. Югославияда Республиканинг эълон илиниши. Итисодий ривожланиш. Иосип Броз Тито ва Сталин. “Ўз-ўзини бошариш социализми”. Сепаратик ҳаракатларнинг ўсиши. Югославиянинг парчаланиши.

4-мавзу: Болгария, Чехословакия ва Польша Республикалари 2-соат.

Болгарияда Республиканинг эълон илиниши. 50-70 йилларда социалистик урилиш. Чехословакияда янги Конституциянинг абул илиниши. 1968 йил Прага баҳори воеалари. 1981 йил инилоби. Чехия ва Славакиянинг ташкил топиши. Польша хал республикасининг эълон илиниши. “Бирдамлик” касаба уюшмаси ҳаракати фаолияти. Лех Валенса.

5-6 мавзу: 1945-1990 йилларда Соет Иттифои. 4-соат

Урушдан кейинги итисодий аҳвол. Иосиф Сталин. Сиёсий атафонлар. Н.С.Хрушев. Шахсга сиғиниш сиёсатининг фoш илиниши. ишло хўжалигидаги ўзгаришлар. Таши сиёсат А.И.Брежнев. Коммунистик партия диктатурасининг тикланиши. Итисодий инироз. 60-70 йилларда итисодий ривожланиш. 70-йилларда таши сиёсат. 1977 йил йил Конституцияси. М.С.Горбачев. айта уриш сиёсати ва натижалари.

7-мавзу: Дунё XX аср охири – XXI аср бошида.

Америка ўшма штатлари. (1945-2007 йилларда) 2-соат.

БМТ мавеининг ошиши. БМТ хавфсизлик кенгаши фаолияти Европада интеграцион жараёнлар. Глобал муаммолар. Демографик муаммолар. АШнинг урушдан кейинги аҳволи. Трумен стратегияси. Джон Кеннеди. Вьетнам уруши. Р.Рейган. Иран-Контрас жанжали.

Фойдаланиши лозим бўлган адабиётлар руйхати:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т., 1996 й 1 том
2. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин Т., 1996 й, 2 том
3. Каримов И.А. Ватан саждагош қаби муқаддасдир Т., 1996 й 3 том
4. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан Т., 1996 й 4 том
5. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби Т., 1996 й 5 том
6. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида... Т., 1998 й
7. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интилоқда Т., 1998 й
8. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг Ўз истиқлол ва тараққиёт йўли Т., 1992 й
9. Каримов И.А. Ўзбекистон Буюк келажак сари Т., 1998 й
10. Каримов И.А. Тинчлик ва ҳавфсизлик учун курашмоқ керак Т., 2003 й
11. Европа в международнѐх отношениях 1917-1939 М., 1979 г
12. Ўзбек энциклопедияси 1-14 томлар. Т., 1971-1980 й
13. Всемирная история в 10 том. М., 1961-1965гг 8-10
14. Хрестоматия по новейшей истории в 3-х т. М., 1960 т.1-2 1961г 3-т
15. Актуальные проблемы новейшей истории М., 1991

16. Дементьев И.П., Патрушев А.И. Историческая наука в XX веке. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америк Изд-во. «Простор» М., 2002 г
17. Язьков Е.Ф. История новейшего времени стран Европы и Америки 1945-2000 Изд-во «Простор» М., 2002 г
18. Пономарёв М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки В 3-х частях 2 часть 2-3 М., изд-во «Владос» М., 2000 г
19. Родригес А.М. Новейшая история зарубежных стран XX век. Изд-во «Владос» М., 2001 г
20. Родригес А.М., Пономарев М.В. Новейшая история стран Европы и Америки XX в. В 3-х.2 «Владос» М., 2001 г
21. Деревянко А.П., Шабельникова Н.А. История России с древнейших времен до начала XXI в. Изд-во «КноРус» М., 2002 г
22. Мунчаев Ш.Н., Устинов В.М. История Советского государства Изд-во «Инфра -М» М., 2002 г
23. Хидоятов Г.А. Всемирная история (1914-1945) Ч-1 Учебник для X классов Т., 1999 г
24. Хидоятов Г.А., Гуломов Х.Г. Всемирная история. Новейший период Европа и США после второй мировой войны (1945-1999) Учебное пособие для студентов Р.У.Т., 1999
25. Арабская Республика Египет. Справочник М.Изд. Наука 1990 г
26. История стран Азии и Африки в новейшее время 1 часть (1917-1945) М., 1976 2 часть (1945-1977) под.ред. М.Ф.Юрьева М., 1979 г
27. Историография нового и новейшего времени Ирана. Под.ред. Н.А.Кузнецовой. Изд. Наука М., 1989 г
28. Новейшая история арабских стран Азии 1917-1985 М. Изд. Наука 1989
29. Новейшая история Китая. 1917-1927 г 1-том М.Наука
30. Япония-экономика, общество и научно-технический прогресс М., наука 1989
31. Кузнецов Ю.Ф. Новиков Г.Б. История Японии М., 1988 г
32. Чан Кай Ши. Судьба Китайского Бонапарта В.Варонцов М.Политиздат М., 1989 г
33. Агаев С.А. Иран: рождения республики М., 1984 г
34. Гиясов Т. Роль Индии в укреплении мира на Ближнем Востоке Т. Фан 1970
35. Очерки Истории Индии Т. Фан 1977
36. История и экономика стран Арабского Востока и Северной Африки М., 1978
37. Узбекистон и стран Востока Т. Фан, 1975 г
38. Исоходжаев А.А. Ўзбекистон страны Арабского Востока и Африки Т., Фан 1980

Қўшимча

1. Тюриков В., Шоғуломов Г. 100 саволларга 100 жавоб Т., 1998 й
2. Янги Ўзбекистон тарихи воқеалари Т., 1998 й
3. Зияев Х.З. Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлар билан ижтимоий-маданий алоқалари Т., 1992
4. Қурбонов С. Умумевропа кенгаши: тарихи, якунлари ва аҳамияти Т., 1996 й
5. Мустақиллик; Изоҳли илмий-оммабоп луғат Т., 1998 й
6. Абдуллаев Н. Санъат тарихи Т., 1991 й
7. Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз: борьба за Европу: 1939-1941 гг (документы, факты, суждения) Изд-во «Вече» М., 2002 г

**Ўзбекистон Республикаси Халқ Таълими Вазирлиги
А.Қодирий номли Жиззах Давлат педагогика институти**

**“Тарих” факультети
“Умумий тарих” кафедраси**

**“Тасдиқлайман»
Ўқув ишлари проректори
_____доц.Б.Мамажонов
« _____ » _____ 2008 йил**

" ЭНГ ЯНГИ ТАРИХ "
фани буйича замонавий педагогик технология асосида
езилган

МАЪРУЗА МАТНЛАРИ
(1918-1945 йиллар)

Билим соҳаси: 100 000 - Таълим
таълим соҳаси: 140 000 - Ўқитувчилар тайёрлаш
ва педагогика фани

Бакалавриат йўналишлари: 514 06 00 - Тарих

Жиззах-2008

АННОТАЦИЯ

Жаҳон давлатларининг биринчи жаҳон урушидан кейинги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ривожланиши, Версаль-Париж сулҳ системаси. Дунё мамлакатларининг халқаро муносабати. Фашизмнинг вужудга келиши, тоталитар-социалистик лагернинг шаклланиши. Иккинчи жаҳон уруши. Собиқ социалистик мамлакатлар инқирозидан кейинги жаҳон мамлакатларининг иқтисодий жиҳатдан тикланиши.

Мустақил давлатларнинг ташкил топиши. Жаҳон мамлакатларининг XX аср охиридаги ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволи. XX аср охири ва XXI аср бўсағасида ҳалқаро муносабатлар. Ҳозирги замонда тараққиётнинг янги йўналишлари. Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти, шунингдек, Ўзбекистоннинг жаҳон давлатлари билан ҳамкорлиги.

Тузувчи:
Т.Ж.,

доц.Жавлонов

ўқ.Миркомилова Н.

Тузувчилар: доц.Жавлонов Т.Ж.,
ўқ.Миркомилова Н.

Такризчилар: доц. Миркомилов Б.,
“Умумий тарих”
кафедраси мудири
доц. Пардаев М.,
“Ўзбекистон тарихи”
кафедраси мудири
доц. Нуркулова Р

Маърузалар матни А.Қодирий номли ЖДПИ Тарих факультети
“Умумий тарих” кафедрасининг 28 август 2008 йилдаги №1 сонли
мажлисида кўриб чиқилган.

Ушбу маърузалар матни Кадрлар тайёрлаш миллий дастури талаблари
асосида тайёрланган қўлланмалардан ҳисобланиб, ғарб ва шарқий Европа
мамлакатлари энг янги тарихининг 1918-1945 йиллардаги воқеаларни ўз
ичига қамраб олувчи 10та маърузани ўз ичига олади.

М У Н Д А Р И Ж А

1. Кириш.....	2 соат
2. 1918-1939 йилларда Англия.....	4 соат
3. 1918-1939 йилларда Германия.....	4 соат
4. 1918-1939 йилларда Франция.....	4 соат

5.1918-1938 йилларда Австрия.....	4 соат
6.1918-1939 йилларда Италия.....	4 соат
7.1918-1939 йилларда АҚШ.....	4 соат
8.1918-1939 йилларда ССЖИ.....	6 соат
9.1918-1939 йилларда ҳалқаро ишчилар ҳаракати ва халқаро Муносабатлар.....	4 соат
10.Европа ва АҚШ давлатлари 2-жаҳон уруши йилларида...	6 соат

Жами: 42 соат

Жаҳон тарихи
Энг янги тарих (Европа ва Америка). (1918-1939 йиллар)
III-курс VI-семестр. Маъруза -42 соат, Семинар -46 ,

	Мавзулар номи.	Ваъз	Амали машгул	Жами
1	Кириш. 1 ва 2-чи жаҳон уруши ўртасидаги Европадаги мамлакатлар ва	4	4	8

	АҚШ.			
2	Англия 1918-1939 йилларда.	4	4	8
3	Германия 1918-1939 йилларда.	4	6	10
4	Франция 1918-1939 йилларда.	4	4	8
5	Австрия 1918-1939 йилларда.	2	2	4
6	Италия 1918-1939 йилларда.	4	4	8
7	СССР 1918-1939 йилларда.	6	8	14
8	Европа ва Америка мамлакатлари 2-чи Жаҳон уруши йилларида.	4	4	8
9	1918-1939 йилларда халқаро ишчилар ҳаракати.	2	2	4
10	Хитой 1918-1939 йилларда.	4	4	8
11	Япония 1918-1939 йилларда.	4	4	8
12	Якуний хулосалар			
13	Жами:	42	46	88

Кириш.

Ғарб мамлакатларининг энг янги тарихи (1918-2007 йиллар) кишилиқ жамиятининг XVII аср 40-йилларидан бошланган янги тарихнинг давоми, умумий тарихни нг сўнгги, энг мураккаб ва энг муҳим қисмидир. Ғарб мамлакатларининг энг янги тарихи 1918 йилдан ҳозирги вақтгача дунёда бўлган муҳим воқеаларни, социал иқтисодий ва сиёсий ўзгаришларни, жаҳон тарихий тараққиётининг асосий йўналишларини, жаҳон миқёсида юз бераётган зиддиятларни, озодлик кураши жараёнларини, жаҳон миқёсида юз бераётган зиддиятларни, озодлик кураши жараёнларини, социализмнинг инқирози сабаблари ва ундан кейинги ривожланиш

тараққиёт босқичлари, шунингдек, 1918-2003 йиллар ичида содир бўлган халқаро муносабатлар муҳим хусусиятларини ўргатади.

Халқлар ҳаётида юз берган ва юз бераётган туб ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларни, халқаро муносабатлар ривожланишининг йўналишларини баён қилиш энг янги тарих фанининг муҳим вазифасидир.

Шунингдек, энг янги тарих уруш ва тинчлик муаммоларини, тинчлик учун кураш масалаларини, ташқи сиёсатдаги қарама-қарши йллар ва тендецияларини тушунтиради.

Энг янги тарих масалалари ғоятда катта сиёсий аҳамиятга эга бўлиб, бунда синфлар, партиялар, оқимлар, турли нуқтаи назарлар курашади, ҳақиқат ва озодлик ва социал тараққиёт учун кураш масалалари турли мамлакатлар мисолида кенг ва чуқур гавдаланади.

Ҳозирги дунё мураккаб ва турфа хил. Бунда турли маданиятлар ёнма-ён яшайди ва бир-бирига таъсир кўрсатади. Бутун дунё билан муваффақиятли муносабатларга киришиш, дўстлик ва ҳамкорликни ривожлантириш учун мавжуд воқеликнинг муаммоларини чуқур билиш ва бу билимдан умум манфаати йўлида фойдаланиш лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов ўзининг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, тараққиёт шартлари ва кафолатлари” китобида дунё мамлакатлари билан тинч-тотув яшаш ва шундай ёзади: “Биз яшаётган давр қандай хусусиятларга эга? Сўнгги вақтларда жаҳонда юз берган, дунёнинг жуғрофий-сиёсий тузилишини ва харитасини тубдан янгилаган ўзгаришлар ҳозирги замон ва келажак учун қандай тарихий аҳамиятга молик? Булар ҳақида мулоҳаза юритиш ва уларга тўғри баҳо бериш жуда муҳим”.

Инсоният XX асрда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий тараққиётда улкан қадамлар ташлади. Асримизнинг 20-йилларида бошланган илмий-техникавий инқилоб ҳаётнинг барча соҳаларида туб ўзгаришларга сабаб бўлди. Инсон тарихида биринчи марта очик фазога чиқди ва ойга қадам босди. Атом энергияси, инсон ирсияти соҳасидаги кайфият, электроника, фазовий телевидение, энг янги ҳаракат воситалари халқларнинг ўзаро муносабатларини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарди.

Шу билан бирга хали ҳал этилмаган бир талай муаммолар борки, уларни бартараф этиш учун инсоният ўз кучларини

бирлаштириши лозим. Очлик ва қашшоқлик, атроф-муҳитнинг ифлосланиши, оғир юқумли касалликларга қарши кураш ва ҳаёт даражасини юксалтириш, инсон ҳуқуқлари учун кураш, халқаро ҳуқуқ мезонларини қарор топтириш шулар жумласидандир.

Илмий-техникавий инқилоб ва унинг ижтимоий-иқтисодий, маданий соҳалардаги кўриниши муҳим аҳамият касб этди, жаҳон ижтимоий ҳаётида қуйидаги янги тамойилларнинг юзага келишига сабаб бўлди.

Инсонпарварлик. Замонавий фан ва техниканинг улкан ютуқлари сабабчиси инсон, шахсдир. Ҳозирги компьютерлар қанчалик катта аҳамиятга эга бўлмасин, барибир, уни яратган ва бошқараётган инсондир. XX аср тарихида инсон омили ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлди ва барча тарихий ўзгаришларнинг ҳаракатлантирувчи кучга айланди. XX асрда шахснинг ўзи ҳам тубдан ўзгарди. Ялпи ўрта маълумот, оммавий ахборот воситаларининг ривожланиши, оммавий маданиятнинг пайдо бўлиши инсоният умумий маданий даражасининг юксалишига ва унинг ўзига хос жиҳатларининг такомиллашувига олиб келди.

Демократлаштириш. Ялпи сайлаш ҳуқуқи ва инсон омилининг тарихий жараёнларга ҳал қилувчи таъсир кучига эга бўлиши жаҳон сиёсий ҳаётини ўзгартириб юборди. Халқ вакиллари сиёсий ҳаётга фаол аралаша бошладилар, партия ва давлат, жамоатчилик ҳаракатлари ва ташкилотлари раҳбарлигига келдилар. Улар айни пайтда кенг халқ оммасининг мафкурасини ҳам олиб келдилар. Улар айни пайтда кенг халқ оммасининг мафкурасини ҳам олиб келдилар. Давлатни бошқаришга йўл топган ижтимоий гуруҳлар доираси кенгайди, кенг халқ қатлаmidан чиққан профессионал сиёсатчилар пайдо бўлди, оммавий ахборот воситаларининг сиёсий ҳаётга таъсири кучайди.

Глобаллашув. Биринчи жаҳон урушидан сўнг дунё иқтисодий ҳаётининг байналмилаллашуви тез суръатлар билан давом этди. Соф сиёсий ғоя сифатида пайдо бўлган Европани “Европа Қўшма Штатлари” шиори остида бирлаштириш, дунё иқтисодий ҳаётининг интеграцияси тараққиёт, халқаро иқтисодий ва мадани й алоқаларни кучайтириш ва чуқурлаштиришнинг ва муассасалар барпо этиш, халқаро меҳнат тақсимотини чуқурлаштириш, ишлаб чиқариш ва илмий кооперацияни ривожлантиришга турки бермоқда. Интеграция аста-секин турли мамлакатлар иқтисодий тараққиётини бир-бирига яқинлаштириш ва тенглаштириш, ўзаро

манфаатли савдо, иқтисодий ва валюта-хўжлик алоқаларини кенгайтиришга ёрдам бермоқда. Ҳозирги пайтда мазкур жараён дунёвий миқёс касб этди ва равнақ топди.

Дунё иқтисодий ҳаётининг глобаллашуви муҳим ҳаётӣ ва миллий манфаатларга жавоб беради. Чунки у давлатларнинг дунё хўжалик жараёнига қўшилишига ва дунё технологияси, фани ва маданияти ютуқларидан фойдаланишга кўмаклашади. Шу муносабат билан Президенти И.Каримов шундай ёзади: “Миллий тафаккур ўз тараққиётида маданий қурилиш вазифаларига дунё миқёсида ёндашиши, юошқа халқларнинг тақдири, уларнинг ўзаро муносабатлар билан яқиндан қизиқиши, улар ҳаётининг энг теран нуқталаригача кириб бориши, миллий манфаатларни ҳисобга олиш керак”.

XX асрда Европа мамлакатларининг очикдан-очик қарама-каршилиги жаҳон харбий можаросига айланиб кетди. Кўпгина мамлакатларда бу ҳол биқиклик жараёнига, яъни жаҳондаги жараёнлардан четда туришни назарда тутувчи ёпиқ иқтисодий тараққиёт йўлига сабаб бўлди. Натижада улар дунё иқтисодиётидан ажралиб қолдилар. Мазкур мамлакатларда тоталитар, антидемократик тузумлар шаклланди, оғир иқтисодий қийинчиликлар юзага келди. Пировардида бундай мамлакатларнинг баъзилари харбий мағлубиятга учрадилар (Германия, Италия, Австрия, Туркия, Япония), бошқаларида эса синфий ва сиёсий фалокатлар рўй берди (собик СССР ва Шарқий Европадаги социалистик лагерь мамлакатлари).

Шу сабабли XX аср биринчи ярмининг асосий моҳияти демократиянинг тоталитаризм билан, инсонпарварликнинг фашизм билан ва глобаллашувнинг айирмачилик билан курашишидан иборат бўлди.

XX аср воқеалари асосан шу тариқа кечди. Бу воқеалар бир текис ривожланмаган ва кечмаган, албатта, улар ҳар бир мамлакатда ўз хусусиятларига, намоён бўлиш шаклларига эга эди. Энг янги тарих ва дунё сиёсати йигирманчи юзйилликда уларнинг таъсирига боғлиқ ҳолда уч босқичда ўтди. Булар қуйидагилардир:

1-босқич: 1914-1945 йиллардаги иккинчи жаҳон уруши ўртасидаги давр. Унда дунёни қайта тақсимлаб олишга, янги дунё тарғиботи ўрнатишга йўналтирилган жаҳон мажоролари жуда кўп. Биринчи жаҳон уруши империалистик, яъни икки империалистик гуруҳ бошлаган босқинчилик уруши бўлди. У талончилик ва

бузғунчилик уруши эди. шундай бўлса-да, бирча мамлакатларни қамраган демократик ҳаракат ривожланиши унинг натижасидир. Ушбу даврда мақсади демократик ислохатларни амалга ошириш бўлган умумдемократик характердаги кучлар юксалиши устунлик қилди. Капиталистик тизимнинг ҳам фашистик, тоталитар лагерга бўлиб юборди. Иккинчи жаҳон уруши эндиликда биринчисига қараганда буткул бошқача характерда эди. у демократик лагерь томонидан умумдемократик характердаги, фашистик лагерлари томонидан эса тажовузкорлик, босқинчилик ва томончилик уруши эди. Иккинчи жаҳон урушида демократик давлатлар ғалаба қозондилар. Бу демократик кучларнинг умумжаҳон тарихи ахамиятга молик эди.

2 босқич. Совуқ уруш даври. 1946 йилдан 1991 йилгача, яъни иккинчи жаҳон уруши тугашидан то Соет Иттифоқи парчалангунга қадар кечган даврни ўз ичига олади. Бутун жаҳонда жамиятни инсонпарварлаштириш учун кураш кенг авж олди. Инсон ҳуқуқлари учун кураш, мустанлакаларни озод қилиш, ирқчиликка барҳам бериш, тоталитар ва мустанлака тузумларини тугатиш совуқ уруш даврининг асосий мазмунига айланди. У фақат ташқи жихатдан икки буюк давлат ёки икки тизимнинг тугаши учун умумжаҳон кураши эди.

3 босқич. Янги демократия даври. У Совет давлати парчалангандан сўнг бошланди ва глобаллашув жараёнларининг жаҳон миқёсида жадал илгарилаши билан тавсифланади. Глобаллашувни ривожлантириш йўлидаги охирги тўсиқлар қулаб тушади.

1-мавзу: I-II жаҳон уруши уртасидаги Европа Кириш.

Ғарб мамлакатларининг энг янги тарихи 1918-2007 йиллар) кишилиқ жамиятининг XVII аср 40-йилларидан бошланган янги тарихнинг давоми, умумий тарихнинг сўнгги, энг мураккаб ва энг муҳим қисмидир. Ғарб мамлакатларининг энг янги тарихи 1918 йилдан ҳозирги вақтгача дунёда бўлган муҳим воқеаларни, социал иқтисодий ва сиёсий ўзгаришларни, жаҳон тарихий тараққиётининг асосий йўналишларини, жаҳон миқёсида юз бераётган зиддиятларни, озодлик кураши жараёнларини, жаҳон миқёсида юз бераётган зиддиятларни, озодлик кураши жараёнларини, социализмнинг инқироzi сабаблари ва ундан кейинги ривожланиш

тараққиёт босқичлари, шунингдек, 1918-2003 йиллар ичида содир бўлган халқаро муносабатлар муҳим хусусиятларини ўргатади.

Халқлар ҳаётида юз берган ва юз бераётган туб ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларни, халқаро муносабатлар ривожланишининг йўналишларини баён қилиш энг янги тарих фанининг муҳим вазифасидир.

Шунингдек, энг янги тарих уруш ва тинчлик муаммоларини, тинчлик учун кураш масалаларини, ташқи сиёсатдаги қарама-қарши йллар ва тендецияларини тушунтиради.

Энг янги тарих масалалари ғоятда катта сиёсий аҳамиятга эга бўлиб, бунда синфлар, партиялар, оқимлар, турли нуқтаи назарлар курашади, ҳақиқат ва озодлик ва социал тараққиёт учун кураш масалалари турли мамлакатлар мисолида кенг ва чуқур гавдаланади.

Ҳозирги дунё мураккаб ва турфа хил. Бунда турли маданиятлар ёнма-ён яшайди ва бир-бирига таъсир кўрсатади. Бутун дунё билан муваффақиятли муносабатларга киришиш, дўстлик ва ҳамкорликни ривожлантириш учун мавжуд воқеликнинг муаммоларини чуқур билиш ва бу билимдан умум манфаати йўлида фойдаланиш лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов ўзининг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, тараққиёт шартлари ва кафолатлари” китобида дунё мамлакатлари билан тинч-тотув яшаш ва шундай ёзади: “Биз яшаётган давр қандай хусусиятларга эга? Сўнгги вақтларда жаҳонда юз берган, дунёнинг жуғрофий-сиёсий тузилишини ва харитасини тубдан янгилаган ўзгаришлар ҳозирги замон ва келажак учун қандай тарихий аҳамиятга молик? Булар ҳақида мулоҳаза юритиш ва уларга тўғри баҳо бериш жуда муҳим”.

Инсоният XX асрда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий тараққиётда улкан қадамлар ташлади. Асримизнинг 20-йилларида бошланган илмий-техникавий инқилоб ҳаётнинг барча соҳаларида туб ўзгаришларга сабаб бўлди. Инсон тарихида биринчи марта очик фазога чиқди ва ойга қадам босди. Атом энергияси, инсон ирсияти соҳасидаги кайфият, электроника, фазовий телевидение, энг янги ҳаракат воситалари халқларнинг ўзаро муносабатларини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарди.

Шу билан бирга хали ҳал этилмаган бир талай муаммолар борки, уларни бартараф этиш учун инсоният ўз кучларини

бирлаштириши лозим. Очлик ва қашшоқлик, атроф-муҳитнинг ифлосланиши, оғир юқумли касалликларга қарши кураш ва ҳаёт даражасини юксалтириш, инсон ҳуқуқлари учун кураш, халқаро ҳуқуқ мезонларини қарор топтириш шулар жумласидандир.

Илмий-техникавий инқилоб ва унинг ижтимоий-иқтисодий, маданий соҳалардаги кўриниши муҳим аҳамият касб этди, жаҳон ижтимоий ҳаётида қуйидаги янги тамойилларнинг юзага келишига сабаб бўлди.

Инсонпарварлик. Замонавий фан ва техниканинг улкан ютуқлари сабабчиси инсон, шахсдир. Ҳозирги компьютерлар қанчалик катта аҳамиятга эга бўлмасин, барибир, уни яратган ва бошқараётган инсондир. XX аср тарихида инсон омили ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлди ва барча тарихий ўзгаришларнинг ҳаракатлантирувчи кучга айланди. XX асрда шахснинг ўзи ҳам тубдан ўзгарди. Ялпи ўрта маълумот, оммавий ахборот воситаларининг ривожланиши, оммавий маданиятнинг пайдо бўлиши инсоният умумий маданий даражасининг юксалишига ва унинг ўзига хос жиҳатларининг такомиллашувига олиб келди.

Демократлаштириш. Ялпи сайлаш ҳуқуқи ва инсон омилининг тарихий жараёнларга ҳал қилувчи таъсир кучига эга бўлиши жаҳон сиёсий ҳаётини ўзгартириб юборди. Халқ вакиллари сиёсий ҳаётга фаол аралаша бошладилар, партия ва давлат, жамоатчилик ҳаракатлари ва ташкилотлари раҳбарлигига келдилар. Улар айни пайтда кенг халқ оммасининг мафкурасини ҳам олиб келдилар. Улар айни пайтда кенг халқ оммасининг мафкурасини ҳам олиб келдилар. Давлатни бошқаришга йўл топган ижтимоий гуруҳлар доираси кенгайди, кенг халқ қатламидан чиққан профессионал сиёсатчилар пайдо бўлди, оммавий ахборот воситаларининг сиёсий ҳаётга таъсири кучайди.

Глобаллашув. Биринчи жаҳон урушидан сўнг дунё иқтисодий ҳаётининг байналмилаллашуви тез суръатлар билан давом этди. Соф сиёсий ғоя сифатида пайдо бўлган Европани “Европа Қўшма Штатлари” шиори остида бирлаштириш, дунё иқтисодий ҳаётининг интеграцияси тараққиёт, халқаро иқтисодий ва мадани й алоқаларни кучайтириш ва чуқурлаштиришнинг ва муассасалар барпо этиш, халқаро меҳнат тақсимотини чуқурлаштириш, ишлаб чиқариш ва илмий кооперацияни ривожлантиришга турки бермоқда. Интеграция аста-секин турли мамлакатлар иқтисодий тараққиётини бир-бирига яқинлаштириш ва тенглаштириш, ўзаро

манфаатли савдо, иқтисодий ва валюта-хўжлик алоқаларини кенгайтиришга ёрдам бермоқда. Ҳозирги пайтда мазкур жараён дунёвий миқёс касб этди ва равнақ топди.

Дунё иқтисодий ҳаётининг глобаллашуви муҳим ҳаётӣ ва миллий манфаатларга жавоб беради. Чунки у давлатларнинг дунё хўжалик жараёнига қўшилишига ва дунё технологияси, фани ва маданияти ютуқларидан фойдаланишга кўмаклашади. Шу муносабат билан Президенти И.Каримов шундай ёзади: “Миллий тафаккур ўз тараққиётида маданий қурилиш вазифаларига дунё миқёсида ёндашиши, юошқа халқларнинг тақдири, уларнинг ўзаро муносабатлар билан яқиндан қизиқиши, улар ҳаётининг энг теран нуқталаригача кириб бориши, миллий манфаатларни ҳисобга олиш керак”.

XX асрда Европа мамлакатларининг очикдан-очик қарама-каршилиги жаҳон харбий можаросига айланиб кетди. Кўпгина мамлакатларда бу ҳол биқиклик жараёнига, яъни жаҳондаги жараёнлардан четда туришни назарда тутувчи ёпиқ иқтисодий тараққиёт йўлига сабаб бўлди. Натижада улар дунё иқтисодиётидан ажралиб қолдилар. Мазкур мамлакатларда тоталитар, антидемократик тузумлар шаклланди, оғир иқтисодий қийинчиликлар юзага келди. Пировардида бундай мамлакатларнинг баъзилари харбий мағлубиятга учрадилар (Германия, Италия, Австрия, Туркия, Япония), бошқаларида эса синфий ва сиёсий фалокатлар рўй берди (собик СССР ва Шарқий Европадаги социалистик лагерь мамлакатлари).

Шу сабабли XX аср биринчи ярмининг асосий моҳияти демократиянинг тоталитаризм билан, инсонпарварликнинг фашизм билан ва глобаллашувнинг айирмачилик билан курашишидан иборат бўлди.

XX аср воқеалари асосан шу тариқа кечди. Бу воқеалар бир текис ривожланмаган ва кечмаган, албатта, улар ҳар бир мамлакатда ўз хусусиятларига, намоён бўлиш шаклларига эга эди. Энг янги тарих ва дунё сиёсати йигирманчи юзйилликда уларнинг таъсирига боғлиқ ҳолда уч босқичда ўтди. Булар қуйидагилардир:

1-босқич: 1914-1945 йиллардаги иккинчи жаҳон уруши ўртасидаги давр. Унда дунёни қайта тақсимлаб олишга, янги дунё тарғиботи ўрнатишга йўналтирилган жаҳон мажоролари жуда кўп. Биринчи жаҳон уруши империалистик, яъни икки империалистик гуруҳ бошлаган босқинчилик уруши бўлди. У талончилик ва

бузғунчилик уруши эди. шундай бўлса-да, бирча мамлакатларни камраган демократик ҳаракат ривожланиши унинг натижасидир. Ушбу даврда мақсади демократик ислохатларни амалга ошириш бўлган умумдемократик характердаги кучлар юксалиши устунлик қилди. Капиталистик тизимнинг ҳам фашистик, тоталитар лагерга бўлиб юборди. Иккинчи жаҳон уруши эндиликда биринчисига қараганда буткул бошқача характерда эди. у демократик лагерь томонидан умумдемократик характердаги, фашистик лагерлари томонидан эса тажовузкорлик, босқинчилик ва томончилик уруши эди. Иккинчи жаҳон урушида демократик давлатлар ғалаба қозондилар. Бу демократик кучларнинг умумжаҳон тарихи ахамиятга молик эди.

2 босқич. Совуқ уруш даври. 1946 йилдан 1991 йилгача, яъни иккинчи жаҳон уруши тугашидан то Соет Иттифоқи парчалангунга қадар кечган даврни ўз ичига олади. Бутун жаҳонда жамиятни инсонпарварлаштириш учун кураш кенг авж олди. Инсон ҳуқуқлари учун кураш, мустанлакаларни озод қилиш, ирқчиликка барҳам бериш, тоталитар ва мустанлака тузумларини тугатиш совуқ уруш даврининг асосий мазмунига айланди. У фақат ташқи жихатдан икки буюк давлат ёки икки тизимнинг тугаши учун умумжаҳон кураши эди.

3 босқич. Янги демократия даври. У Совет давлати парчалангандан сўнг бошланди ва глобаллашув жараёнларининг жаҳон миқёсида жадал илгарилаши билан тавсифланади. Глобаллашувни ривожлантириш йўлидаги охирги тўсиқлар қулаб тушади.

1-мавзу: I-II жаҳон уруши уртасидаги Европа мамлакатлари ва АКШ (4 соат маъруза).

Асосий саволлар:

1. I жаҳон уруши нияси ва инсоният тарихида энг онгли даврнинг бошланиши.
2. 1918 йил куз фаслидаги Германия ва Австрия, Венгриядаги демократик инкилоблар ва уларнинг оқибатлари.
3. Европада 1918-23 йилларда халқаро муносабатлар.

Таянч тушунча ва иборалар: I жаҳон уруши, янги давр бошланиши, Германия, Австрия-Венгрия, демократия, инкилоб,

Бавария, Роза Люксембург, Революцияга карши фитна, Миллат мажлиси.

МАКСАД: 1 жахон уруши, унинг инсониятга етказган моддий, маънавий зарари ва унинг оқибатлари тугрисида талабаларга тушунча бериш, тарих саҳифаларида янги давр бошланишини сузлаб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. 1 жахон уруши ҳақида тушунча бериш, нияти ҳақида сузлаб бериш.

2. Ҳар қандай уруш ҳар доим жамиятга вайронагарчилик ва қашшоқлик келтиришини моҳиятини очиқ бериш.

3. Инсоният тарихида янги давр деб номланиши тушунчасини изоҳлаб беради.

4. Европада 1928-1923 йиллардаги халқаро муносабатларни нечоғлик эканлигини тушунтириб беради.

1-саволнинг баёни:

Биринчи жахон уруши тамом бўлгандан кейин орадан куп утмай голиб давлатлар қулга киритилган улжани бўлиб олишга интилдилар. 1919 йил 18 январда парижда сулҳ конференцияси очилди. Конференциянинг ишида 32 давлатнинг вакиллари қатнашди. Совет Россияси конференцияга таклиф этилмади. Етилган мамлакатларнинг вакиллари факат сулҳ шартномаларини имзолашга чакирилган эди, ҳолос.

Императлистик матбуот, конференция ер юзида мустаҳкам тинчликни таъминлайди, деб инсониятни ишонтиришга уринди. Бирок, халқларнинг тақдири АҚШ президенти Вильсон, Англия бош вазир Ллойд Жорж ҳамда Франция ҳукуматининг бошлиғи Клемансо томонидан яширинча ҳал қилинди.

Сулҳ конференцияси давомида кечагина иттифокчи бўлган давлатлар уртасида кескин ихтилофлар борлиғи маълум бўлди. Урушда неча юз миллионлаб доллар бойликни талаб қилди. Улар Вильсон нутқлари орақали, АҚШнинг жаҳонга "маънавий раҳбарлик" ҳуқуқи бор, деб баён қилдилар ва "очиқ эшиклар" принципини кенг қуламда қулланилишини талаб этдилар. Европада Франция билан Англиянинг гегемон бўлиб олишига йул қуймаслик мақсадида, Америка делегацияси қучли милитаристик Германия саклаб қолинишини ёқлаб чиқди. Вильсон бу билан АҚШнинг Европадаги маъқеини мустаҳкамлаб олишни, энг муҳими эса-

Совет Россиясига карши курашиш учун Германияни саклаб қолишни мулжаллаган эди.

Франциянинг Германияга нисбатан тарриториал даъволари муносабати билан Ллойд Жоржнинг билдирган эътирозларига жавобан Клемансо Британия бош министрига : "Галабадан кейин дархол Англия бизнинг душманимиз булиб қолди", деб таъна қилди. Бунга Ллойд Жорж қулиб "Англиянинг анъанавий сиёсати ана шундан иборат эмасми?" деб жавоб қайтарди. Британия бош министри Америка президенти каби, герман империализмидан Советларга карши максадларда фойдаланишга умид қилган эди. Нихоят, қолиб давлатлар раҳбарлари сулҳ шартномаси лойиҳасини тузиб чиқишни узаро ён беришлар йули билан тугалладилар.

Франция Эльзас ва Лотарингияни зига қайтариб олди. Саар области 15 йил муддатда миллатлар Иттифоқи бошқарувига берилди, қумир хавзасининг шахталари эса, Франция мулки булиб қолди. Германия Польшанинг мустақиллигини тан олди. Бир пайтлар Пруссия босиб олган Польша ерларини - Познанни, Юкори Силезиянинг бир қисмини, Шарқий Пруссиянинг айрим районларини унга берди. Польша Шарқий Поморъени олди ва натижада Балтика денгизига бевосита чиқиш имкониятига эга бўлди. Бундан ташқари, Германия узининг хамма мустамлақаларидан маҳрум бўлди.

Шартнома Германия зиммасига репарация тулаш мажбуриятини юкледи. Қолиблар конференция вақтида репарация туловларининг миқдори ҳақида ҳам, улардан ҳар бирига қанчадан улуш тегиши борасида ҳам бир битимга қелиша олмадилар.

Германияда умумий ҳарбий мажбурият бекор қилинадиган бўлди. Унинг сув ости флотига , қатта ҳарбий кемаларга, танк қушилмаларига ва ҳарбий авиацияга эга бўлиши тақиқланди. Рейн зонаси, яъни Рейннинг сул соҳили бўйидаги 50 км. қенгликдаи ер - демилитаризация зонаси деб эълон қилинди.

Бирок, Версаль шартномаси Германия империализми негизларига даҳл қилмади. Германиянинг ҳарбий саноат патентлари тугатилмади, балки чеклаб қуйилди, ҳолос. Сулҳ шартномасининг ҳарбий моддаларини муҳофафа қилиш вақтида Вильсон, Германияга "ички тартибни сақлаш ва большевизмни бўғиб ташлаш учун" зарур даражада армия қолдириш керак Армиянинг сони 100 минг кишидан иборат қилиб белгиланди, улар қатъан қўнғиллилардан олинмиши лозим эди. Версаль шартномасини

яратувчилар, шу тарика, Совет Россиясига карши кураш олиб бориши мумкин булган герман милитаризмининг кайтадан тикланиши учун кулай шароит яратиб бердилар.

Назорат топшириклари:

1. 1 жахон уруши нихояси тугрисида нималар биласиз?
2. Кайси даврдан инсоният тарихида энг янги давр бошланди?
3. Россиядаги октябрь воқеалари Гарб мамлакатларида кандай таъсир курсатди?
4. 1917 йил Россияда кандай воқеалар содир булди?

2 - асосий савол:

1918 йил куз фаслидаги Германия ва Австрия-Венгриядаги демократик инкилоблар ва уларнинг оқибатлари.

МАКСАД: Октябрь инкилобларидан сунг Европа давлатларида сиёсий ахволни, шунингдек 1918 йил куз фаслидаги Германия ва Австрия_Венгриядаги воқеаларни талабалар диққатига етказиш.

Идентив укув максадлари:

1. Германия ва австрия_Венгрия давлатлари хақида тушунтириб бериш.
2. 1918 йил Германия ва Австрия-Венгриядаги демократик инкилоблари ахамиятини изоҳлаш.
3. Демократик инкилобларни жамиятга булган маънавий ва моддий таъсири ва унинг оқибатларни асл моҳиятини очиб беради.

2 - савол баёни:

Германиянинг урушда мағлубиятга учраши муқаррар эди. Хукмрон доиралар ютказиб қуйилган урушдан камрок зарар қуриш билан чиқишни таъминлайдиган йулларни излаётган эди. Хукумат ичида етилиб келаётган революциянинг олдини олиш чоратадбирларини қуриш тугрисида бахслар авж олиб кетди. "Юкори табакалар" инкирози бошланди. Кайзер хукумати сиёсий узгаришлар қилишга уринаётган бўлиб қуринишга ҳаракат қиларди. "Либерал хукумат" деб аталаётган хукуматнинг янги составига социал-демократлар ҳам жалб қилинди. Монархияни саклаб қолиш тарфдори булган Шейдеман министрлардан бири булди.

Бирок сиёсий мугамбирлик билан халқ оммасини алдашнинг таъсири остида халқ оммасининг норозилиги тухтовсиз ушиб борди. "Қуйи табакалар" эскича чшашни истамс эди. Импералистик урушни фукоролар урушига айлантиришдан иборат большевиклар шиори Германия учун алоҳида ахамиятга эга эди. Мехнаткашлар

дархол сулх тузишни ва монархиянинг тугатилишини талаб килдилар.

"Спартакчилар" узлари чиқарган варакаларда немис ишчиларини рус биродарларидан урناк олишга, шиддатли революцион кураш билан уз ҳуқуқларини кулга киритишга чақирдилар. "Спартак" группаси халқ революцияси программасини илгари сурди. Бу программа урушни дархол тухтатишни, демократик тартиблар урнатилишини, монополиячилар ва помещиклар ҳокимиятини тугатишни назарда тутарди.

Революция 1918 йил 3 ноябрда бошланди. Урушнинг давом этишига қарши чиққан Киль шахрининг харбий денгизчилари кузғолон кутардилар. Киль ишчилари кузғолонни куллаб қувватлаб, умумий иш ташлаш эълон килдилар. Шаҳарда ишчилар ва солдатлар Совети ташкил этилди. Революция тезда бутун Германияга ёйилди, қирол ва князь сулолалари ҳокимиятини тугатди. Мамлакатнинг ҳамма жойларида ишчи ва солдат Советлари пайдо бўла бошлади.

"Спартак" группаси ва фабрика -завод революцион старосталари чақириги билан Берлин ишчилари 9 ноябрь ялпи иш ташлаш бошладилар, у тезда қуролли кузғолонга айланиб кетди. Кизил байроқлар кутарган юз минглаб ишчилар шаҳар марказига, казармалар ва ҳукумат муассасалари томон юрдилар. Намойишчилар "Йуколсин уруш!", "Йуколсин кайзер!" деб хитоб килдилар. Ишчилар билан бирга қушилган солдатлар биргаликда ҳукумат деворларини босиб олдилар ва республика эълон қилинишини талаб килдилар. Бу ҳол Шейдеманни рейхстаг деразасидан туриб сузлаган нутқини: "Яшасин эркин германия республикаси!" деган сузлар билан тугатишга мажбур этди. Орадан икки соат утгандан кейин К.Либкнехт император саройи балконида туриб Германияни социалистик республика деб эълон килди ва ишчиларни пролетар давлати тузишга чақирди. 1919 йилнинг ёзида уз составига кура, буржуача булган ва Веймер шаҳрида йигилиш утказилган Таъсис мажлиси конституция қабул килди. Уни қупинча Веймар республикаси деб аташарди. Конституция суз эркинлиги, йигилишлар утказиш, иттифоклар тузиш, матбуот эркинлиги, эркаклар ва аёллар учун умумий ҳамда тенг сайлов ҳуқуқини расман ва тантанали равишда эълон килди.

Революция натижасида юнкерлар ҳукумати блокидаги ҳукмронлик таъсиридан маҳрум булди. Юнкерлар-буржуа

имперализми буржуа-юнкерлар имперализмига айланди, ярим абсолют монархия урнига буржуа-парламент республикаси урнатилди. Республика президенти конституция буйича катта ваколатларга, шу жумладан, мамлакатда фавкулудда ҳолат жорий этиш ҳукукига эга бўлди.

Назорат топшириклари:

1. 1918 йилларда Германия ва Австрия_Венгриядаги сиёсий аҳволни аниқлаш.

2. 1918 йил куз фаслида Германия ва Австрия-Венгриядаги демократик инкилобларнинг содир бўлишининг асл сабабларини курсатинг?

3. Демократик инкилобларнинг натиғаси ва оқибатларини очиқ беринг?

4. Германия ва Австрия-Венгрия демократик инкилобларнинг бошқа давлатларга таъсирини тушунтириб беринг?

3-асосий савол:

Европада 1918-23 йилларда халқаро муносабатлар.

МАКСАД: Талабаларга асримизнинг 18-23 йилларида Европадаги халқаро муносабатларни аҳволи, бўлиб турган муҳим воқеалар ва саналар ҳақида сузлаб бериш, инкилобий ҳаракатларни бостирилиши, иқтисодий инкирознинг бошланиши сабабларини очиқ бериш.

Идентив укув мақсадалари:

1. Европада 1918-23 йиллардаги халқаро муносабатлардаги энг муҳим воқеаларда хабардор бўлади.

2. Халқаро муносабатларни кескинлашувида ва бир қатор демократик инкилобларни юз беришида қандай омиллар сабаб бўлганини билади.

3. Европада 1918-23 йиллар узининг қандай халқаро воқеалари билан танилганлигини айтиб беради.

3-савол баёни:

Германия билан тузилган шартномадан ташқари, унинг собиқ иттифокчилари Австрия, Венгрия, Болгария ва туркия билан ҳам шартномалар имзоланди. Ана шу шартномаларнинг ҳаммаси бирга қушилиб, Версаль системасини ташкил этди ва бу система урушдан кейинги капиталистик дунёда халқаро муносабатлар тартибини белгилайдиган бўлди.

Версаль системаси империалистик давлатлар уртасидаги зиддиятларни бартараф қила олмадилар. Буюк давлатлар

томонидан амалга оширилган ва енгилган мамлакатлар билан тузилган шартномаларда кайд килинган дунёнинг янгидан тақсимланиши муваққат ҳаратерга эга эди. Версаль сулҳи енгган давлатлар билан енгилган давлатлар уртасида зиддиятлар келтириб чиқарди. Голиблар лагерида ҳар узаро рақобат кучайди. Париж конференциясининг қарорлари Америка монополияларининг даъволарини қонлирмади, талаб олинган улжаларни тақсимлаш уларнинг фойдасига ҳал бўлмади.

Голиб давлатлар уртасидаги кураш кескин тус олган бир вазиятда собиқ немис мустанлақалари ва Усмонийлар империяси ерларининг тақдири ҳал қилинди. АҚШ президенти Вудро Вильсондан "турк мероси" тугрисидаги музокаралар қандай бўляпти, деб сурашганда, импералитслар Германиянинг собиқ мустанлақаларини ва Туркия мулкларини очикдан-очик босиб олишга журъат этолмадилар. Гуё мустанлақаларнинг ҳалқлари экономика ва сиёсий ҳаётда мил суратда раҳбарлик қила олмайдилар деб уйлаб чиқарилган баҳона билан устидан Миллатлар Иттифоқи орқали мандат системаси деб аталган восийлик урнатилган.

Франция Сурияга, Ливанга, Того ва Камеруннинг бир қисмига бўлган мандатларни олди. Германиянинг баъзи мустанлақалари Англия доминионлари идора қиладиган бўлди; Японияга Маршал ороллари, Мария ороллари ва Маржон ороллари ҳамда Шаньдунга эғалик қилиш ҳуқуқи берилди. Картадан 4-альбомга қаранг. Америка дипломатиясининг ташаббуси билан 1921-1922 йилларда Вашингтонда конференция ўтқазилиб, унинг боришида учун анча қулайроқ бўлган нисбатини вужудга келтиришга интилди.

АҚШ ҳукумати иккиюзламачилик билан "очик эшиқлар" ва "баравар имкониятлар" принципининг тарафдори бўлиб майдонга чиқди. Давлатлар Хитой билан узларининг узаро муносабатларини ана шу принцип асосида қуриш ва бунда ноиенг шартномалар системасини сақлаб қолишга қелишиб олдилар. Шундай қилиб, импералистик давлатларнинг Хитойни биргаликда танлаш тугрисидаги битими Японияни бир мунча вақт уларнинг фойдасига хизмат қилишга мажбур этди.

Вашингтон битимлари буюк Тинья океани давлати бўлган Совет Россиясининг иштроқисиз қабул қилинди., уни конференцияга тақилиф этишмади. Бу қарорлар ҳам Хитой

халкининг озодлик ҳаракатига қарши, ҳам Совет давлатига қарши қаратилган эди. Тинья океан ҳавзасидаги империалистик давлатлар уртасидаги зиддиятларни конференция йўқ қила олмади, балки вақтинча сал пасайтирди.

Назорат топшириқлари:

1. Европадаги қандай воқеалар 1918-29 йиллар халқаро муносабатларда ўз ақсини топган?

2. Бу йилдаги халқаро муносабатларни аҳволи ва унинг оқибатлари қай даражада бўлди?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Нуриддинов З.Р. Гарб мамлакатларининг энг янги тарихи (1917-1939) Т.1963 й.

2. Энг янги тарих I қисм Т. 1995. В.К. Фураев.

3. Сиёсий партиялар -Спаровочник Т. 1968.

4. В.Л. Мальков ,Ф.Рузвельт "Проблемы внутренней и политики и дипломатии.М1988.

2-мавзу: Англия 1918-1939 йилларда
(4 саот маъруза)

Асосий саволлар:

1. 1918-24 йилларда Англиянинг ички ва ташқи сиёсати.

2. Жаҳон иқтисодий инқирози йилларида Англия.

3. Англияда лейбористлар ҳукумати ташкил топиши.

4. II жаҳон уруши арафасида Англия.

Таянч тушунча ва иборалар: сиёсат, ички ва ташқи сиёсат, Буюк Британия, корхона эгаси, Макдоналд, Лейбористлар, ҳукумат, иш ташлаш, озчилик ҳаракати, консулатор, партия, Миллий ҳукумат, II жаҳон уруши, Годри Политни, дипломатик алоқалар, Колинтерн хати, Москва директиваси.

1-асосий савол:

1918-1924 йилларда Англиянинг ички ва ташки сиёсати.

МАКСАД: Буюк Британия давлатининг 1918-24 йиллардаги ички ва ташки сиёсатининг асосий томонларини еритиб бериш, ушбу йилларда булиб утган воқеаларни еритиш ва талабаларга уларни ижобий, салбий томонларини тушунтириш, уларда бу даврга нисбатан билим даражаларини ошириш.

Идентив укув максадлари:

1. Англия давлати ҳақида тулиқ маълумотга эга булади.
2. Англиянинг 1918-24 йиллардаги ички сиёсатини моҳиятини англаб етади.
3. Англиянинг ташки сиёсатини ушбу йиллардаги устивор йуналишлар билан таккослайди.

1 - савол баёни:

Буюк Британия экономикаси 1922-1923 йиллардаги тургунлик ҳолатидан чиқиб, секинлик билан ривожланаётган эди. Саноат факат 1913 йил курсатгичларига эришди. Агар саноатнинг янги тармоклари (машинасозилик, химия, автомобиль саноати) интенсив ривожланаётган бўлса, эски тармоқларда (кумир, кemasозлик, туқимачилик ва бошқалар) техникавий қолоқлик билан жаҳон бозоридаги рақобат қурашида қатта қийинчиликларни бошдан кечираётган эди. Британия қорхона эгалри уз молларининг рақобатга бардошлилигини ошириш учун янги-янги йирик монополистик бирлашмалар ташкил этишди.

Барқарорлашув даврининг охирига қелиб чет элларга қуйилган капитал маблағларнинг урушдан олдинги даражаси тикланди. Британия бошқа мамлакатларга қуйилган капиталнинг умумий микдори ва капиталдан олинадиган даромад буйича биринчи уринни сақлаб қеларди. Мустанлақалар ва қарам мустанлақаларнинг миллий ресурсларини ваҳшийларча талон-тарож қилиш ҳамда фан ва техника ютуқларини ишлаб қикаришга жорий этиш йули билан ишчилар синфини эксплуатация қилиш даражасини қучайтириш ҳуқмрон синфлар бойишининг муҳим манбалари бўлди. Буржуазиянинг меҳнатқашлар турмуш даражасига ҳужум қилиши синфий қурашнинг янғидан юқсалишига сабаб бўлди.

Консерваторлар сиёсати факат ички ишлардагина ута реакциян бўлиб қолгани йуқ. Британия ҳуқумати бир қанча қупол антисовет игвогарликларини амалга ошириб, 1927 йилнинг май ойида СССР билан дипломатия алоқаларини бир томонлама узди.

Буюк Британия халкаро ахволининг емонлашуви кабинетни курулланиш программасини қабул қилишга ва ҳарбий харажатларни қупайтиришга ундайди. Бирок, бу тадбирлар Германиядан урناк олиб амалга оширилаётган эди, чунки Чемберлан у билан антисовет битимларини тузишга эришиш учун эркинлик олишни истар эди. Халқ оммаси агрессорларни иловлаб қуйишни, европада коллектив ҳавфсизлик системасини вужудга келтиришни, Совет Иттифоқи билан муносабатларни яхшилашни тобора катъийроқ талаб қилди. Ишчилар синфининг бирлиги учун украш олиб бораётган Компартия бир неча марта лейбористлар партиясига мурожаат қилиб, унинг сафига коллектив аъзо бўлиш қилишни таклиф қилди, лекин лейбористлар раҳбарлиги коммунистнинг ҳамкорлик қилиш тугрисидаги барча таклифларини рад этди. Лейбористлар партияси ва тред-юнионлар реформист раҳбарларининг қаршилик қурсатиши натижасида Британия оролларида ягона ишчилар фронти тузилмади.

Чемберлен ҳукуматининг сиёсати фақат демократик қучларнинг эмас, балки ҳукмрон партия бир қанча арбобларининг ҳам норозилигига сабаб бўлди. Бу сиёсат иккинчи жаҳон урушининг бошлаб юборилишига ёрдам берди ва мамлакат халқ оммасини оғир синовларга дучор қилди.

Назорат топшириқлари:

1. Буюк Британия ҳақида нималарни биласиз?
2. Давлат ички ва ташқи сиёсати деганда нимани тушунасиз?
3. Англиянинг 1918-24 йиллардаги ички сиёсатига қандай баҳо берасиз?
4. Англиянинг ташқи сиёсати қандай муҳим жихатлардан иборат бўлди?
5. Англиянинг 1918-24 йиллардаги ички ва ташқи сиёсатини омма қандай қутиб олди?

2-асосий савол:

Жаҳон иқтисодий инқирози йилларида Англия.

МАКСАД: Жаҳон иқтисодий инқирози йилларида Англиянинг аҳоли, иқтисодий қуруллар, иш ташлашлар, саноатдаги танглик, ҳукумат ҳатти-ҳаракатлари тугрисидаги талабларга тушунча бериш ва билимларини ошириш.

Идентив укув мақсадлари:

1. Жаҳон қризиси даврида Европа давлатларнинг иқтисодий ва маънавий аҳолини тушунириб беради.

2. Англиянинг бу иктисодий кризис давридаги ҳолатини изохлаб беради.

3. Жаҳон иктисодий кризиси даврида инглиз ишчиларининг фаол ҳаракатини баён қилади.

4. Жаҳон иктисодий кризисни Англияга таъсирини аниқлайди.

2-савол баёни:

1930 йилнинг бошларида Буюк Юритания иктисодий кризис камраб олди. АКШ, Германия ва Францияга нисбатан мамлакатдаги саноат ишлаб чиқариши унчалик куп қискармади, чунки Британия экономикаси барқарорлашув йилларида "равнак" топмаган эди. Саноатнинг анъанавий тармоклари ҳаммадан купрок зарар курди. Экспорт икки баравар қискарди. Экономиканинг тушуклиги халқ оммасининг турмуш даражасига огир таъсир қилди. Кризис авжига чиқаан бир пайтда хар турт меҳнатқашнинг бири ишга эмас эди.

Лейбористлар ички сиёсат соҳасида узларининг сайлов олдидан берган ваъдаларидан бир қанчасини бажармадилар. Аксинча, улар қорхона эгаларига ишчиларнинг иш ҳаққини қамайтиришда ёрдам бердилар, бундан мақсад фойданинг қамайиб кетишини тухтатиб қолиш эид. Ҳукумат ишсизларга бериладиган нафақаларни қамайтириди, шахталарда 7 соатлик иш қуни қайта тикланмади. Лейбористлар қасаба союзларига қарши қаратилган қонунни сақлаб қолдилар. Ҳукумат ва монополияларнинг реакцион сиёсати стачкалар, намойишлар, ишсизларнинг "очлик қуришлари" янги тулқинни авж олдирди.

Йирик буржуазия ишчиларнинг турмуш даражасига янада ҳужум қилиш йули билан кризисдан қикшни кабинетдан талаб қилди. Бу ҳол қенг й қорозилик ҳаракатига сабаб бўлди. Ҳукуматда ихтилоф қуй берди, шундан кейин кабинет истеъфога қикди.

Назорат топириклари:

1. Жаҳон иктисодий кризиси ҳақида нималарни биласиз?

2. Англияда жаҳон иктисодий кризисини таъсири қандай бўлди?

3. Бу кризис даврида ҳукумат қандай тадбирларни амалга оширди?

4. Ишчилар синфиға иктисодий кризис қандай таъсир қурсатди?

3-асосий савол:

Англияда лейбористлар ҳукуматини ташиқил топиши.

МАКСАД: Англияда 1924 йилда биринчи бор лейбористлар ҳукуматини ташкил топиши ва уни ахамиятин, улар олиб борган сиёсатни тулик очиб бериш ва талабаларга сабаб ва оқибатлари ҳақида айтиб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. Англия лейбористлар ҳукумати ҳақида айтиб беради.
2. Лейбористлар ҳукумати тузилиши палласида жамиятдаги аҳволни очиб беради.
3. Лейбористлар ҳукумати амалга оширган ишларни ҳақида маълумотга эга бўлади.

3-савол баёни:

Лейбористлар кабинети қуролли қучларни мустаҳкамлади. У мустамлакалар ва қарам мамлакатларда олдинги буржуа ҳукуматларининг миллий озодлик ҳаракатини бостиришга қаратилган йулини давом эттирди.

Халқ оммасининг таъйиқи остида лейбористлар ҳукумати Совет Иттифоқини тан олди ва у билан дипломатия муносабатлари урнатди. Бирок, лейбористлар кабинети икки томонлама муносабатларни нормаллаштириш жараёнига тусқинлик қилди.

Лейбористлар утказган сиёсат меҳнатқашларнинг ҳафсаласини пир қилди. Ҳукумат омма орасида уз таъсирини янада заифлашувидан чууиб, 1924 йилнинг октябрида парламентни тарқатиб юборди ва янги сайлов утказишни белгилади. Консерваторлар галабага эришиш учун сайловларни "қизиллар" ҳавфи билан қурқитиш йулига утдилар. Сайлов арафасидла сохта антисовет мактуби-"Комитерн хати" деб атаган мактуб эълон қилинди, унда гуё мамлакатда қуролли қушқолон тайёрлаш тугрисида инглиз коммунистларига "Москва директиваси" бор эмиш. Парламент уринларнинг мутлак қушчилигини олган консерваторлар ҳукумат туздилар.

Консерваторлар сиёсатини утказган "миллий ҳукумат" меҳнатқашларига ҳужум қилишни қучайтирди. "Мухтожликни текшириш" никоби остида ишсизларнинг нафақалари тагин ҳам қушқоқ мамлакатда ишсизларнинг ҳаракати орта борди. Бу ҳаракат нафақаларни тиклаш ва ишчиларга қарши қаратилган қонунларни беқор қилиш шиорлари остида утди. Қорхоналарда стачка қураши авж олиб қетди. Сул қучларнинг қасаба союзларидаги таъсири ортди. Гарри Политни бош секретарь қолиб сайланган компартия

омма орасида, асосан ишсизлар орасида ишлашни кенгайтиришни давом эттирди.

Хукумат аста-секин буржуа-демократик эркинликларни чеклаб борди. "Исён кутаришаг кизиктириш тугрисида" конун қабул қилинди. Унда урушга қарши тарғибот қилганлик учун қаттиқ жазолар қўрилиши қўзда тутилди. 30-йилларнинг урталарида Британия фашистлар иттифокининг фаолияти қучайиб кетди. Бироқ, Ангияда фашиястлар оммавий социал базаси йук эди, герман фашистлари эса ҳолнаварон бўлган майда буржуалардан иборат бундай базага эга эдилар. Монополистлар буржуазиясининг асосий группалари анъанавий парламент темасидан воз кечиши ва мамлакатни идора қилишда фашистларнинг ёрдамига таянишни зарур деб билмадилар. Ишчилар иснфи ва компартия фашистларга қатъий зарба бердилар ва уларни ёлғизлаб қўйишга ёрдам бердилар.

Хукуматнинг қайта тузилиши натижасида ҳокимият яна консерваторлар қўюига ўтди. 1937 йилда Невил Чемберлен кабинет болиги бўлди. У уртача қобилиятга эга бўлиб, аристократлардан қелиб чиққанлиги ва оилавий алоқалари туфайлигина бу лавозимни эгаллаган эди. Консерваторлар мамлакатичкарасидаги унқ қучларни рағбатлантириш сиёсатини ўтказдилар. Улар фашиятлар Германиясининг юқори табақалари билан тил бириктириш йули билан инглиз-герман империалистлари ўртасидаги зиддиятларни бошқа мамлакатлар ҳисобига ўмид қўлаган эдилар.

Назорат топшириқлари:

1. Лейбористлар ҳукумати ташкил топган давр ҳақида нималарни биласиз?
2. Лейбористлар ҳукумати ташкил топишининг шарт-шароитларини аниқлаб беринг?
3. Ушбу ҳукумат қандай иқтисодий сиёсат олиб борди?

4-асосий савол:

II жаҳон уруши арафасида Англия.

МАКСАД: II жаҳон уруши арафасида Англия давлатининг иқтисодий ва ижтимоий аҳволи, у олиб борган ички ва ташқи сиёсатини очиқ бериш, уруш арафасида Европа давлатларига Англия ташқи сиёсатининг таъсирини ва совет-инглиз муносабатларини тушунтириб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. II жахон уруши арафасида Англия давлати тугрисида сузлаб беради.

2. Европа давлатлари билан Англия муносабатларини аниклайди.

3. Уруш арафасида инглиз-совет муносабатларини курсатиб беради.

4-савол баёни:

Хокимият тепасига келган консерваторлар кабинети ишчилари синфига карши хужумни уюштиришда буржуазияни батамом куллаб-кувватладилар. Чукур кризисни бошидан кечираётган скумир саноатида кескин низо келиб чикди. Шахта эгалари кумирнинг юкори таннархини пасайтиришдан ва ташки бозорларга унинг ракобатга бардош беришидан манфаатдор эилар. Бирок, улар бунга эскириб колган асбо-ускуналарни алмаштириш йули билан эмас, балки ишчиларнинг иш хакини кискартириш хисобига эришишни истар эдилар.

1925 йилнинг ёзида шахта эгалари кончиларга ультиматум шартларини эълон килдилар. Агар кончилар ва иш кунининг узайтирилишига рози булмасалар, Локаут утказамиз, деб дук-пуписа килдилар. Кончилар федерацияси бунга рад жавобини бердилар. Уни темир йулчилар, транспортчилар ва машинасозлар иттифоклари куллаб кувватладилар. Ишчиларнинг бирлашган фронти олдида кумир саноатларининг чекинишларига тугри келди. Хукукмат шахталарининг эгаларига кончиларнинг илгариги иш хаки даражасини таъминлаш учун туккиз ой мобайнида карз тулаб туриш мажбуриятини олди. Локаутни барбод килган ишчиларнинг галабага эришган куни "кизил жума" деган ном олди.

Бирок, низо хал булгани йук. Корхона эгалари билан хукумат янги синфий жангга тайёргарлик курдилар, борди-ю ишчилар курашсиз чекинмасалар, уларни куч билан тор-мор келтиришга умид богладилар. Компартия меҳнаткашлар оммасинини шу омма турмуш даражасини пасайтиришга интилаётган буржуазияга кескин зарба беришга чакирди. Тред-юнионларнинг реформист раҳбарларига оппозицияда турган 1 млн.га якин ишчини бирлаштирган "озчилик хараати" коммунистларнинг таклифини куллаб-кувватлади. Бирок, Британия тред-юнионлар конгрессининг Бош кенгаши келишувчилик позициясида туриб, музокаралар олиб бориш йули оркали хукумат билан мураса-ю мадорв килишга интилди.

Шхата эгалари туккиз ойлик муддат утгач, локаут эълон килдилар, чунки кончилар уларнинг шартларини яна рад килган эдилар. Хукумат мамлакатда фавкулодда ҳолат жорий этди. Ишчиларнинг курашдаги катъияти Бош кенгашни умумий иш ташлаш эълон килишга мажбур этди.

Назорат топшириклари:

1. II жаҳон уруши арафасида Англиянинг аҳолини сузлаб беринг?
2. Ғарбий Европа ва Англиянинг "глати уруш" сиёсатини биласизми?
3. Уруш арафасидаги Мюнхен шартномасига баҳо беринг?
4. II жаҳон уруши арафасида инглиз-совет муносабатлари нималардан иборат эди?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. В.Г. Трухановский Антони Иден М., 1976 й.
2. И.Н. Рузвельт, Черчилль и второй фронт. М., 1965.
3. Энг янги тарих Фураев В.К. Т., 1995.
4. Сиёсий партиялар тарихи Спаровчик. Т., 1968.
5. Якин ва урта Шарк мамлакатлари. Басистая Ю.И. Т., 1960.
6. В.Л. Малькая, Ф.Рузвельт "Проблемы внутренней политики и дипломатии" М., 1988.

3-мавзу: Германия 1918-1939 йилларда

(2 соат маъруза)

Асосий саволлар:

1. Германияда ҳарбий саноат тенденцияси ва ривожланишнинг кучайиши.
2. Германияда иқтисодий кризис.
3. Фашистлар диктатурасининг урнатилиши ва герман фашизмнинг сиёсати.
- 4.

Таянч иборалар ва тушунчалар: Германия, ҳарбий саноат, потенциал, ривожланиш, иқтисодий кризис, фашизм, неофашизм,

диктатура, Шаркка юриш, монополия, оппортунистлар, Кизил фронтчилар иттифоки,, национал-социалистлар, Лейпциг процесси, лирос хаандонлари.

1-асосий савол:

Германияда харбий саноат тенденцияси ва ривожланишнинг кучайиши.

МАКСАД: Германия давлати унинг узига хос хусуусиятлари ва 30-йиллар бошига келиб герман харбий-саноат потенциалининг узишини кесикн ортиши, шунингдек ривожланиш даражасининг кучайиши, уни сабаб ва шароитлари хакида сузлаб уларни мохиятини очиб бериш.

Идентив укув максадалри:

1. Германияда ривожланишнинг вақтинча стабиллашуви йилларини сабабларини изохлайди.
2. Германия харбий саноати потенциалини тикланишдаги асосий шартларини тушунтириб беради
3. Германия давлатининг (1918-39) ички сиёсати тамойиллари нималардан иборат эканлигини тушуниб етади.

1-савол баёни:

1918-1923 йилларда мамлакатни ларзага солган революцион жанглар буржуа тузумининг бир кадар мустахкамланиши даври билан алмашинди. Унг социал-демократлар Германия олдида иктисодий ва сиёсий тараккиёт йули очилди, деб ишчиларнинг купчилигини ишонтира олдилар. Улар рейхстагда социал-демократиянинг мавкеи мустахкамланиб борган сари, у меҳнаткашларнинг манфаатларини тобора купрок химоя кила олади ва капиталистик эксплуатацияни чеклай олади, деб даъво килдилар. Синфий зиддиятларнинг юмшаганлги хакидаги хом-хаёлларнинг таркалишига асноат ва кишлок хужалигининг юксалганлигига ёрдам беради.

Бу юксалиш иш хакининг усиши билан бирга борди. Германия экономикасининг кисман стабиллашуви бошка капиталистик

мамлакатларга карагаганда анча заиф асосга эга эди, чунки унинг асосий манбаларидан бири чет эл капиталининг, асосан АКШ ва Буюк Британия капиталининг окиб келиши эди. АКШ ва англия империалистлари узлари куйган маблағлардан ортикча фойда олишдан ташкари Германиянинг харбий-саноат потенциалини тиклашга ҳам ёрдам бердилар. Немис монополиялари учун кулай булган репарация масаласининг хал килиниши ҳам бу режаларга мувофик келарди. 1924-1931 йилларда репарациялар хисобига 11 млрд. Марка тулаган Германия уз экономикасига 26 млрд. марка микдорида карз ва бевосита капитал маблағлар олди.

АКШ ва Буюк британия томонидан герман империализмига молиявий-иктисодий ёрдам берилиши анча узокни кузловчи мухими-Германияни СССРга карши курашиш учун асосий куролга айлантириш эди.

Чет эл карзларининг узига хос "олтин ёмгир"дан немис капиталистлари индустрияни модернизация килиш учун фойдаландилар. Германияда янги кудратли монополиялар - узига деярли бутун химия саноатини буйсундирган. "Фарбен-индустрия" "Пулат трести" ва хакозолар вужудга келди. Уларнинг ёрдами билан мамлакатда куп сонли милитаристик ташкилотлар пайдо булди. Голландия, Швейцария, Испания ва бошка мамлакатларда немис монополиялари назоратида булган корхоналарда Германия учун харбий самолётлар ва сувости кемалари курилди.

Орадан куп утмай ер эгалари булган собик немис князлари революция вактида мусодара килинган ерлар, урмонлар, банклари кийматини кайтариб беришни талаб килдилар. Бу даъволар демократик доираларда чукур газаб уйготди. ГСДП рахбарлиги омманинг тазйики остида референдум утказишга рози булди, бу референдум давомида 14,5 млн. сайловчи князлар мулкини тула-тукис экспроприация килишни ёклаб овоз берди. Референдум сул кучлар харакатлари бирлиги жуда катта имкониятларга эга эканлигини курсатди.

ГСДП реакциянинг хужум килиш хавфи ортиб бораётган билан хисоблашмай, стабиллашув йилларида ишлаб чиқаришнинг юксалганлиги "уюшган капитализм" даврининг бошланганлигидан ва хатто мамлакатни социализм томон ривожланаётганлигидан далолат беради, деб ишчиларни ишонтирди. Купчилик ишчилар бу гапларга ишонч билан карадилар. 1928 йилда рейхстагга утказилган сайловда ГСДП 9 млн.дан ортик овоз олди. Буржуа

партияларининг вакиллари иштирок этган коалицион ҳукуматга унги социал-демократ бошчилик килди. Бирок ГСДП нинг раҳбарлари "социал сулҳ"га эриша олмадилар.

Германиянинг сиёсатида реакция, милитаризм, антисовет йулнинг умумий кучайиши ГКП томонидан доимий зарбага учраб турди. Компартиянинг позициясини ва унинг ишчилари синфи бирлиги учун курашини барбод қилиш мақсадида социал-демократиянинг унги раҳбарлари оғир жиноят қилдилар: полицей-президент, ГСДПнинг таникли арбоби буйруги билан 1929 йил 1 май куни Берлин полицияси ГКП томонидан уюштирилган оммавий ишчилар намоёишига ҳужум қилди. Куча тукнашувлари руй берди. Берлиннинг бир неча районларида баррикадалар пайдо бўлди. Ишчилар орасида улдирилганлар ва ярадор бўлганлар бор эди.

Назорат топшириқлари:

1. Германиянинг урушдан олдинги ҳарбий-саноат потенциали ҳақида нималарни биласиз?
2. Немис ҳарбий-саноат потенциалининг ва ривожланишининг асосий сабаблари нималардан иборат?
3. Германия давлатининг (1918-39) ички сиёсати тамойиллари нималардан иборат?

2-асосий савол:

Германияда иқтисодий кризис.

МАКСАД: Жаҳон давлатларида юз берган каби Германияда ҳам қелиб қиккан ва 1929 йилдан бошлаб уз таъсирини қурсатган иқтисодий кризисни қелиб қикиш сабабларини тушунтириш ва унинг оқибатларига баҳо бериш.

Идентив уқув мақсадалари:

1. Иқтисодий кризис тушунчасини изоҳлаб беради.
2. Германияда иқтисодий кризис асосий сабаблар нималардан иборатлигини қурсатиб беради.
3. Германия иқтисодий кризисни мамлакат ишчилар синфи таъсирини аниқлайди.

2-савол баёни:

129 йилнинг охирида бошланган жахон иктисодий кризиси Германияда анча кучли булди. 4,5 млн. ишчи ишсиз колди. Иш хаки деярли икки баравар кискарди. Ишчилар иш ташлашдилар ва намоишлар уюштирдилар. Кризисдан шаҳар урта табакалари, дехконлар ҳам анча азоб чекдилар, майда савдогарлар ва корхона эгалари хонавайрон булдилар.

Капиталистлар кризиснинг барча кийинчиликларини ишчилар синфига агдаришга интилдилар. Хукумат биринчи галда керак буладиган нарасаларга солиқ солди, пенсия микдорларини кискартирди, 21 ёшдан кичик булган кишиларни ишсизлик буйича нафакалардан махрум этди. Бу чораларнинг деярли ҳаммаси рейхстагни четлаб, фавкулодда декретлар чиқариш асосида амлга оширилди.

Авж олиб кетган социал зиддиятлар хатто чекланган буржуа демократиясининг режими ҳам немис молия капиталининг энг реакцион доиралари сиёсатининг ишончли курули булмай колди. Бу доиралар *Национал-социалистик немис ишчилар партияси* деган партияни тобора купрок даражада куллаб-кувватлайди. 1919 йилда вужудга келган нацистлар партияси ҳам эмасди. Бирок, унинг номини тасодифий ном деб хисоблаб булмайди. Нацистларнинг бошликлари социализмга ёт булган антикоммунистик гояларни миллатчилик ва шовинизмни меҳнаткашларнинг ва урта катламларнинг буржуа демократиясидан хафсаласи пир булган қисми орасида ёйиши осонлашдан хафсаласи пир булган қисми орасида ёйишни осонлаштириш учун узларини "национал социалистлар" деб атадилар.

Фашистларнинг аввало майда буржуазияни, кейин эса ишчилар ва дехконларнинг бир қисмини уз ортидан эргаштиришга муваффақ булдилар. Улар бунга социал демагогия, иркий вайсакилик ва террор қилиш ёрдамида эришдилар. Фашизмнинг оммавий таянчи булиб колган социал табакалар уз манфаатларига қарши иш курдилар, молия капиталининг энг реакцион доираларига кур-курона хизмат қилдилар.

20-йилларнинг бошларидаёқ Германиянинг айрим саноат ва молия магнатлари нацистларга хомийлик қилиб, уларга пул билан ёрдам курсата бошлаган эдилар. Иктисодий кризис йилларида гитлерчилар бошлаган эдилар. Иктисодий кризис йилларида гитлерчилар партиясини кенг тарғиб қилиш авж олиб кетди.

Фашист газеталари, нацистларнинг бутун ҳаракат йирик концернлартомонидан мул-кул молиявий ёрдам олиб турдилар.

1931 йилнинг урталаридан бошлаб купгина молия мағнатлари ҳокимиятнинг Гитлерга берилиши учун ҳаракат қила боладилар.. ГСДП раҳбарлари коммунистлар ва бошқа демократларнинг ягона антифашист фронти тузиш тугрисидаги таклифларини рад қилдилар. Улар нацистлар қутурган майдабуржуа авантюрачиларидир, уларга қарши кураш олиб бориш коммунизмга қарши кураш олиб боришдан қура камроқ эътиборни талаб қилади, деб ҳисобладилар.

Герман коммунистлари милитаризмга қарши, ғавқулодда қонунлар сиёсати ва реакциянинг ҳужумига қарши шиддатли кураш олиб бордилар. 1930 йилнинг августида ГКП "Немис халқини миллий ва социал озод қилиш программаси"ни эълон қилди. Мазкур программа кенг халқ оммасининг мафлаатларига мувофиққеладиган талаблари: монополистик капитални-фашизмнинг асосийтаянчини ҳокимиятдан маҳрум этиш, помещикларни экспроприация қилиш талабларини ўз ичига олган эди. Компартия фашизм немис ишчилар синфи учун, бутун немис миллати ва бутун дунё синфи теваарига барча антиимпериалистик қучларни-деҳқонлар, шаҳар майда ва ўрта буржуазиясини, зиёлиларни бирлаштиришга интиларди.

Назорат топшириклари:

1. Германияда 1929 йилда бошланган иқтисодий қризис ва унинг оқибатларини тушунтириб бering?
2. Национал социалистик немис ишчилар партияси тугрисида нималарни биласиз?
3. Фашистлар партияси ўшбу қризис даврида қандай йул тутдилар?
- 4.

3-асосий савол:

Фашистлар диктатурасининг ўрнатилиши ва герман фашизмнинг сиёсати.

МАКСАД: Германияда фашистлар диктатурасининг урнатилишининг шарт-шароитлари ва фашистик сиёсатнинг олиб борган ишларини тушунтириб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. 1932 йилги Рейхстагга сайлов натижаларини изохлаб беради.

2. Гитлернинг рейх Канцлер этиб тайинланиши тавсифларини сузлаб беради.

3. 1933 йил баҳор-ёзида фашистлар режимини шаклланиши тугатилишини англаб етади.

4.

3-савол баёни:

Монополистик капиталнинг юкори табакалари, уришкок харбий доираларнинг бошликлари ва фашистларнинг рахбарлари уртасида: агар фашистлар хокимият тепасига келиб колсалар, улар кандай вазифаларни кай даражада бажаришлари хакида яширин музокаралар олиб борилаётган эди.

1932 йилнинг ноябрида рейхстагга янги сайловлар булиб утди. Улар бутун реакцион дораларни ташвишга соладиган натижалар билан тугади: нацистлар олдинги сайловлардагига нисбатан 2 млн. тарафдорларини йукотган эдилар. Янгидан 700 минг овоз тупладилар-бу гитлерчилардан 1,5 млн. куп эди. Сайлов натижалари коммунистлар билан сул социал-демократлар амалга оширган жуда катта антифашист ишларни акс эттирди, синфий кучлар нисбатида пролетариат фойдасига узгаришлар руй бераётганлиги курсатади.

Коммунистлар ишчилар синфининг антифашист бирлигига эришиш учун астойдил харакат кила бошладилар. БирокГСДПнинг унг лидерлари антикоммунистик сиёсатни зур бериб утказиб келдилар, фашистлар эмас, балки коммунистларни узларининг асосий душмани деб хисобладилар. Социал-демократия рахбарларининг ана шу позициясидан фойдаланиб, герман империализми чет эл капиталинингёрдами билан хокимиятни фашистлар кулига бериш йулига утдилар.

1933 йилнинг 30 январида Гидденбург Гитлерни рейхканцлер килиб тайинлади. Веймер республикасининг режими молия капиталининг энг реакцион, энг шовинистик ва энг империалистик элементларининг ошкора террорчилик дитатураси билан алмашди.

Германия монополистик буржуазияси уз хукмронлигини буржуа демократияси методлари билан саклаб қолишга ноқобил бўлиб чиқди. Молия ва саноат магнатлари фашизмга умид қилиб, гитлерчилар ёрдамида уюшган ишчилар ҳаракатини, биринчи навбатда унинг авангарди ГКП ни тор-мор қелтиришни, узларининг реваншистик ва босқинчилик режаларини амалга оширишни мулжжаладилар.

Гитлернинг оқимият тепасига қелиши меҳнаткашларнинг газабини қузғотди. Қўп шаҳарларда антифашист намоёишлар бўлиб ўтди. Уларда коммунистлар, социал-демократлар, партиясиз ишчилар биргаликда қатнашдилар. Ҳамма жойда коммунистларнинг пролетар бирлиги учун қақирғи жаранглаб эшитилди. Компартиянинг курсатиб утилишича немис халқи учун энг асосийси фашист диктатурасини ағдариб ташлашдан иборат эди. Бўнга халқ оммасини ишчилар синфи ҳаракатларининг бирлиги асосида қенг суратда жиқслаштириш йўли билан ришиш мумкин эди. Бироқ ГСДП ва қасаба союзулари раҳбарлари ҳали ҳал қилувчи қўраш вақти қелгани йўқ, деб ишчиларни ишонтирмоқчи бўлдилар. Социал-демократия ўнг раҳбарларининг иттифокчилик ва тақсимчилик сиёсати гитлерчиларга узларининг бутун қўчларини коммунистларга қарши қаратиш имқонини берди.

ГКПнинг тор-мор қелтириш ва демократияни батамом тўғайишга баҳона топиш учун фашистлар 1933 йил 27 февралда рейхстаг биносига ўт қўйдилар. Фашистлар олдиндан тузиб қўйилган рўйхатга биноан қарийб 20 минг қишини, асосан ГКПнинг активларини қамокқа олдилар. Герман пролетариатининг йўлбошқиси Эрнст Тельман ҳам қамокқа олинди.

Орадан қўп ўтмай давлатнинг яширин полицияси-гестапо СС қосақидан танлаб олинди. Бош суяк билан қесиштирилган суяқларни акс эттирувчи эмблема қора қўрма қийган эсэсчилар гитлерчилар террорининг асосий қўроли бўлиб қолди. СС ва гестапо ҳам Германида, ҳам ў босиб олган территорияларда қонқентрация қонларнинг бутун бошли тармоқини вудудга қелтириш ташқилотчилари бўлдилар.

Назорат топшириклари:

1. Фашистлар диктатураси қандай шароитда ўрнатилди?
2. Гитлернинг ҳокимият тепасига қелиш шарт-шароитларини айтиб беринг?.

3. Качон деярли фашистлар режими шаклланиши тугалланди?

4. Кай тарика монополиякларнинг кучи фашист давлатининг кучи билан бирлаштирилди?

5. Герман фашизмининг сиёсати нималардан иборат эди? Аникланг?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. В.Г. Трухановский Антони Иден М.,1976 й.
2. И.Н. Рузвельт, Черчилль и второй фронт. М.,1965.
3. Энг янги тарих Фураев В.К. Т.,1995.
4. Сиёсий партиялар тарихи Спаровчик. Т.,1968.
5. Якин ва урта Шарк мамлакатлари. Басистая Ю.И. Т.,1960.
6. В.Л. Малькая, Ф.Рузвельт "Проблемы внутренней политики и дипломатии" М.,1988.

4-мавзу: Франция 1918-1939 йилларда. (2 соат маъруза).

Асосий саволлар:

1. I жахон уруши оқибатлари ва Франциянинг ундаги роли. Версаль-Вашингтон системасининг вужудга келиши.

2. Францияда ривожланишнинг қисман стабиллашуви.

3. Иқтисодий кризис йиллари. Францияда халқ фронти.

Таянч ибора ва тушунчалар: Франция, давлат, Версаль-Вашингтон системаси, Эльзас.Лотарингия, Саор, репарация, Пуанкаре ҳукумати, кризис, халқ фронти, Леон Блюм, Эдуард Даладвэ, 1937 йилги танаффус, унғ социалистлар, радикал, сиёсий партиялар.

1-асосий савол:

I жахон уруши окибатлари ва Франциянинг ундаги роли. Версаль-Вашингтон системасининг вужудга келиши.

МАКСАД: I жахон уруши окибатлари ва урушдаги франциянинг ролига баҳо бериш, Версаль-Вашингтон системасини вужудга келиш сабаблари, шарт-шароитларини еритиб бериш, уни асл мохиятини тушшунтириб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. Францияни I жахон урушида иштроки хакида сузлаб беради.
2. Франциянинг I жахон урушидаги кузлаган максadini тушунтиради.
3. Версаль-Вашингтон системаси хакида маълумот беради.
4. Бу системани Европа, Осиё ва Тинч океани хавфзалари учун салбий томонларини белгилаб беради.

1 - саволнинг баёни:

Биринчи жахон уруши тамом булгандан кейин орадан куп утмай голиб давлатлар кулга киритилган улжани булиб олишга киришдилар. 1919 йил 18 январда Парижда сулх конференцияси очилди. Конференция ишида 32 давлатнинг вакиллари катнашди. Совет Россияси конференцияга таклиф этилмади. Енгилган мамлакатларнинг вакиллари факат сулх шартномаларини имзолашга чакирилган эди, холос.

Импералистик матбуот, конференция ер юзида мустахкам тинчликни таъминлайди, деб инсониятни ишонтиришга уринди. Бирок, халкларнинг такдири АКШ президенти Вильсон, Англия бош министри Ллойд Жорж ҳамда Франция ҳукуматининг бошлиги Клемансо томонидан яширинча хал килинди.

Франция импералистлари эса, аксинча, Европада уз гегемониясини урнатиш максадида Германиянинг энг куп даражада зифлаштирилишинизур бериб талаб этавердилар. Улар Саар кумир хавзасини ва Рейннинг сул соҳилидаги бошқа немис ерларини Францияга кушиб олишни талаб этдилар. Франция дипломатиясим бир канча давлатлардан (Польша, Чехославакия, Руминия ва бошқа мамлакатлардан) Европада Германияга карши блок тузишга интилни ва шу максадда уларнинг территориясини енгилган давлатлар хисобига кенгайтиришни каттик туриб талаб этди. Француз реакционерларининг Советларга карши режаларида бу давлатлар муҳим урин тутар эди. Клемансо Совет республикасини

"тиканли симлар тусиги" билан ураб олиш ниятида эканлиги баён килди.

Англия монополистик буржуазияси Германиянинг денгиз ва иктисодий кудратини синдиргач, унинг собик мустамлакаларини Юбритания империяси составига кушиб олишга интилди. Ллойд Жорж Франциянинг Германия хисобига кучайишига халакит бериш учун узининг бутун дипломатик қобилиятини ишга солди.

Назорат топшириклари:

1. Франциянинг I жаҳон урушидаги роли ва урнини айтиб беринг?

2. Версаль-Вашингтон системасини вужудга келиш шарт-шароитларини тушунтириб беринг?

3. Франция учун бу системани ахамияти ёки ижобий томонларини белгиланг?

2-асосий савол:

Францияда ривожланишнинг қисман стабиллашуви.

МАКСАД: I жаҳон урушидан сунг Францияда ривожланишнинг стабиллашуви, бунда Эльзас, Лотарангия, Саар хавзаларининг урни ва репарациянинг таъсирини аниклаб талабларга тушунча бериш.

Идентив укув максадлари:

1. I жаҳон урушидан сунг Францияда ивожланишнинг қисман стабиллашувининг сабабларини курсатиб беради.

2. Стабиллашув жараёнида репарациянинг родини аниқлайди,

3. Ривожланишнинг стабиллашувида халқ хужалигининг урнини гапириб беради.

2-савол баёни:

1924 йилда Франция капитализми, қисман стабиллашув палласига кирди. Саноат ишлаб чиқариши стабиллашув даврида қарийб бир ярим баравар усди. Огир индустрия техника жихатидан реконструкция қилинди ва бу ҳол унинг юқори суръатлар билан тарққий этишига ёрдам берди. Эльзас билан Лотарингиянинг қайтариб олинганлиги, Саар қумиридан фойдаланилиши, урушда вайрон бўлган районларнинг тикланиши, Германиядан репарация олинishi саноатнинг усшига қулай шароит тугдирди.

Франция қуро-яроғлар ишлаб чиқаришни анчагина кенгайтирди. Ҳарбий саноат компаниялари Шарқий Европа мамлакатларига қуро-яроғларни қуплаб экспорт қилиш, жуда катта фойда олдилар. Зеб-зийнат буюмлари ишлаб чиқариш қупайди.

Тукимачил ва саноатнинг бошка баъзи тамоклари тургунлик холатида булиб, урушдан олдинги даражасига етолмади. Францияда илгаригидек, куп микдорда хунармандчилик корхоналари мавжуд эди. Купгина майда мулкдорлар банд булган кишлок хужалиги сурункали кризисни бошдан кечираётган эди.

Стабиллашув йилларида ишлаб чикариш хамда капиталнинг концентрациялашуви кучайди. Мамлакат экономикаси ва молиясини уз назоратига олган "икки юз оила"нинг оладиган фойдалари меҳнаткашларни эксплуатация килишни кучайтириш хисобига янада купайди. Молия магнатларининг давлат аппарати билан алокалари тобора мустахкамлана борди.

Франция империализми судхурлик хусусиятини аввалгидек саклаб келар эди. Стабиллашув йилларида рантинг миллий даромаддаги улуши купайди. Француз буржуазияси мустамлакаларнинг халкларини эксплуатация килишдан хийла катта бойлик орттирди. Омма орасида демократик тенденцияларнинг кучайиши 1924 йилги парламент сайловларида "Сул блок"нинг галаба козонишига ёрдам берди. Бу блокка радикаллар партияси билан социалистик партия кирган эди. Социалистлар радикаллар партиясининг рахбари Эдуард Эррио тузган ҳукумат составига кирмасалар хам, лекин бу ҳукуматни куллаб-куватладилар. Сайлов арафасида "Сул блок" кенг куламда сиёсий амнистия бериш, нарх-навони пасайтириш, капиталга солик солиш, Совет Иттифокини таниш тугрисида ваъда берган.

Шундан кейинги ҳукуматларнинг тутган йули мамлакат сиёсий ҳаётида уннга караб бурилишдан иборат булган. Франция Марокаш ва Сурияда мустамлакачилик урушларини бошлаб юборди ва бу урушлар молиявий кризисни янада купрок мураккаблаштирди. 1926 йилда ҳокимият тепасига йирик буржуазия манфаатларини ифода этган Пуанкаре кабинети келди. Бу ҳукумат асосан тугри ва эгри соликларни купайтириш, ишчиларнинг реал иш ҳакини камайитириш, пенсияларни кискартириш ва шу сингари ишлар хисобига Франциянинг молиявий ахволини мустахкамлади. Ҳукумат мамлакатни миллийлаштиришни кучайтирди. Унинг ташки сиёсати СССРга нисбатан утукетган душманлик билан ажралиб турар эди.

Назорат топшириклари:

1. Эльзас, Лотарингия, Саар хавзаларини Франция ихтиёрига утиш тавсилотларини гапириб беринг?

2. Германия томонидан туланажакрепарацияни Франция учун ахамиятини аникланг?

3. Урушдан сунг Франция ривожланишини кисман стабиллашувини аник сабабларини курсатинг?

3-асосий савол:

Иктисодий кризис йиллари. Францияда халк фронти.

МАКСАД: Францияда кризиснинг бошланишига таъриф бериш, янги саноат ва кишлок хужалигидаги кризис мамлакатда синфий курашнинг кескинлашуви, мамлакатда Франция халк фронтининг вужудга келиш шарт-шароитларини айтиб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. Францияда иктисодий кризис сабабларини билади.
2. Иктисодий кризиснинг салбий окибатларини очиб беради.
3. Франция халк фронтининг вужудга келиши сабабларини аниклайди.

3-савол баёни:

Хокимият тепасига келган гитлерчилар француз маслакдошлари билан давлат тунтаришига тайёргарлик кура бошладилар. 1934 йил 6 февралда 20 мингдан купрок куролланган фашистлар Париж кучаларига чикди. Улар депутаталар палатаси мажлис килаётган Бурбонлар саройини ва хукматининг бошка биноларини кечиктириб сусткашлик килдилар.

1934 йил феввалидаги вокеалар ишчилар синфига ягона фронт вужудга келтириш зарурати етилганлигини курсатади.. Барча сиёсий окимдаги ишчиларнинг партиясизларининг биргаликда иш тутиши учун бошланган харакат ой сайли усиб борди. ФКП факат ишчиларнигина эмас, балки мехнаткаш дехконлар, майда буржуазия ва зиёлилар кенг оммасини хам фашизмга карши, демократия учун ва якин орадаги иктисодий талаблар учун курашга жалб этиб, омма орасида актив ишни кизитиб юборди. Бирликка интилиш социалист-ишчиларни тобора купрок узига торди. Купгина депатаментларда коммунистлар билан социалистлар ягона фронтга бирлашиш тугрисида битим туза бошладилар. Куйида булган тазйик натижасида социалистик партия рахбарлиги ФКП нинг таклифини кабул килди. 1934 йил 27 июлда иккала партиянинг харакат бирлиги тугрисидаги пактни имзолади. Ана шу пактда кучларни фашизмга хамда урушга карши, демократияни химоя килиш учун курашга сафарбар этиш чораларини куриш кузда туилган эди. Бу билан ишчилар синфини жипслаштириш

учун осос солинди, 1936 йилда Умумий меҳнат конференцияси ташкилотида касаба союзларининг бирлиги тиклангандан кейин бу жипслашув янада мустахкамланди.

"Фашизм устидан галаба қозонишни таъминламок учун,-деб езган эди Морис Торез,- ана шу иттифокни кенгайтириш ва унга урта синфларни жалб этиш лозим эди"

Факат ишчилар синфигина эмас, балки урта табакалар ҳам куллаб қувватлаган Халқ fronti тузиш учун бошланган ҳаракат қудратли қучга айланди. Омманинг талаби билан социалистик партия ва радикаллар партиясининг раҳбарлари таклифни қабул қилишга мажбур бўдилар. 1936йил апрель-май ойларида ўтказилган парламент сайловларида Халқ fronti партиялари бarchа овозларнинг ярмидан кўпроғини олиб, катта галабани қўлга киритди. Социалистик партиянинг раҳбари Леон Блюм frontiга таянган ҳукумат тузди. Бу ҳукумат составига социалистлар билан радикаллар кирди.

Бир неча миллион ишчи ва хизматчиларнинг янгидан бошлаб юборган иш ташлашлари таъйиқи натижасида (иш ташловчилар завод ва муассасаларни, катта магазинларни ўз қўлларига олишган эди) ҳукумат Халқ фронтининг бир қанча талабларини амалга оширди. Ишчилар 40 соатлик иш ҳафтаси жорий қилинишига, ҳақ туланадиган икки ҳафталик отпусқа белгиланишига, иш ҳақининг 7% дан то 15%га қадар оширилишига, ишсизликни қамайтиришга қаратилган чоралар қўрилишига эришдилар. Касаба союзларига қорхона эгалари билан коллектив шартномалар тузиш ҳуқуқиберилади. Ҳарбий саноат қисман национализация қилинди.

Давлат дехқонларининг манфаатини қўзлаб, улардан қишлоқ ҳужалиқ маҳсулотларини қатъий баҳоларда сотиб ола бошладилар. Урта табакаларга имтиёзли шартлар билан кредитлар берилди. Халқнинг турмуш даражаси қўтарилган Франция социал қонунчилиқ соҳасида Европадаги илғор қапталистик мамлакатлардан бири бўлиб қолди. Ҳукумат фашистларнинг ташкилотлари тарқатиб юборилишини эълон қилди.

Халқ fronti қояси амалга ошган Европадаги биринчи қапталистик мамлакат Франция бўлиб қолди. Бу жуда катта тарихий аҳамиятга эга эди. Меҳнатқашларнинг қиёсий онқи ўсди, улар ҳуқуқлари учун қўрашда бирликнинг зарур эканлиғига ишонч қосил қилдилар. Унғ радикал Эдуард Даладьё ҳуқуқати монополистик буржуазияга ён бериш қиёсатини жуда ҳам

кучайтириб юборди; бу ҳукумат 1938 йил апрелида реакцион партияларнинг вакиллари иштрокида тузилган эди. 1938 йил ноябрида радикаллар партияси Халк фронтдан чикди. Кабинет фавкулдда декретлар чикардик, мазкур декретларга биноан, кулга киритилган социал галабаларнинг бир кисми бекор килинди.

Назорат топшириклари:

1. Иктисодий кризисни келтириб чикарган омилларни аникланг?
2. Франция меҳнаткаш оммасининг кризисга нисбатан хатти-харакатларини курсатиб беринг?
3. Францияда ягона халк фронтининг вужудга келишидаги бирламчи сабабларни сузлаб беринг?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. В.Фураев. Энг янги тарих. Т., 1989.
2. Сиёсий партиялар -справочник Т.,1968.
3. Сшунов В.Н. Новейшая история Франции. М.,1979.
4. Навиков Г.Н. Голлизм после де Голя. М.,1984.

6-мавзу: Италия 1918-1939 йилларда

Р е ж а:

1.1-чи Жаҳон урушининг Италияга ахамияти.

2.Италиянинг ички ва ташқи сиёсати.

Italiya urushda 650 ming fuqarosini yo'qotdi. 800 mingdan ortiq kishi mayib-majruh bo'lib qoldi. Mamlakat harbiy xarajatlari 46 mlrd. linni tashkil etdi. Urush mamlakatni moliyaviy jihatdan xoldan toydirdi.

Ayni paytda Italiya Buyuk Britaniyadan 2,5 mlrd., AQSHdan esa 1,5 mlrd. dollar qarz bo'lib qoldi. Shu tariqa Italiyaning chet el mahsulotlariga, kreditlarga qaramligi yanada kuchaydi.

Urushgacha ham qishloq xo'jaligi Italiya iqtisodiyotining nihoyatda qoloq sohasi edi. Urush esa bu sohani yanada xarob qildi. Yer egaligida o'rta asrchilik qoldiqlari hamon davom etardi. Chunonchi, 40 ming yirik yer egalari 10 mln. gektar yerga egalik qilgani holda, 2,5 mln. dehqon atiga 6 mln. gektar yerga egalik qilardi. Dehqon oilalarining deyarli yarmida hech qanday yer yo'q edi. Ular og'ir shartlar asosida ijaraga yer olib hayot kechtrganlar. Italiyaning janubida (Sitsiliya va Sardiniyada) ahvol undan ham og'ir edi.

Davlat qarzining ko'pligi soliqlarni keskin oshirishga olib keldi. Pul qadrsizlandi, natijada narx-navo dahshatli tarzda o'sib bordi. Mamlakatda ocharchilik ro'y berdi. Buning ustiga urush natijalari Italiyani g'oliblar ichida mag'lub davlatga aylantirib qo'ydi. Ma'lumki, Italiya dastlab «Uchfar ittifoqi»ning a'zosi bo'lgan edi. Jahon urushi boshlangach Italiya kutib turish yo'lini tutdi. Bundan foydalangan Antanta, katta va'dalar berib, . Italiyani o'z tomoniga og'dirishga muvaffaq bo'lgan edi.

Ammo Parij sulh konferensiyasida Buyuk Britaniya va Fransiya o'z va'dalari ustidan chiqmadi. Ya'ni ular va'da qilingan hududlarni Italiyaga bermadi. To'g'ri, Italiya nasibadan quruq qoldirilmadi. Chunonchi, sobiq Avstriya — Vengriya imperiyasiga qarashli Janubiy Tirol va Adriatika sohilidagi Triyest porti, Yugoslaviyaning ba'zi hududlari, shuningdek Turkiyaga qarashli Dodekanes oroli Italiyaga berildi. Ayni paytda Italiya Millatlar Ligasining doimiy a'zosi maqomiga

ega bo'ldi. Shuningdek, unga Fransiya harbiy-dengiz floti qudratiga teng flotga ega bo'lish huquqi berildi.

Biroq hukmron doiralar uchun buiar oz bo'lib ko'rindi. Oz ulush tekkanidan arazlagan Italiya bosh vaziri Orlando Parij tinchlik konferensiyasidan ketib qolgan edi. G'oliblar ichidagi bunday mag'lubiyat Italiya aholisi ruhiyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatdi. Urushning Italiya uchun ham iqtisodiy, ham siyosiy jihatdan bupday oqibatlari mamlakatda siyosiy inqirozni yanada chuqurlashtirib yubordi .

Shunday bir sharoitda Italiyada chuqur islohotlar o'tkazish yo'li bilan jamiyatni iqtisodiy va siyosiy inqirozdan chiqarib keta olishga qodir bo'lgan biror-bir yetakchi siyosiy partiya yo'q edi. Binobarin, Italiyada kuchli parlamentarizm an'analari bo'lmagan. Bu omil, o'z navbatida, Italiyada fashizmning hokimiyat tepasiga kelishiga yo'l ochdi.

2-савол: Orlando hukumati Italiyaning jahon uru-shida qatnashishini davom ettirdi. Bu hukumat Antantaning Sovet Rossiyasiga qarshi Jcurashida Italiya ishtirokining tarafdori bo'ldi. Shuning uchun ham 1918-yili o'z qo'shinlarini Odessa, Murmansk va Vladivostokka yubordi.

Antantaning Sovet hukumatini harbiy yo'l bilan bo'g'ib tashlashga urinishi muvaffaqiyatsizlikka uchraganligi awalgi mavzulardan ma'lum. Chunonchi, Italiyaning g'oliblar ichida mag'lub bo'lib qolishi Orlando hukumatining katta yo'qotishi edi va uning obro'sini tushirib yubordi. Chunki Italiya o'zi da'vo qilgan Dalmatsiya, Valoniya, Simernadan birortasini ham ololmadi. Buning ustiga, Turkiyaga qarashli Simernani

bosib olish uchun 1919-yilning may oyida hujum boshladi va mag'lubiyatga uchradi.

Bundan tashqari, Italiya Albaniyani ham tashlab chiqishga majbur bo'ldi.

Hukumat tashqi savdo bozorlarining qo'ldan ketishi hamda tashqi kredit uzilib qolishining oldini ololmadi. Natijada urushdan biroz keyin mamia-katda iqtisodiy inqiroz boshlandi. Oqibatda ish haqi keskin pasaydi, inflatsiya kuchaydi. Armiya safidan bo'shatilgan harbiylar ishsiz qoldilar. Ana shunday sharoitda (1919-yil iyun oyida) Orlando hukumati iste'fo berishga majbur bo'lgan. ~+

1919-yil noyabr oyida bo'lib o'tgan parlament saylovida Italiya Sotsialistik partiyasi g'alaba qozongan bo'lsa-da, bu mamlakatdagi iqtisodiy va siyosiy vaziyatni yumshatishga olib kelmadi.

Italiya armiyasi mamlakat ichkarisidagi siyosiy voqealarga nisbatan o'z betarafligini e'lon qilganligi uchun hukumat ishchilarning bunday «o'zboshimcha»ligini bostirish uchun armiyani yubora olmadi. Natijada hukumat va korxona egalari yon berishga majbur bo'ldilar. Xususan, 8 soatlik ish vaqti belgilandi. Narxlar o'sishining aholiga ko'rsatadigan oqibatini pasaytirish maqsadida ish haqiga qo'shimcha to'lov (kompensatsiya) to'lanishi e'lon qilindi.

Yer egalariga yollanib ishlovchilar, ijaraga yer olib ishlovchilar uchun shartlar nisbatan yengillashtirildi. Mamlakat janubida dehqonlar yer egalaridan tortib olgan yerlarning bir qismi ularga qonunlashtirilib berildi.

1920-yilda Italiya mehnatkashlari hokimiyatni egallab olish imkoniga ega bo'ldilar. Biroq ularning harakatini uyushtirishga qodir, bu ishni parlament yo'li bilan amalga oshirish tomon yetaklaydigan jiddiy siyosiy partiya yo*q edi.

1892-yildan beri faoliyat ko'rsatayotgan Italiya Sotsialistik partiyasi uch oqimga bo'linib ketgart edi. Partiya mehnatkashlarning hokimiyatni egallashlariga qarshi edi. 1919-yilda tashkil topgan hamda o'z dasturiga kirgan ikki muhim va'da bilan (1. Yer egalaridan haq to'lab bir qism yerlarni olish va uni dehqonlarga bo'lib berish. 2. Mehnat uchun adolatli haq to'lash) omma orasida obro'-e'tibor qozonib borayotgan «Xalq partiyasi* ham mustahkam emas edi. o'z navbatida, bu partiya ham noqonuniy yo'l bilan hokimiyatni egallashga qarshi edi. 1920-yilda Italiyada inqilobiy harakatning yanada kuchayishi Orlandodan keyin bosh vazirlik lavozimini egallagan Nitti hukumatini ham bir yil o'tmay iste'fo berishga majbur etdi (1920-yil iyun).

Yangi tuzilgan Jolitti hukumati inqilobiy harakat to'liqlinini pasaytirish maqsadida oziq-ovqat mahsulotlari narxini 50 foizga kamaytirdi.

Oxir-oqibatda ishchilarning kasaba uyushmasi va hukumat inqilobiy harakatni chuqur islohotlar o'tkazishga va'da berish yo'li bilan pasaytirishga

erishdilar. Biroq mamlakatda ro'y bergan «qizil ikki yillik* hukmron doiralarni cho'chitib qo'ydi. Ular kommunistik — qizil to'ntarish xavfidan daxshatga tushdilar va mamlakatda kuchli diktatura o'rnatishga intila boshladilar.

Bu, o'z navbatida, Italiyada fashizmning hokimiyat tepasiga kelishiga yo'l ochdi. Avvalgi sahifalarda aytib o'tilganidek, 1919-yilda Italiyada frontdan qaytgan sobiq askarlar o'z manfaatlarini himoya qilish uchun «Quroldoshlar uyushmasi» (Fashi di kombattimento) deb atalgan tashkilot tuzgan edilar. Bu tashkilotni Benito Mussolini (1883—1945) boshqargan. Bu tashkilot Italiyada fashizm g'oyalarini keng targ'ib etdi. Benito Mussolini dastlab sotsialist edi. Burjua parlamentarizmining mamlakatda tartib o'rnatishdagi ojizligi, urushdan keyin o'z turmush darajasining yaxshilanishiga umid qilgan millionlab fuqarolar orzu-umidlari puchga chiqqanligi, shuningdek Italiya hukmron doiralarining urush natijalaridan qanoatlanmaganligi fashizmni yuzaga chiqargan omillar edi. Xuddi shu omillar ko'pchilik italyanlarning fashistlar mafkurasi tomon og'ishiga sabab bo'tdi.

Shu tariqa Italiyada boshqaruvning qattiqqo'llik shaklini o'rnatishga chaqirayotgan yangi yo'l boshchi — Mussolini siyosiy kurash maydonida paydo bo'ldi. Italiyada fashizmning tezda muvaffaqiyat qozonishida Mussolinining shaxsiy sifatlari ham juda katta rol o'ynagan. U kuchli notiqlik qobiliyatiga ega edi. Mussolini fashizmni o'ziga xos dinga aylantira olgan shaxs sifatida mashhur. U ko'p ming kishilik mitinglarda yirik mulkdorlarning mehnatsiz daromadlarini, amaldorlarning suiiste'mollarini, birorta ham muammoni hal etishga qodir bo'lmagan Italiya parlamentini ayovsiz tanqid qilar edi. Ayni paytda u Italiyaning Qadimgi Rim imperi-yasi davridagi qudratini tiklashga va'da berar edi. o'zini esa bo'lajak im-periyaning dohiysi deb bilar, shuning uchun ham qadimgi rimliklarning «duche»(dohiy) so'zini o'ziga laqab

qilib olgan edi. Uning otashin, jozibador so'zlari sehrlab qo'ygan miting qatnashchilari «boshla bizni, duche» deb xitob qilar edilar.

Mussolini fikricha: «Italiyada yangi tartib — milliy sotsializm» hukmron bo'lishi kerak edi. Bunday sotsializmida davlat har qanday sinfiy manfaatdan ustun turadi. Va u nihoyatda kuchli bo'ladi hamda mehnat bilan sarmoyaning hamkorligini ta'minlaydi.

Ayni paytda davlat mehnat va sarmoya yagona hamkorligi birlashmasi (korporatsiya) ni tashki! etadi. Binobarin, Italiya yagona korporatsiyaga, ya'ni butun Italiya jamiyati manfaatlarini himoya qiluvchi birlashmaga aylanadi.

Bu korporatsiyada barcha — sarmoyadorlar va ishchilar, yer egalari va dehqonlar, aholining qolgan qatlamlari bir oila a'zolariga birlashadi-lar va mehnat qiladilar. Davlat esa bu oila barcha a'zolarining manfaatlari va maqsadlari birligini kafolatlaydi. Ana shunday jamiyatdagina uning

a'zolari barcha og'ir muammolardan tezda xalos etiladi. Italiya aholisining katta qismi Mussolinining va'dalariga ishondi va uni qo'llab-quvvatlay boshladi.

1920-yildan boshlab fashistlar yanada faollashdilar va ular o'zlarining harbiy otryadlarini tuza boshladilar. Italiya Sotsialistik partiyasi va Utnumiy Mehnat Konfederatsiyasi fashizmga qarshi kurash o'rniga, 1921-yilning 3-avgustida Mussolini bilan «totuvlik pakti»ni imzoladilar. Ishchilar tashkilotlarining bunday yo'l tutishi fashizmni yanada kuchaytirdi va u yetakchi siyosiy kuchga aylana bordi.

1922-yilgi parlament saylovlarida ular 35 o'ringa ega bo'lsalar-da, mahalliy saylovlarda katta muvaffaqiyatga erishdilar. 1922-yil oktabr oyida

ular bir necha vazirlik lavozimlarini talab qilib Rimga yurish uyushtirdilar. Bu amalda mavjud Konstitutsiyaviy tuzumga qarshi isyon edi. Hukumat isyonni bostirish chorasini ko'rmadi. Buning sababi — yirik sarmoyadorlar asosiy ko'pchiligining hukumatga tazyiq o'tkazganligi edi. Yirik sarmoyadorlar hokimiyatni Mussoliniga topshirish tarafdori edilar.

Masalan, mamlakat hayotida eng katta ta'sirga ega bo'lgan «Sanoat bosh konfederatsiyasi» rahbarlari qirol Viktor-Emmanuel III ga telegramma yuborib, undan hokimiyat Mussoliniga berilishini talab etdilar. Qirol bunga javoban Mussolinini Bosh vazir etib tayinladi va 1922-yil 30-oktabr kuni Mussolini koalitsion hukumat tuzdi. Shu tariqa Italiyada fashizm qonuniy yo'l bilan hokimiyat tepasiga keldi.

Parlamentda (420 o'rinli) atigi 35 o'ringa ega bo'lgan fashistlar yetakchisi Mussolini dastlab boshqa siyosiy kuchlar bilan murosas qilishga majbur bo'lgan. Ayni paytda yirik sarmoya egalarining qo'llab-quvatlashi orqali u o'z hokimiyatini tobora mustahkamlab bordi. Chunonchi, qirol va parlament 1922-yilning 23-noyabrida Mussoliniga cheklanmagan huquq berdi. Endi u o'z partiyasi a'zolaridan tuzilgan «Katta fashist kengashi» deb atalgan kengash orqali hukumat faoliyatini nazorat ostiga oldi. Tayyorlanayotgan qonun loyihalari shu kengash nazoratidan o'tar edi. Barcha lavozimlarga Mussolini partiyasi a'zolari tayinlanadigan bo'ldi.

1924-yil oxirida Mussolinining tazyiqi ostida saylov to'g'risidagi qonunga o'zgartirishlar kiritildi. Unga ko'ra, saylovda eng ko'p ovoz olgan partiya parlamentdagi deputatlar o'rnining uchdan ikki qismini egallardi. Yangi qonun bo'yicha 1924-yildagi parlament saylovida Mussolini partiyasi g'alaba qozongan. Shu tariqa mamlakatda Mussolinining fashistik diktaturasi qaror topdi.

1926-yildan boshqa siyosiy partiyalar tarqatib yuborildi. Endi Italiya bir partiyali diktatorlik davlatiga aylandi. 1929-yili Mussolini Vatikan bilan shartnoma imzoladi. Unga ko'ra, Rim (Vatikan) papasi diniy hukmdor deb tan olindi va katoliklik milliy din deb e'tirof etildi, cherkov mulki soliqlardan ozod etildi.

7-мавзу: СССР 1918 - 1939 йилларда.
(6 соат маъруза).

Асосий саволлар:

1. Совет давлатининг ички сиёсати.
2. Ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатларнинг ривожланиши.
3. Сталин диктатураси. Совет давлатининг ташки сиёсати.

Таянч ибора ва ташунчалар: Совет давлати, сиёсат, уругчилик, катагон, харкбий лашкарбоши, коллективлаштириш, НЕП, мафкура, Слаленизим, диктатура, манфий протокол, Мюнхен битими, пулат пакт бетараф, НКВД, ГПУ, учлик, бешлик, мустакил, 1959 йил, 1953 йил, XX съед, шахс га сигиниш.

1-асосий савол:

Совет давлатининг ички сиёсати.

МАКСАД: 1917 йил октябрь воқеаларидан сунг барча булган совет давлатининг шаклланиши, у олиб борган ички ва ташки сиёсат. Унда В.Лениннинг роли коллективлаштириш, янгича иқтисодий сиёсат натижаларини тушунтириб бериш, мамлакат иқтисодий-ижтимоий турмуш тарзининг тушиб кетиши ва бунда совет хукматининг камчиликлари тугрисида гапириб бериш ва мохиятини талабаларга етказиш.

Идентив укув максадлари:

1. Октябрь воқеалари ва Россияда Совет хокимияти урнатилишини сузлаб беради.
2. Совет хокимиятини дастлабки йилларидаги олиб борган ички ва ташки сиёсатини аниклайди.
3. Ушбу даврда Совет хокимиятида ишчи ва дехконларнинг ахволи, турмуш тарзини тушунтириб беради.
4. Совет империясининг шаклланишини тулик баен килади.

1-саволнинг баёни:

Россияда 1917 йил Октябрь воқеалари Россияда ҳокимият тепасига ишчи ва деҳқонлар синфмини келишига олиб келди. Ушбу октябрь инқилоби дунда биринчи бор большевиклар билан биргаликда В.И. Ленин ҳукумати тузилишига сабаб булди. В.И. Ленин 1917 йилдан бошлаб Россияда большевиклар раҳбарлигида социалистик узгартиришларни, жумладан мамлакатда 1917 йилгача булган барча мулкларни нацианализация қилиш, бойлар синфини йукотиш ерни деҳқонларга булиб бериш, колхоз ва совхозлар тузиш керак эди. Бундай янги ишчи ва деҳқонлар ҳукумати ва Россиянинг социалистик давлат деб эълон қилиниши жаҳон ҳамжамиятида кескин эътирозларга олиб келди.

Советлар ва партиянинг вазифаларини тақсимлашдаги уларнинг узаро муносабатидаги туб узгаришлар Сталиндан бошланди. Сталик уз нуктларидан бирида партияни давлат ичидаги узига хос қилич бардорлар жамоаси деб атган эди. 1924 йилда ташкил қилинган "большевик" журнаliga у партия, унинг марказий комитети идеологик муҳолифияни нишонга олиб қуядиган қалъа сифатида қаралган эид. Эътибор беринга, партияни жипслаштирадиган, сиёсат назариясини тушнтирадиган эмас, балки "нишона олиб турадиган",

Сталин хужалик ишларига утганда эса, партия бутун хужалик билан масалан, қишлоқ хужалик ишлари билан яқиндан шугулланиши, шу эжумладан шудгорлаш, экиш, йигим-терим ишлари билан шугулланиш керак., деб айтарди.

Гражданлар уруши тугаб, озик-овқат развёрдкасини озик-овқат солиғи билан алмаштириш муамомлари кундаланг булганида, Ленин ишлаб чиқариш воситалрининг ижтимоий мулклиги базасида юксак хужалик фаоллигини ривожлантиришга имкон берувчи иктисодий шаклларни қучайтиришга катта эътибор берди. кЕйинрок у ижтимоий мулкни факат давлат мулки тарзида уйламагналигини назарда тутиш мумкинدير.

Ленин кооперация хилма-хил шаклларининг имкониятларини таъқидлаб қурсатган. Сталик иузган буйркбозлик-маъмурий система дастлабки пайтларда маълум самара берди. Партия ва ҳукумат бу системага таяниб сакраш қила олдилар., бу сакрашбизни саноат ишаб чиқариш буйича Европада биринчи ва жаҳонда иккинчи уринга олиб чикди. Аммо хужалик, бутун ижтимоий ҳаёт мураккаблаша борган сари бошқарувнинг бу шакллари тобора барҳам топа борди. Натижада айни улар мамлакатни кризис олди ҳолатига олиб келган тормозланиш механизимининг объектив асосини ташкил этди. Моддий

манфаатдорлик йуколиши натижасида саноатимиз фан-техника тираккиетининг энг янги ютукларини суриб куя бошлади. Кайта куриш маъмурий буйркбозлик системасини нафакат саноатда бартараф этишга тугри келмокда. Сталик бу системадан сиёсий сохада хам фойдаланган, уни дехконлар билан муносабатда ёйган. Ва, нихоят буйрукбозлик-маъмурий системаси шундай таркиб топдики, у меҳнаткашларнинг энг зарур манфаатларини куп сохаларда хисобга олмади.

Корхоналарнинг давлат-капиталистик , концессион шаклларида, хужалик юритишнинг бошка усулларида фойдаланиш мумкинлигини эътироф этиб, у хусусий корхона эгалиги фаолияти ва хусусий савдони ривожлантириш тарафдори булди. Шундай килиб, ленин давлат саноати бошкарувининг жуда хилма-хил шакллари -синдикатлар, трестлар воситаси билан бошқаришни афзал курган, уларнинг мустикал булиш, ташаббус, омилкорлик курсатишни талаб килган, сохиблик килишни капиталистлардан урганишни маслахат берган. Шахсий ва коллектив моддий манфаатдорлик, хужалик хисобини ривожлантиришга ленинча карашлар синдикатлар принципи буйича саноатни бошқариш системасини тузишга асос килиб олинди. Бу хамма тусаввурларнинг Сталик даврида ривожланган буйрукбозлик-маъмурий система шаклларига хеч кандай алокаси йук.

Бундай янги ишчи ва дехконлар хукумати ва Россиянинг социалистик давлаи деб эълон килиниши, жахон хамжамиятида кескин эътирозларга олиб келди. Албатта иттифок давлатлари, бошка Гарбий Европа мамлакатлари хукуматлари Россияга карши интервенцияларни бошлаб юбордилар, деярли. 1918 йилдан бошлаб гражданлар уруши бошланиб у бутун мамлакатни камраб олди.

Англия, Франция, Германия, АКШ ва бошка давлатлар Россия билан алокаларни уздилар, бу дипломатик алокалар кейинчалик 1930-1940 йилларда тикланди. Россияда В.И.Ленин бошчилигидаги ишчи ва дехконлардан иборат армия чет давлатларнинг интервенциясини даф килдилар. 1920 йтлларга келиб, Россияда тИннч курилиш йилларига уту бошлади. Мамлакатни электрлаштириш тугрисидаги ГОЭПРО плани, янги иктисодий сиёсат каби, Ер тугрисидаги декрет ва бошка куплаб ислохатлар утказилди.

Ушбу ислохатлар В.И.Ленин бошчилигидаги изчиллик билан амалга оширила бошланди. Шундай булсада, мамлакатда ислохатларни кур-курона утказмас, унда бошка регионларга зурлик билан кучириб мамлакатни еппасига коллективлаштириш ва унда йул куйилган купол

камчиликлар кишлок хужалигини узилишларга олиб келди. Совет давлати узини ички сиёсатида 1025 йиллардан бошлаб маъмурий буйркбозлик системасига ута бошлади. В.И. Ленин вафотидан сунг хокимият тепасига шахсга сизинш холатлари кенг ейила бошлади.

Ижтимоий мулкени бутунлай марказлаштириш билан, Москвадан туриб хокимиятни бошкариш каби система барпо булди.

Назорат опшириклари:

1. Россиядаги октябрь воқеалари натижасида мамлакатда қандай аҳвол юзага келди?
2. Совет хокимияти ички ва ташки сиёсатида қандай принципларга амал килди? Сузлаб беринг?.
3. Мамлакат аҳолисининг турмуш даражаси 1918-1939 йилларда қай аҳволда эди?
4. Совет империяси даврида маъмурий-буйрукбозлик системасининг вужудга келиши ва оқибатларини гапириб беринг?.

2-асосий савол:

Ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатларнинг ривожланиши.

МАКСАД: Совет давлатида 1920-1939 йилларда ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатларни ривожланиши тугрисида сузлаб бериш ва уни барча жаҳаларини очиб беришдан иборат.

Идентив укув максадлари:

1. 1920-1939 йилларда Совет давлати ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатларнинг ривожланиши курсатиб беради.
2. Совет давлатида сиёсий муносабатларни аҳолини баён қилади.
3. 1920-1939 йилларда Совет давлатида амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатларни натижаларини очиб беради.
4. Уша пайтда амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг оқибат ва натижаларига баҳо беради.

2-савол баёни:

"Сталик уз атрофдагилари билан хокимиятни зурлик билан кулга олган эди..." Сталиннинг "уз атрофдагилар" дегани нимани билдиради? Бу саволга оддийгина жавоб бериб булмайди. Ха, унинг атрофдагиларга В.М. Молотов, Л.М. Каагановичга ухшаган бетайин, содик сафдошлари кирар эди. Сталик атрофдагилар орасида К.Е. Ворошилов ва М.И. Калинин сингари бир хил булмаган шахслар ҳам бор эди. "Сталин атрофдагилар" дегани умуман партия рахбарлиги, тушунчаси билан айнан эмаслиги хиосбга олиш керак. Гарчи Сталик 30-йилларнинг бошига келиб Г.Е. Зиновьев ва Л.Б. Комененневнигина эмас, балки Н.И. Бухарин, А.И. Риков, М.П. Томскийларни ҳам рахбарликдан олган булсада, юзлаб катта лвозимдаги халол арбоблар рахбарлик курсиларида колишган эди, улар уша вақтда Сталинни куллаб-кувватлашарди. Улар орасида шонли кахрамонлар - С.М. Киров, Г.К. Оржоникидзе, ҳамма ҳамма даврларда гуллаб юрган А.И. Мокоян ва "улуг дохийни" бошдан кечирган Г.И. Петровский бор эдилар. Кейинрок ежовчи-бериясчи жаллодлар томонидан йук килинган К.Я. Бауман, А.С. Бубнов, И.В. Варейкис, Ф.И. Голошчекин ва бошкалар партия рахбариятида турардилар.

Рахбар харбий арбоблар Сталинни куллаб-кувватлаганмидилар? Уларнинг куплари Марказий Комитет аъзолари еки аъзоликка номзодлар булдишган эди. Сталинни куллаб-кувватлаб туриб юз бераётган воқеалардан хеч кандай хабарлари булмаганми, еки сталик томонидан алданиб унинг "мафтункорлиги"га берилиб колганмидилар?

Дастлабки пайтларда асосий эътибор жорий ишларга каратилди. Озик-овкат муаммосини дархол хал этиш керак эди. Хукумат хатто хужалик ва бюджет йилининг бошланишини 1 октябрга, яъни кишлок хужалик ишларига якун ясаладиган, хосил урим-терими тугалланадиган пайтга кучирди. Экономикани соғломларштириш манфаатлари йулида майда саноатни, кустарчилик-хунармандчилик ишлаб чиқаришни жонлантириш ва юксалтириш чоралари курилди.

Аммо халк хужалиги айрим тармоқларини кайта тиклаш навбатигина узгаргани йук. Аввало куп укладли экономикани амалга ошириш, шахар ва кишлокда капиталистик унсурлар фаолияти билан боглик худаликни юритиш усуллари ва йуллари ҳам принципиал бошқача булиб колган эди. Шу максадда хукумат саноати бошқаришни кайта курди. Уз харажтлари урнини узи коплашига эришиши ва фойда келтириш керак булган ҳамда трестларга бирлашган энг йирик корхоналаргина Халк Хужалиги Олий Кенгаши ихтиёрида колдирилди.

Бунда партиянинг стратегик мақсади узгармай қолаверди; деҳқонлар билан алоқани мустаҳкамлаб, уларнинг энг зарур хужалик талабларини қондириш, ишлаб чиқарувчи кучларнинг умумий юксалишгини йулга қуйиш, йирик, фабрика- завод саноатини қайта тиклаш йули давом эттирилаверди.

Демак, 1923 йил баҳорида, XI съездда "индустрлаштириш" термини асосий қундалик вазифа ҳамда Шурони жадал социалистик саноат давлатига айлантириш сиёсати сифатида ҳали йук ва таърифланмаган эди. Лекин уша пайтдаек, тинч қурилиш шароитида партия бу масалани амалда уртага қуйишга, СССР халқ хужалиги структурасида сифат ўзгаришларини амалга оширишга қаратилган конкрет тадбирларни ишлаб чиқшга жуда яқинлашиб қолган эди. Дарҳол жиддий ихтилофлар номоен бўлди. Йирик саноат жамиятининг энг илғор синфини бирлаштириб, социализмнинг ишлаб чиқариш базаси, бирдан-бир моддий негизи бўлиб, деҳқончиликни ҳам қайта ташкил этишга қодир эканлигига ҳеч қимда шубҳа йук эди.

"Республика хужалигини раванг топтиришни ва унинг ташқи ҳавфсизлигини" таъминловчи тармоқлар - қумир, нефть, металл саноати ҳам яқдиллик билан биринчи уринга қуйилган эди. Саноат қурилишини маблағ билан таъминлаш манбалари ҳақидаги, индустрияни қайта тиклаш учун маблағ қидириб топиш йуллари ва усуллари ҳақидаги масала низога сабаб бўлди. Лекин мунозаралар энди бошланаётган эди. Умумий қуч-ғайрат сарфланиб, - бу нарса съезд революциясида қайд қилинган - қуйидаги қарорга қелинди: "Ҳаражатидан қура даромади қупрок бўлган саноатига қолиб чиқиши мумкин".

Бинобарин, қорхоналарнинг интенсив ишлашига умид қилинди, бу иш, биринчидан, уларнинг таннаrxини қамайтириш, сифатини яхшилаш билан қушиб олиб қорилиши қерак эди. Рентабеллик ва меҳнат унумдорлигининг усиши фойда ҳажмини мунтазам қупайтиради, бу эса давлат секторининг қенгайтирилган тақрор ишлаб чиқаришини, мамлакатнинг индустрия асосида қайта қурилишини таъминлайди, деган мулоҳаза қорилган эди.

Бу даврга қелиб мамлакат қишлоқ хужалиги тахминан 70 процент 39 процент даражасига қайта тикланган эди. Қайта тиклаш завод ишлаб чиқаришни буюмларининг қиматлашуви, иккинчи томондан эса, қишлоқ хужалик товарларининг арзонлашуви олиб қелди. Деҳқонларнинг харид қобиляти пасайди. Натижада агар 1913 йилда деҳқон бир пуд жавдар 5,7 аршин қит соғтиб олган бўлса, 1923 йилда қакат 1,5 АРШИН, ЯЪНИ ДЕЯРЛИ 4 БАРАВАР ҚАМ ҚИТ ОЛИШИ МУМКИН.

Дехкон тахминан уч барабар кам канд-шакар сотиб олишга кодир эди. Урта хисобда жавдарнинг хариб кобилияти ун йил ичида 1913 йил даражасидан 25-40 процентга камайди. 1913 йилда дехкон 6 пуд бугдой эвазига олиши мумкин булган плуг 1923 йилда турт барабар куп харажтни талаб килар эди, пичан уриш магинасининг нархи эса 125 пуддан 544 пуд бугдой нархига етиб колди ва хакозо. Ана шу тафовут натижасида кишлок амалда 5000 миллион сумдан, яъни узхарид кобилиятига эга булган талабининг ярмидан махрум булиб колган эди.

Куп жихатан энг юкори фойда олиш тарафдорларининг хаддан ошишлари окибатида саноат товарлари нархининг кутарилиб кетганлиги саноатнинг узига хам салбий таъсир курсатди. Масалан, супперфосфот нархининг ошиши аввалига химия саноати тармоги рахбарларини хурсанд килди. Корхоналарда фойда анча усди, деб умидвор булган эдилар, аммо бундай киматчилик мутлако фойдали булиб чикмади. Угитга булган талаб кесикн пасайди, товар тупланиб колди. Саноатнингн бошка тармокларида хам худди шундай холат руй берди.

Назорат опшириклари:

1. Совет давлатининг 1920 йилларида олиб борган ижтимоий-иктисодий сиёсатларини салбий окибатларини айтиб беринг?
2. 1920-39 йилларда сиёсий муносабатлар хакида нималарни биласиз?
3. Совет давлатининг шу йиллардаги олиб борган ички сиёсаига халкаро хамжамиятнинг эътибори?

3-асосий савол:

Сталик диктатураси. Совет давлатинингташки сиёсати.

МАКСАД: Совет давлатида маъмурий-буйркбозлик системасининг вужудга келиши, шахсга сигиниш, Сталик яккахокимлигининг урнатилиш шарт-шароитларини тушунтириб бериш ва халк хужалигидаги ишларнинг оркага кетиш, шунингдек, ташки сиёсат бобида олиб борилган ишлар ва уларнинг ижобий ва салбий окибатлари тугрисида сузлаб бериш. Уша даварга объектив бахо бериш.

Идентив укув максадлари:

1. Маъмурий-буйрукбозлик системасининг вужудга келишини гапириб беради.

2. Сталин давлатининг ташки сиёсат бобидаги ижобий ва салбий ҳаракатларига баҳо беради.

3. Сталик диктатурасининг асл моҳияти нималардан иборат эканлигини тушунтириб беради.

4. 1920-1939 йилларда Совет давлати ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётини еритиб беради.

3-савол баёни:

Тугри, дастлабки мулжалларга кура, гитлерчилар "ҳаётий кенглик"ни таъминлаш бўйича ҳарбий операцияларга 1942-1945 йилларда киришишни мулжаллаган эдилар. Бирок вужудга келган вазият бу операцияларни бошланишини тезлаштириди. Биринчидан, Германиянинг ҳарбийлашуви учун қуролли кучларнинг тезлик билан усиши гитлерчилар учун ички кийинчиликларни келтириб чикарди. Мамлакатда аҳолининг норозилигини тугдириши мумкин бўлган молиявий-иқтисодий танглик ҳавф солар эди. Гитлерчилар пайдо бўлган кийинчиликларни бартараф этишнинг энг одий йули бошқа мамлакатларнинг бойликларини босиб олиш ҳисобига иқтисодий базани кенгайтиришда деб билдилар. Бунинг учун эса урушни бошлаш керак эди.

Иккинчидан, инлиз-фаранцуз-америка лагери ҳукмрон дораларининг бепарволик билан йул қуйиббериши Германия ва бошқа фашист-милитаристик давлатларни агрессив ҳаракатларни тезликда бошлаб юборишга ундар эди. Нацистлар Германияси қушшинларининг 1936 йил мартда Рейн милитаризациясизлаштирилган зонасига бостириб кириши жазосиз қолди. 1936 йил езида испанияга Италия-германия интервенцияси бошланган пайтда гарб давлатлари узларининг "рашалшмасликларини" маълум қилдилар ва бу билан агрессорларга йул қуйиб бердилар. 1937 йилнинг июлида Япониянинг Хитойга ҳужум қилиши ҳам гарб давлатларининг қаршилигига учрамади.

Гарб давлатлари ҳукмрон доираларининг фашист агрессорларга нисбатан юмшоқлиги 1938 йил сентябрда Мюнхен қелишуви билан айниқса намоён қилинди. Англия Чехославакияни қурбон қилди. Германияни атайлаб СССРга қарши қуйди. Бу масалада Франция уни қуллаб-қувватлади.

Ҳарбий-сиёсий раҳбарлик томонидан қабул қилинган босқинчилик концепциясига мувофиқ Германия душманларини бирин-кетин, дастлаб қучсизлироқларини, сунгра қучлиларни тор-мор қилиш учун уларга изчил зарбалар беришни мулжалагшан эди. Фақат ҳарбий воситалардангина эмас, балки Германиянинг душманлари

бирлашишига йул куймаслик мақсадида сиёсат, дипломатия ва пропаганданинг турли методларидан фойдаланиш ҳам назарда тутилар эди.

Гарб давлатлари фашистлар Германиясининг босқинчилик ниятларини билган ҳолда унинг агрессиясини СССРга қарши йуллашга интилишди. Уларнинг пропагандаси Кизил армиянинг қучсизлиги, совет мамалакт ичкарсининг мустаҳкам эмаслиги ҳақида тинимсиз жар солар, СССРни "новдаси мурт бошок" сифатида қурсатар, социализмга уруш оловига тортишга интилар эди.

Нацистлар матбуотида ҳам СССРнинг қучсизлиги ҳақидаги фикрларни қуплаб учратиш мумкин эди. Бу инглиз-француз-америка лагери ҳукмрон доираларининг Германия экспансияси шаркка йуналиши мумкинлиги ҳақидаги умидалрини учқунлантирар эди. Бирок герман бош штаби 1938-1939 йиларда Кизил Армияни жиддий душман сифатида баҳолаар, у билан тукнашишни ҳозирча мақсадга мувофиқ эмас, деб ҳисоблар эди.

Шу муносабат билан генераллар - вермахт олий бош қумондонлиги штабининг бошлиги В. Кайтель ва қуққликдаги қушинлар бош қумондони В. Браухичнинг фикрлари характерлидир. Гитлернинг агар рейх Польшага ҳужум қилса-ю, Франция билан Англия унга ердамга қелишса иш нима билан тамом булади, деган саволига ҳар иккала генерал Германия Польшани бир ой ичида юир екли қилади, деб жавоб беришган, Кайтель шунингдек, Германия сунгра франция ва Англияни ҳам тор-мор қилади, деб ҳисоблар эди. Германияга қарши Совет Иттифоқи ҳам урушга қирган тақдирда, Браухичнинг фикрича, у "мағлубиятга учрайди".

Гарчи бундан сал илгари Риббентроп Польша ҳуқуматига "Россияга нисбатан умумий сиёсат" юритишни тақлиф қилган булса ҳам фашистлар раҳбарияти уз душманларининг қучларига бериглаг баҳога асосланиб агрессиянинг биринчи қурбони сифатида Польшани мулжаллади. Польша Берлиннинг вассали булишни рад этгандан кейин эса гитлерчилар уни ҳарбий йул билан тинчитишга қарор қилишди. Бунда улар қучли душман саналган Совет иттифоқи билан буладиган уруш кейинроқ муқдатга сурилиши фактини ҳисоббга олдилар.

1939 йил май ойидан, СССРнинг Англия ва франция билан музоқаралари бошланган пайтдан, Германия ташки сиёсат идораларининг ходимлари СССР нинг Берлиндаги вакиллари билан изчили алоқақақиршиб, ҳар хил расмий ва норасмий усуллар билан Германиянинг СССР билан яқинлашишга тайер эканлигини

билдиришга интилдилар. Совет ҳукумати 1939 йил августида узаро ердам тугрисида инглиз-француз совет шартномаси тузилишига умид қилиш мумкин бўлганига қадар, Германия томонидан амалга оширилаётган қуйнига қул солиб қуришни жавобсиз қолдирди, бироқ бир вақтнинг узида унинг ҳаракатларини диққат билан кузатиб борди. Совет дипломатлари ва разведкачилардан Германиянинг мақсадлари ҳақида Москвага ахборот қилиб тушди.

Гарчи хат антоним бўлсада, унинг мазмуни у Германия ташқи ишлар министрлигига алоқадор эканлигига ҳеч бир шубҳа қолдирмас эди. Хатнинг антонимлиги Германия ҳукуматини билдирилган таклиф учун жавобгарликдан соқит қилар, лекин унга совет раҳбариятининг бу хатга муносабатини билиш имконини берар эди. Хат Москвада унга қармоққа илинишларир умидидаги узига ҳос тузук эди. Берлиннинг умиди оқланди. СССР нинг Германиядаги ишончли вакили Г.А. Асхатов хатни зудлик билан Москвага жунатди. Москвада унинг тексти ВКП(б) Марказий Комитети сиёсий бюроси аъзоларига маълум қилинди. Бу вақтда Берлинда Г.А. Асхатовнинг Германия ташқи ишлар министрлиги ходимлари билан бир неча норасмий учрашувлари бўлиб ўтди. Бу учрашувларда совет-герман муносабатларини яхшилаш тугрисидаги масала қутариб чиқилди. Немислар томони СССР билан имкон борича тезроқ, Германия Польшага ҳужум қилишига қадар, битимга эришишга интилди. Совет ҳукуматининг қуттиш позицияси герман раҳбариятининг манфаатларига зид эди. Ана шу 2 августда Германия ташқи ишлар министри билан Қора денгизишача бўлган территорияга нисбатан мавжуд барча муаммолар юзасидан ҳеч бир қийинчиликсиз қелишлари мумкинлигини расмий равишда муълум қилди.

Совет ҳукумати Берлиннинг қистовига ўлмади, аммо 15 августда бошланган совет-герман муносабатларини яхшилаш ҳақидаги музокаралардан Ғарб давлатларига, биринчи навбатда Англияга дипломатик таъсир қурсатиш учун фойдаланиб қолишга қарор қилди. Мана шу мақсадда, тахмин қилиш мумкин, В.М. Молотов 1 августда АКШнинг СССР даги элчиси Л.Штейнгардни қабул қилди ва уни Ф. Шуленбургнинг ташрифи ва Германия ҳукуматнинг ҳужум қилмаслик тугрисидаги Совет-Германия шартномасини тузиш, шунингдек СССР билан биргаликда Болтикбуйи давлатларига мустақиллик қафолатини бериш ҳақидаги таклифларидан хабардор қилди. Совет ҳукумати мулжал қилганидек, элчи бу ҳақда зудлик билан Вашингтонга хабар қилди. 17 августда АКШ давлат сетретарининг уринбосари С.Уэллес

инглиз элчиси Р. Лндсейга СССР билан Германия уртасида битим тузилиши мумкинлиги хакида Москвадан олинган аборотни берди.

20 августда Гитлер И.В. Сталинга мактуб билан мурожжат килди. Мактубда 22-да еки энг кечи билан 23 августда "хужум килмаслик тугрисидаги битимни тузиш ва имзолаш учун барча фавкулодда ваколатлар бериладиган" Германия ташки ишлар министрени кабул килиш таклиф килинди. Шундай килиб, гоят мухим карорлар кабул килинишига жуда оз вакт ажратилган эди. Советлар мамлакатига ер куррасининг анчагина кисмини камраб олишга улгурган уруш туфони хавф сола бошлади. Бу туфондан четга чикиб олиш учун вужудга келган ахволни тугри бахо беришга асосланган кечиктириб булмайдиган харакатлар килиш талаб этилар эди.

Совет хукумати олдида Германиянинг таклифини кабул килиш керакми еки рад этиш керакми? Деган савол турар эди.

Маълумки, таклиф кабул килинди. 23 август эрталаб Риббендаги музокаралар бир кун ичида тамом булди. 23 август куни охирида 10 йил муддтга хужум килмаслик тугрисидаги Совет-Германия шартномаси имзоланди. У Совет иттифоки ташки сиёсатидаги кескин бурилишни англатар эди. Шартнома жахондаги харбий сиёсий вазиятга анчагина таъсир курсатди. Шунингдек СССРнинг ташки хаётига хам баъзи бир даражада таъсир килди.

Назорат топшириклари:

1. Совет давлатида шахсга сигиниш даврини аниклайди.
2. Унинг шарт-шароитлари ва окибатларини билади.
3. Совет-Герман шарномасидаги асосий омиларни курсатиб беринг?.
4. Нима учун шартнома Германия учун тактик кадам эди?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. В.Фураев. Энг янги тарих. Т., 1989.
2. Сиёсий партиялар -справочник Т.,1968.
3. Сшунов В.Н. Новейшая история Франции. М.,1979.
4. Навиков Г.Н. Голлизм после де Голя. М.,1984.

8-мавзу: Европа ва АКШ давлатлари II жахон уруш йилларида.
(4 соат маъруза).

Асосий саволлар:

1. Совет давлатининг ички сиёсати.
2. Ижтимоий - иктисодий ва сиёсий муносабатларнинг ривожланиши.
3. Сталин диктатураси. Совет давлатининг ташки сиёсати.
4. Бирлашган Миллатлар ташкилотининг тузилиши ва Гитлерчилар германиясининг таслим булиши.

Таянч ибора ва тушунчалар: Совет, давлат, сиёсат, туруглик, катагон, харбий лашкарбоши, коллективлаштириш, НЭП, мафкура, Сталинизм, диктатура, манфий протокол, Мюнхен битими, Пулат паст бетараф, НКВД, ГПУ, учник, бешлик, мустакил, 1959 йил, 1956 йил, шахсга сизиниш.

1-асосий савол:

Совет давлатининг ички сиёсати.

МАКСАД: 1917 йил октябрь воқеаларидан сунг барпо булган Совет давлатининг шаклланиши, у олиб борган ички ва ташки сиёсат. Унда В.Лениннинг роли, коллективларштириш. Янгича иктисодий сиёсат натижалари хакида тушунча бериш. Мамлакат иктисодий-ижтимоий турмуш тарзининг тушиб кетиши ва бунда совет ҳукуматининг камчиликлари тугрисида гапириб бериш ва мохиятини талабаларг етказиш.

Идентив укув максадлари:

1. Октябрь воқеалари ва Россияда совет ҳокимиятини урнатилишини сузлаб беринг?.
2. Совет ҳокимиятни дастлабки йиллардаги олиб борган ички ва ташки сиёсатини аниқланг?.
3. Ушбу даврда Совет ҳокимиятида ишчи ва дехконларнинг ахволи, турмуш тарзини тушунтириб беринг?.
4. Совет империясининг шаклланишини тулик баён килиб беринг?.

1-савол баёни:

1929-1933 йиллардаги жаҳон иктисодий кризиснинг энг муҳим оқибатларидан бири империалистларор зиддиятларнинг кескинлашуви булди. Биринчи жаҳон урушидан кейин голиб давлатлар вужудга

келтирган жахоннинг тузилиш системасида чуқур упирилишлар вужудга келди. Енгилган мамлакатлар реванш олишга ва уз ракобатчиларидан устун келишга интилардилар. Капиталистик дуне мамлакатлари уртасидаги муносабатлар хаамиша , энг, аввало, кучли давлатнинг заиф давлатни бостиришга, зуравонлик ва узбошимчаликнинг хукмрон булиши асосида курилган эди. Зиддиятлар кесикнлашувининг манбаи империалистик давлатлар иктисодий ва сиёсий ривожланишининг бир текисда эмаслигининг кучайишидан иборат эди.

30 йилларнинг бошларида, бир томондан, Германия, Италия, Япония уртасида, иккинчи томондан, Буюк Британия, Франция, АКШ уртасида зиддиятлар сезиларли равишда кучайиб кетди. Агрессия фашист давлатлари ташки сиёсатининг асоси булиб колди. Бу давлатлар биринчи социализм мамлакати-СССРни йук килишга, шунингдек, дунени уз империалистик ракибларини тор-мор келтириш йули билан ҳам булиб олишга интилар эдилар. Агрессорлар янги жахон урушига тайёргарлик куриш ва уни бошлашни асосий вазифа деб билиб, ер шарида уз хукмронлигини урнатишга интилардилар. Буюк Британия, Франция ва АКШнинг хукмрон доиралари фашист агрессорларининг СССР га хужум килишга ундашар, бунда хар иккала томоннинг урушда холдан тойишига ва урушдан кейин дунеда уз мавкеларини кучайтиришга умид килардилар.

Империалистлараро зиддиятларнинг кескинлашуви антисовет фитнаси булиши мумкинлигини асло истисно килмасди. Антисоветизм заминида айни вақтда фашист давлатларининг агрессив ташки сиёсий йули ва агрессияни рағбатлантириш сиёсати утказиб келинди, бу йулга халкларнинг манфаатларига зид уларок, 30-йилларда Буюк Британия, Франция ва АКШ зур бериб амал килиб келдилар.

Националист хокимият тепасига келгандан кейин Германия янги жахон урушининг асосий учогига айланди. Гитлер фашизм Европани асоратга куйиб, жахонга хукмрон булишга интиларди. Гитлер фашизм Европани асоратга солишни узининг биринчи даражали вазифаси килиб куйиб, жахонга хукмрон булиб олишга интиларди. Гитлерчиларнинг планлари шарқда "Хаёт маконини" кулга киритишни, яъни Европани "большевизм хавфидан" халос килиш максатида СССР га карши харбий юриш ташкил этишни назарда тутарди.

Немис фашистларининг ниятлари АКШ. Буюк Британия ва Франциянинг реакцион доиралари томонидан хайрихохлик билан ва

демократик ҳаракатларга қарши қурашиш учун империализмнинг зарбдор қучи сифатида фойдаланишга умид қилган эдилар. Америка ва инглиз молия-саноат магнатларининг немис монополиялари билан қўйиллик алоқалари Германияни "тинчлантириш" сиёсатининг иқтисодий асоси бўлиб хизмат қилди. Гитлерчилар ўз навбатида антисовет фитнаси заминида гарбий давлатлардан бирмунча ён беришларга эга бўлиш чораларини қурдилар. Аввало улар Версаль шартномасининг харбий моддаларини қайта қуриб чиқишга интилдилар.

Назорат опшириклари:

1. Россиядаги октябрь воқеалари натижасида мамлакатда қандай аҳвол юзага келди?
2. Совет ҳокимияти ички ва ташқи сиёсатида қандай принципларга амал қилди?..
3. Мамлакат аҳолисининг турмуш даражаси 1918-1939 йилларда қай аҳволда эди?
4. Совет империяси даврида маъмурий буйруқбозлик системасининг вужудга келиши ва оқибатларини таъриф бериш?

2-асосий савол:

Ижтимоий-иқтисоди ва сиёсий муносабатларнинг ривожланиши.

МАКСАД: Совет давлатида 1920-1939 йилларда ижтимоий - иқтисодий ва сиёсий муносабатларини ривожланиши даражаси тугрисида сузлаб бериш ва уни барча жаҳонларини очиқ бериш.

Идентиф уқув максадлари:

1. 1920-1939 йилларда Совет давлатида ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг ривожланишини қўриқиб беради.
2. Совет давлатида сиёсий муносабатларни аҳолини баён қилиб беради.
3. 1920-39 йилларда Совет давлатида амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатларни натижалари ва қўрқиликларини аниқлайди.

2-саволнинг баёни:

Жахондаги миллионлаб одамлар совет-герман frontiдаги ахволни катта ачиниш ва диккат билан кузатардилар. Улар борган сари уз давлатларининг келгуси фаолияти ва уз такдирлари Россиянинг герман бокинига карши тура олиш кобилиятига богликлигини тушинишмокда эди. Буюк Британия, АКШ ва бошка мамлакатларда совет халки билан бирдамлик харакати канот ёзди, агрессияга карши курашда фаол ёрдам беришга киришилди.

Англия ва Америка буржуазияси орсидagi узокни курувчи тадбиркор сиёсий арбоблар СССР билан хамкорлик килиш уларнинг узлари учун зарурэканлигини яхши тушунардилар. Фашист агрессорлари Британия империясининг хаётига, АКШ хавфсизлигига тахлика солаётганини улар куриб ишонч хосил килган эдилар. 1941 йил июлда СССР билан Англия Германияга карши урушда биргалашиб харакат килиш хакида битим туздилар. Уч давлат - СССР, АКШ ва Англиянинг 1941 йил 29 сентябрь - 1 октябрда булган Москва конференциясида Англия ва Америка томонидан Совет Иттифокига якин 9 ойда курул-аслха ва стратегик материаллар етказиб бериш хакида каро кабул килинди. Уз навбатида СССР хам АКШ ва Англияга харбий ишлаб чикариш учун хо-ашё етказиб бериш мажбуриятини олди. Куп утмай АКШ хукумати Совет Иттифокига 1 миллиард доллар микдорида кредит берди ва лендлиз хакидаги конуннинг амалини СССРга хам жорий этди.

Шундай килиб, 1941 йилда антифашист коалиция тузишга асос солинган эди. Лекин иттифокчиларнинг Совет Иттифокига куру-аслаха ва харбий анжомлар етказиб беришлари номунтазам эди, курул ва материаллар жуда узилиб-узилиб келарди ва урушнинг биринчи йилида унинг СССР учун амалий ахамияни булмайти.

1941 йилнинг охирига келиб уруш харакатлари Тинч океани хавзасига ёйилди. Ёз фаслидаёк Япония Хинди-Хитойни босиб олган эди. Япония Индонезияни, АКШ ва Англиянинг Тинч океанидаги ерларни босиб олишга кенг микёсда тайёргарлик курумокда эди. А уни апйтда Япон хукумати Япония-Америка муносабатларини тартибга солиш хакида АКШ хукумати билан музокаралар хам олиб борди. Бу музокаралардан максад АКШнинг хушёрлигини йукотиш ва Америка флоти базаларига тусатдан зарба беришга тайерланиш учун фурсатдан фойдаланиб колиш эди. Япониянинг хукмрон доиралари АКШ импералистлари япон курулли кучларининг СССРга худжум килиши мукаррарлигига ишончлари комил эканлигини ва шунинг учун

агрессияга карши зарба беришга тайёрланмаётганликларини билардилар.

Назорат топшириклари:

1. Совет давлатининг 20-йилларида олиб борган ижтимоий-иқтисодий сиёсатларини салбий оқибатларини курсатиб беринг?
2. 1920-39 йилларда сиёсий муносабатлар хақида нималарни биласиз?
3. Совет давлатининг шу йиллардаги олиб борган ички сиёсатига кандай карайсиз?

3-асосий савол:

Сталин диктатураси. Совет давлатининг ташки сиёсати

МАКСАД: Совет давлатида маъмурий-буйруқбозлик системасининг вужудга келиши, шахсга сизгиниш, Сталин яккахокимлигини урнатилиши, оммавий катагонларни бошланишига баҳо бериш. Халқ хужалигида орқага кетиш, шунингдек, ташки сиёсати бобида олиб борилган ишлар ва ижобий ва салбий оқибатлари тугрисида сузлаб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. Маъмурий буйруқбозлик системасини вужудга келишини билади.
2. Сталин диктатураси асл мохиятини очади.
3. Совет давлатининг ташки сиёсат бобидаги ижобий ва салбий харакатларига баҳо беради.
4. 1920-39 йилларда Совет давлати ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётини ёритиб беради.

3-савол баёни:

1944 йилнинг биринчи ярмида Кизил Армиянинг бир катор йирик жанговар операцияларини муваффақиятли утказилганлиги гитлерчилар кушинлари томонидан босиб олинган СССР ҳудудини душмандан озод

килишни якинлаштирди. Фронтнинг бир канча йуналишларида совет кушинлари давлат чегарасига чикиб олишди. Германиянинг асосий куролли кучлари Шаркий фронтда тупланиб колганлиги иттифокчилар армиясини китъага тушириш учун кулай вазиятни яратди. Иккинчи фронтни очишни яна ҳам чузиш мумкин булмай колди. 1944 йилнинг 6 июнида иттифокчиларнинг генерал Дуайт Эйзенхауэр кумондонлигидаги экспедицион куролли кучлари Франциянинг Нормандия сохилларига тушди. Бу уруш мобайнидаги энг йирик десант операцияси эди. Иттифокчилар кушинлари аста-секин Шаркка томон силжий бошладилар. Германия икки фронтда жанг килишга мажбур булди. Антигитлер коалициясининг куролли кучлари энди умумий душманга карши биргаликда жанг килабошладилар.

Иттифокчиларнинг кучлари август ойида Франциянинг жанубига тушди, бу ер озодилк кураши билан камраб олинган эди. Партизанлар бутун-бутун депатаментларни гитлерчилардан тозаламокчи эдилар. Париж озодлик кумитаси ва Умумбирлик конференцияси чакиригига биноан 19 августда пойтахтда куролли кузгolon бошланди, бунинг натижасида нацистлар горнизони тор-мор келтирилди. Мамлакатни озод этишда "Курашаётган Франция" кушинлари иштирок этди, унинг рахбари генерал де Голль Парижга келди. Француз ватанпарварлари уз ватанларининг тула озод булгунига кадар кураш олиб бордилар. 1944 йилнинг охирига бориб, иттифокчилар гитлерчиларни Франция тупрогидан, Бельгия ва Марказий Италиядан хайдаб чикардилар.

Кизил Армиянинг хужумлари натижасида Германия мухим хом ашё ва озик-овкат манбаларидан махрум булди. Иккинчи фронт очилганидан сунг "Рейх"нинг иктисодий, сиёсий ва харбий ахволи тагин ҳам емонлашди. Харбий ишлаб чикариш суратлари пасайди. Ишчи кучлари етишмас эди. Нацистлар идора услубининг инкирози кучаймокда эди. Бир грух генераллар, олий амалдорлар ва молия магнатлари Гитлерга карши фитна уюштирдилар. Фитначилар "фюрер"ни бир ёкли килиб, Англия ва АКШ билан сепарат сулх тузмокчи ва СССРга карши биргалашиб харакат килмокчи булиб келишиб олмокчи эдилар. Бирок, 1944 йил 20 июлда Гитлерга карши фитна уюштирдилар. Фитначиларнинг бири томонидан Гитлер кароргохида куйилган бомба ёрилди-ю, лекин Гитлер тирик колди. Фитна катнашчилари саросимага тушиб колишди. Фитна катнашчилари тез орада улар кулга олиниб, катл этилди.

Фашистлар Гитлерга суикасд килинишидан фойдаланиб, мамлакатда террорни кучайтирдилар, бунинг натижасида нафакат

суикасдга алокадор кишилар, балки куплаб коммунистлар ва социал-демократлар ҳам катагон курбони булдилар.

Назорат топшириклари:

1. Совет давлатида шахсга сизгиниш даврини аникланг ва уни окибатларини сузлаб беринг?
2. Оммавий катагон сабабалри нималардан иборат эди? Салбий окибатлари-чи?
3. II жахон уруши арафасида Совет давлати олиб борган ташки сиёсатни баён қилиб беринг?

4-асосий савол:

Бирлашган Миллатлар ташкилотининг тузилиши ва Гитлерчилар германиясининг таслим булиши.

МАКСАД: БМТнинг ташкил топиш шарт-шароитларини айтиб бериш ва Давлат бошликларининг конференциялари хақида тушунча бериш. БМТ олдида турган долзарб муаммоларга баҳо бериш. "Катта учлик" учрашувининг асл моҳият ва окибатларини очиқ беришдан иборат.

Идентив укув максадлари:

1. БМТнинг ташкил топиш шарт-шароитларини билади.
2. БМТга қайси давлатлар аъзо эканлиги саниди ва ҳозирги кундаги олиб бораётган ишларига баҳо беради.
3. "Катта учлик" учрашувининг асл моҳиятини аниқлайди.

4-савол баёни:

Гитлер ва унинг шериклари АКШ ва Англияни қуч ишлатиб, Гитлер ва унинг шериклари АКШ ва Англияни қуч ишлатиб, Германия билан сепарат сулҳ тузишга мажбур қилмокчи булдилар. 1944 йилнинг декабрида гитлерчилар Ғарбий Фронгда Арденин районида ҳужумга утиб, иттифокчилар қушинларга жиддий зарба бердилар. Черчилль ёрдам сураб Сталинга мурожаат қилди. Қизил Армия иттифокчилик бурчини адо этиб, белгиланган муддатдан илгари, 1945 йилнинг

январиди Болтик денгизидан то Карпатгача - кенг фронт буйлаб кучли хужумга утди.

Февралнинг охиригача давом этган бу хужум Польшани озод килиш билан якунланди. Харбий ҳаракатлар Германия тупрогига кучирилди. Иттифокчилар Гарбий фронтда уз кадрларини ростлаб карши хужумга утдилар. Улар тез орада рус саноат областида немис кушинларининг йирик гуруҳини куршовга олдилар ва таслим этдилар.

Уч давлат карорига мувофик 1945 йилнинг 25 апрелида Сан-Францискода фашизмга карши иттифок мамлакатларининг конференцияси очилди. Конференция *Бирлашган Миллатлар Ташкилоти* (БМТ) таъсис этди ва унинг Уставини қабул килди. БМТ, унинг барча аъзолари суверен тенглиги ва халкларнинг уз такдирини узи белгилаши, улар уртасида ҳамкорликнинг кенг куламда авж олдириш принципида тузилди. БМТ олдига халқаро тинчликни ва хавсизликни таъминлаш, янги уруш хавфини олдини олиш ва бартараф килиш вазифалари куйилди. Умумий тинчликни саклаш юзасидан асосий жавобгарлик Хавсизлик Кенгашига юкланди. Уткир мунозаралардан сунг Хавфсизлик Кенгаши доимий аъзоларининг (СССР, АКШ, Буюк Британия, Франция ва Хитой) бир огиздан овоз бериш принципи кайд этилди. Бу Ялта конференцияси таклифи эди. Бу - беш давлатдан хар бири уз манфаатлари тугри келмайдиган карорларга "вето" (такик) куйиш ҳукукига эгадир деган маънони билдиради.

1945 йилнинг 17 июлидан 2 августига кадар Потсдамда (Берлин якинида) СССР, АКШ ва Буюкбритания ҳукуматлари бошликларининг учинчи конфекренцияси булди. Конференция ишида И.В. Сталин, Г.Трумэн ва У. Черчилль катнашдилар. Трумэн Рузвельт вафотидан кейин 1945 йил апрелда президентлик лавозимини бажаришга киришган эди. Конференция иши давомида парламент сайловларида лейбористлар галаба килингандан кейин Буюкбритания бош вазири булган К.Эттли Черчилль урнига иштрок этди. Потсдом конференцияси урушдан кейин дуненинг тузилишига багишланган эди. Коференция иттифокчиларининг Германияга нисбатан тутадиган сиёсати принципларини ишлаб чикди. Бу хусусидаги битимда Германияни батамом куролсизлантириш, фашизмни таг-томири билан куришти, харбий жиноятчиларни жазолаш, мамлакатнинг сиёсий ҳолатини демократик асосида кайта куриш, Германия саноатини тинчкорлик асосида ривожлантириш кузда тутилган эди.

Конференцияда Шаркий Пруссиянинг сохил буйи кисмини Кенгсберг билан СССРга, колган кисмини эса Польшага беришга қарор қилади. Коференция Польшанинг Ғарбий чегаралари Одер (Одра) ва Ғарбий Нейсе дарёлари бўйлаб утиши ҳақида ҳам қарор қабул қилди. Шундай қилиб, азалдан поляк тупроғи бўлиб келган ерлар яна Польшага қайтариб берилди. Коференция янгидан тузилган ташкилот ташки ишлар вазирлари Кенгашига Германиянинг собик иттифочилари билан сулҳ шартномаларини таёёрлаш билан ҳамда Германия билан тузиладиган сулҳ шартномасининг шартларини ҳозирлашни топширди: Ташки вазирлари кенгаши СССР, АКШ, Буюкбритания, Франция ва Хитой вакиллари таркибидан иборат қилиб таъсис этилди.

У еки бу сулҳ битмларидаги шартлари ишлаб чиқиш ҳолиб давлатларга, енгилган мамалкатнинг таслим бўлганлик ҳақидаги ҳужжатга имзо чеккан мамлакатларга берилди. Конференция қарори билан асосий фашист ҳарбий жиноятчилари устидан суд қилиш учун ҳарбий трибунал тузилди. Урушдан кейин Нюрнбергда бўлган судда гитлерчиларнинг инсониятга қарши қилган энг оғир жиноятлари очиқ ташланди ва қош этилди. Бутун дуне фашизмнинг ниҳоятда жирканч башарасини яна бир марта қурди. Суд фашист бошлиқларини қаттиқ жазолади.

Назорат топшириқлари:

1. "Қатта ўқлик" ўқрашув натижалари ўрушнинг якуновчи босқичини аниқланг?
2. 1945 йил 25 апрелда Сан-Францискода фашизмга қарши конференция очилди. Бу конференцияда қандай ташкилот таъсис этилди?
3. Нейсе дарёсининг бошқача номини айтинг?
4. Қайси конференция дуненинг ўрушдан кейинги тузилишига бағишланган эди?

Ғойдаланилган адабиётлар:

1. В.Фураев. Энг янги тарих Т.,1993 й. 1917-39й.
2. Сиёсий партиялар. Маълумотнома .М.-1968.
3. А. Чаковский, Галаба сиёсий очерк. М -1991.
4. В.Мальков , Ф. Рузвельт. Проблемы внутренней политики и дипломатии.

5. Г.К. Жуков. Воспоминания и размышление . М.-1985.
6. Энциклопедия. 2 кism Москва 1990.

9-мавзу:1918-1939 йилларда халқаро ишчилар ҳаракати

Режа:

1. 1918-1923 йилда халқаро ишчилар ҳаракати.
2. 1924-1929 йилда халқаро ишчилар ҳаракати.
3. Иқтисодий инқироз ва иккинчи жаҳон уруши арафасида ишчилар ҳаракати.
4. 1918-1923 йилда халқаро ишчилар ҳаракати

1919 йил халқаро ишчилар ҳаракати ва коммунистик ҳаракатнинг бош штаби – III Коммунистик интернационал тузилди. Коммунистик интерноционалнинг ташкил топишига қадар халқаро ишчилар ҳаракатида Россиядаги большевиклар партияси Интерноционалдаги реформистларга қарши узоқ кураш олиб борди.

Уруш натижасида ва Росмиядаги давлат тўнтариши остида бир қатор мамлакатларда революцион юксалиш бошланди. 1918 йил бошида Финляндия ишчиларнинг революцион ҳаракати кучайди. Австрия-Венгрияда, Германияда оммавий сиёсий иш ташлашлар бўлиб ўтди. Май ойида Париж харбий заводлари ишчилари иш ташладилар. Сентябрьда Болгарияда солдатларнинг Владай кўзғалони бошланди. Октябрь-ноябрь ойларида, Венгрияда, Австрияда, Германияда буржуа – демократик революциялар бўлди. Австрия-Венгрия империяси емирилди.

1919 йил январида Германияда революцион кураш кучайди. Март ойида Кореяда Япония империалистларига қарши кураш авж олди. Бу ва бошқа мамлакатлардаги курашлар революцион юксалишнинг тобора қсиб, социалистик партиялардан ажралиб чиқа бошладилар. 1918 йили Аргентина, Фенландия, австрия, Польша, Венгрия ва Германияда коммунистик партиялар тузилди. 1919

йил бахорига келиб 30 та мамлакатда коммунистик партиялар ва шу мамлакатдаги социалистик партияларда сўл группалар вужудга келди.

1919 йил 2 мартда Москвада халқаро конференция очилди. Конференцияда 30 мамлакатдан 51 делегат иштирок этди. Конференцияда асосий масала III Интерноционал тузиш масаласи эди.

Конференцияда III Интерноционал ташкил қилинди. Бу интерноционал Комитерн деб аталди. 4 марта конференция ўзини Комиитернини биринчи конгресси деб эълон қилди. Конгресс 6 мартгача давом этди. Конгресс Комитерннинг сиёсий платформаси, буржуа демократияси ва парламент диктатураси, социалистик оқимларига муносабат, халқаро ахвол масалаларини муҳокама қилди. Конгрессда Коминтернинг Ижроия қўмитаси сайлаш (КИИК).

1919 йил мартда Венгрияда, апрель ойида Баварияда, июнда Славкияда шўролар республикаси эълон қилинди. Коминтери Ижроия Комитети барча мамлакатлардаги ишчиларга мурожаат қилиб, уларни химоя қилишга чақирди.

1919-1920 йилда Франция, Италия, Англия, АҚШ, Испания ва бошқа мамлакатларда революцион ҳаракат ўса борди. Ишчилар иқтисодий ва сиёсий талабларни амалга ошириш учун курашни интерноционал вазифалар билан боғлаш, шўролар Россиясини қўллаб-қувватлаш асосида умумий иш ташлашлар намойиш ва митинглар ўтказилди.

1920 йил кузида Италияда ишчилар айрим завод ва фабрикаларни, деҳқонлар эса помещик ерларини тортиб олдилар.

Англияда пролетариатнинг стачка ҳаракати кенг қулоқ ёйди. АҚШда 1919 йил стачкаларда 4 млн. дан ортиқ киши иштирок қилди. Ишчилар ҳаракатининг интервенциячилик сиёсатига қарши чиқдилар.

Революцион ёшлар ҳаракати ўам ўсди. Россия Коммунистик – ёшлар союзи (РКСМ) нинг ташаббуси билан 1919 йил ноябрида Берлин ёшларининг халқаро конгресси чақирилди. Бунда ёшларнинг Коммунистик Интерноционали (КИМ) тузилди. Конгрессда КИМ программаси ва устави қабул қилинди. Конгресс Комитерн составига кириш тўғрисида қарор қабул қилди.

1919-1920 йил АҚШ, Англия, Франция, Испания ва бошқа бир қатор мамлакатларда коммунистик партиялар ташкил топди. Бу партияларда, айниқса, Германия ва Англия компартияларда “сўл” группалар ва айрим “сўл” коммунистлар, ишчилар синфи партиясининг раҳбарлик ролини инкор этиб, “йўлбошчилар диктатураси”га қарши чиқдилар.

1920 йил 19 июндан 7 августгача дастлаб Петроградда, сўнг Москвада, Комитернинг II конгресси бўлди. II Конгрессда халқаро ахвол ва Комитернинг асосий вазифалари, миллий муаммалар ва аграр масалалар, Комитерига қабул қилишнинг шартлари ва бошқа бир қатор масалалар муҳокама қилинди.

Комитернга аъзо бўлиб киришнинг “21 шарт” қабул қилинди. Конгресс Комитернинг устави қабул қилинди. Уставда Комитернинг асосий вазифалари, унинг ташкилий принциплари, раҳбар органларининг роли, ўзаро муносабатлари баён қилинди.

1920-1921 йилларда айрим мамлакатларда юз берган иқтисодий инқироз заминида янги революцион юксалиш юз берди. Революцион ҳаракат асосан Антанта мамлакатларда авж олди. Шу шароитда бир қанча мамлакатларда

коммунистик партиялар рахбарлигида, янги революцион касаба союзлари тузилди. Шўролар касаба союзларининг ташаббуси билан касаба союзларининг Коминтернга кириш ҳаракати бошланди. 1920 йил июлида бир неча мамлакат Касаба союзларининг халқаро кенгашини туздилар. 1921 ил июлида Касаба союзларининг халқаро кенгашини туздилар. 1921 йил июлида Москвада жаҳон революцион касаба союзларининг 1 конгресси бўлиб, унда Касаба союзларининг Қизил интерноционали - Профинтери ташкил қилинди. 1921 йил Европада ишчиларнинг кучли оммавий чиқишлардан кейин революцион ҳаракат пасая бошлади. Изчил рахбарликнинг бўлмаганлиги, компартияларни заифлиги, ишчилар синфи кучининг бўлганлиги туфайли пролетариат вақтинча мағлубиятга учради.

1921 йил июн – июл ойларида Москвада Коминтерннинг III конгресси бўлди. Конгрессда иқтисодий инқироз ва Коминтерннинг янги вазифалари, Коминтерн ва РКП(б)нинг тактикаси ҳамда бошқа масалалар муҳокама қилинди. Конгресс бир қанча тезисларни қабул қилди.

1922 йил ноябрь-декабрь ойларида Москвада Коминтерннинг IV конгресси бўлди. Конгресс фашизм ҳавфининг кучайганлигини кўрсатиб, бирлашган фронт тузиш учун кескин кураш олиб боришга чақирди.

1923 йил “Халқаро ишчилар ҳаракати” соҳасида бир қатор воқеалар юз берди. Германияда, Болгарияда, Польшада революцион жанглар бўлиб ўтди. Германияда революцион инқироз шароитида ишчилар синфи олдида ҳокимиятни қўлга олиш вазифаси турарди. Коминтерн Ижроия Комитети Германияда шўролар барпо қилиниши, ҳокимиятни қўлга олиш учун курашга тайёрланишни талаб қилди. Коминтерн Ижроия Комитети Болгария Коммунистик партиясини деҳқончилик союзи билан бирлашган фронт тузишга чақирди. Бироқ 1923 йил революцион жангларда ишчилар синфи муваффақиятсизликка учради.

1924-1929 йилларда халқаро ишчилар ҳаракати

1924 йил бошига келиб халқаро революцион кураш вақтинча сусайди. Капиталистик мамлакатлар 1924 йилдан бошлаб барқарорлик даврига ўтдилар. Коминтерн капиталистик барқарорлик даврида ишчилар синфининг барча душманларига зарба бериб, компартияларни тобора мустахкамлаш учун ишлар олиб борди.

Коминтерн олдида турган энг муҳим муаммо-капитализмнинг вақтинча барқарорлик билан боғлиқ бўлган янги шароитга мувофиқ янги тактика ишлаб чиқишдан, айрим мамлакатлардаги алоҳида шарт-шароитларни ва улардаги компартияларнинг ўзига хос вазифаларини ҳисобга олиб барча компартиялар учун умумий масалаларни ўал қилишдан иборат эди.

1924 йил июн-июл ойларида Москвада Коминтерннинг V конгресси бўлди. Конгресс халқаро ишчилар ҳаракатини жипслаштириш масалаларини анализ қилиб, компартияларнинг янги шароитдаги вазифаларни белгилаб берди. Конгресс касаба уюшмалари орасида деҳқонлар орасида олиб бориладиган ишларга ва миллий масалага катта эътибор берди. Конгресс фашизмга қарши

курашни кучайтириш зарурлигини уқтириб ўтди. V конгресс тарихга компартияларни “большевиклаштириш” конгресси бўлиб кирди.

Капиталистик стабиллашув, зиддиятларнинг кескинлашуви натижасида барча капиталистик мамлакатларда синфий зиддиятлар кучайиб кетди.

Англияда 1926 йилда умумий стачка, Австрия ишчиларининг 1927 йил курулти, Сурия, Месопотамия, Индонезияда миллий-озодлик ҳаракатларнинг юксалиши, капиталистик стабиллашувнинг барқарорлигини кўрсатди.

1928 йил 17 июлдан 1 сентябргача Москвада Коминтерннинг VI конгресси бўлди. Конгрессда халқаро ахвол кенг таҳлил қилинди ва биринчи жаҳон урушидан кейинги халқаро ишчилар ҳаракатининг ривожланиши давлари, буржуазиянинг меҳнаткашларнинг ҳуқуқларига ҳужум бошлаганлиги, капиталистик стабиллашув шароитида империализм зиддиятларнинг кескинлашганлиги кўрсатиб берилди. Конгрессда Коминтерннинг программаси қабул қилинди. Программани жаҳон кн-м системасининг умумий тараққиёт қонунлари анализ қилиниб, капиталистнинг революцион йўл билан емирилиши ва коммунизм ғалабасининг муқаррарлиги баён қилинди. Программани Ғарбдаги ва Шарқдаги барча ком-к партияларни мустаҳкамлаш асосий вазифа қилиб қўйилди.

III. Иқтисодий инқироз ва иккинчи жаҳон уруши арафасида ишчилар ҳаракати.

1929 йил стабиллашув даври тугаб, жаҳон иқтисодий инқироzi бошланди. Инқироз ишчилар синфига ва барча меҳнаткашларга қашшоқлик ва катта фалокат келтирди. 1933 йил бутун капитал дунёсида 30 млн. ортиқ ишсиз бор эди. Инқироз энг кучайган пайтда АҚШнинг ўзида 15-17 млн. киши ишсиз эди.

Минополистик капитализм ва фашизм кучая борди. 1931 йил Япония Манчжурияни босиб олди ва Узоқ Шарқда урушнинг биринчи ўроғи вужудга келди. 1933 йил Германияда фашистлар ҳокимиятни эгалладилар. Европада урушнинг иккинчи асосий ўчоғи вужудга келди.

Иқтисодий инқироз йилларида кн-гидан революцион юксалиш юз берди; стачкачилик кураши ва ишсизлар ҳаракати янада кескинлашди: Хитойда революция кенгайиб ва чуқурлашиб борди: мустамлакаларда революцион кураш янада кучайди: деҳқонларнинг революцион ҳаракати ўсди.

1932 йил бир қанча компартияларнинг ташаббуси билан Япония империализмининг Узоқ Шарқдаги агрессиясига қарши Хитой халқини ҳимоя қилиш бошланди.

1932 йил августда Амстердамда барча прогрессив кучларнинг урушга қарши халқаро конгресси бўлиб ўтди. Конгресс Япониянинг Хитойга қарши агрессиясини қоралади. Урушга қарши доимий комитет сайланди, бунинг составига Анри Барбюс, М.Горький ва бошқа атоқли маданият ва жамоат арбоблари киритилди.

1934 йил Европада революцион ҳаракат янгидан юксала бошлади. 1934 йил Австрия, Франция ва Испанияда империализм ва фашизмга қарши оммавий

жанговор кураш кучайиб кетди. 1936 йил Испанияда фашистлар билан демократия кучлари ўртасида гражданлар уруши бошланиб кетди.

Коммунистик партиялар-империализмга, империалистик агрессияга уруши хавфсига қарши ҳамиша олдинги сафда бордилар. 1935 йил июль-августда Москвада Коминтерннинг 7 конгресси бўлиб ўтди. Комитери ижроия комитети фаолияти тўғрисида В.Пик доклад қилди. Фашизмнинг хужуми ва фашизмга қарши ишчилар синфининг бирлиги учун курашда Коминтерннинг вазифалари тўғрисида Г.Дмитрев доклад қилди. Фашизмга ва урушга қарши бирлашган ишчилар фронти ҳамда антифашистик халқ фронти тузиш тўғрисидаги масала юзасидан қарор қабул қилинди. 7 конгресс тарихга фашизм ва уруш хавфига қарши бирлашган пролетар ва бирлашган халқ фронти тузиш конгресси бўлиб ўтди. Уруш хавфи кучайган бир пайтда бирлашган ишчи ва халқ фронти тузиш учун курашда айниқса Франция а Испанияда катта ютуқларга эришилди. Хар йили биринчи август куни урушга қарши кун сифатида нишонланди.

1935 йил Парижда маданиятни химоя қилиш конгресси ўтказилди.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида компартиялар фашизмга қаршилиқ кўрсатиш халқ ҳаракатининг ташкилотчиси ва раҳбари бўлиб, бу курашнинг олдинги сафида бордилар.

Иккинчи жаҳон урушидан олдинги йилларда айниқса уруш йилларида халқаро аҳвол мураккаблашди, ҳар бир мамлакатнинг революцион кураши ўзига хос хуссиятларга эга бўлди.

1943 йил 15 майда Коммунистик Интернационални тарқатиб юбориш тўғрисида қарор қабул қилинди. Бу қарор 22 майдан эълон қилинди, 10 июндан Коминтерн ва унинг ишчи органлари ўз фаолиятини тўхтатди. Коминтерн турли мамлакатларнинг меҳнаткашлари ўртасида алоқаларини тиклади ва мустаҳкамлайди. Коминтерн бир қанча мамлакатлардаги илғор ишчилар авангардини чинакам ишчи-партияларга жипслашувига ва раҳбар революцион кадрларнинг ўсиб етилишига ёрдам берди. Лекин 30 йилларга келиб, коминтерн Сталинни “қулига” айланиб компартияларни ички ишларига тинмай аралашиб уларга нисбатан Катоғон сиёсатни олиб борди. Польша компартияси тарқатилди, коминтернни бир қатор фаоллари қамоққа олиниб, қатл қилиндилар.

Бу даврда социалистлар, хотин-қизлар, қасаба уюшмалари, ёшлар ҳаракатлари ҳам авж олиб улар фашизмга урушга қарши ва тинчлик учун тинмай кураш олиб борган эдилар.

Адабиётлар:

1. Коммунистический Интернационал: Крат.ист.очерк,М-1969.
2. Кривогуз И.М. Рабочий социалистический интернационал (1923-1940) М, 1979.
3. Адибеков Г.М. Профинтерн. М.1981.
4. Реабилитирован посмертно (Возвращение к правде) М, 1989.
5. Актуальные проблемы новейшей истории М. 1981.

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Нима сабабдан III интернационал тузилди ва у ишчилар ҳаракатида қандай роль ўйнайди?
2. Нима сабабдан Социалистик интернационал тикланди?

3. Урушга қарши ҳаракатда хотин-қизлар, ёшлар, қасаба уюшмаларни роли қандай бўлди.

10-мавзу: Хитой 1918 - 1939 йилларда.

(2 соат маъруза).

Асосий саволлар:

1. Хитой ижтимоий-иқтисодий тузумининг асосий хусусияти.
2. Сун Ятсен бошлик Гуанчжоу ҳукумати ва ягона фронтнинг ташкил топиши.
3. Япон агрессиясининг вужудга келиши.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Сун Ятсен, Гуанчжоу, демократизм, принциплар, Сунь Ятсен васиятлари, Ганконг, Чан Кайши, Мао Цзэдун, антияпон fronti, жаҳон уруши, ХХР ташкил топиши.

1-асосий савол:

Хитой ижтимоий, иқтисодий тузумининг асосий хусусиятлари.

МАКСАД: Хитой халқ Республикасининг 1920-1945 йиллардаги ижтимоий, иқтисодий тузумни узига хос ва асосий хусусиятларини очиқ бериш ва талабаларга сузлаб бериш.

Идентив укув максадлари:

1. Асримизнинг 20-йилларида Хитой давлатининг иқтисодий-ижтимоий тузумини баён қилади.
2. Хитойни узига хос тузумини аниқлаб, сузлаб беради.
3. Хитой халқининг ижтимоий аҳволидаги энг муҳим хусусиятини аниқлайди.

1-саволнинг баёни:

Колок аграр мамлакат бўлиб келаётган Хитой саноати 20-йилларнинг урталрига келиб, бир қадар ривожланди. У чет эл империализмига ярим мустанлак қарамлигида эди. Қишлоқда феодал муносабатлар ҳукмронлик қиларди. Қўп сонли милитаристик тудалар ҳукмронлиги сиёсий тарқоқликка барҳам беришга ва мамлакатнинг бирлашувига тусқинлик қилади. Ишчилар синфи микдор жиҳатидан қўп эмас эди: 20-йилларнинг бошларида Хитойдан қарийб 2 млн. ишчи

бор эди. Бу мамлакат аҳолисининг бир Ҷоизидан камрогини ташкил киларди.

Ғабрика -завод ишчилари асосан мамлакатнинг муҳим саноат марказларига туплаган эди. Бу ҳол пролетариатнинг салмоқли революцион кучга айланишига ердам беоди. Бирок умуман олганда, Хитой пролетариати уша вақтда таркок ва заиф эди.

ЖКП В.И. Ленин маслаҳатларига амал килиб, ишчиларнинг илгор қисмини бирлаштиришга ва кенг пролетар оммасининг қасаба союзларига жипслашувига ёрдам беришга ҳаракат киларди. Партия Хитойда социализм қуришни пировард мақсади деб ҳисоблаб, демократик революцияни амалга оширишни яқин орадаги вазифа сифатида илгари сурди.

Сунь Ятсен томонидан ҳали 1912 йилдаёқ асос солинган гоминьдан (миллий партия) миллий буржуазия ва унинг иттифокчилари манфаатларини ифодалар эди. 1923 йилда Сунь Ятсен мамлакатнинг жанубидаги йирик шаҳар Гуанчжоу (кантон) да ташкил этилган революцион ҳукуматга бошчилик килди. Маъкур шаҳар оммавий антиимпериалистик ҳаракатнинг маркази бўлиб қолган эди.

Атоқли революцион демократ Сунь Ятсен Октябрь революцияси ва хитой халқининг озодлик қураши таърибаси таъсири остида уз принципларини янгила изохлаб берди. Гар илгари миллатчилик принципи фақат миллатни Манчжурия династияси ҳукмронлигидан озод қилишни билдирган бўлса, эндиликда у миллатни чет эл империалистлари ва уларнинг гуашталаридан, феодал-милитаристик тудаларнинг ҳукмронлигидан озод қилишни, мамлакатни бирлаштириш учун, Хитойда истикомат қилиб турган миллатларнинг тенг ҳуқуқлиги учун қурашни назарда тутарди. Илгари фақат республика тузумини урнатишни аңлатган демократизм принципи эндиликда халқ ҳокимиятининг қарор топиши деб, уз мушакиллигини ҳимоя қилишга қодир бўлган ва буржуазия томонидан монополия қилинишини истисно этадиган суверен демократик республика тузишдан иборат деб қаралар эди.

Учинчи принцип - халқ фаровонлиги принципига ҳам Сунь Ятсен анча чуқур маъмун қиритди: бу маъмун йирик капитални чеклашдан, барча меҳнатқашларнинг аҳволини яхшилашдан ва аграр масалани ҳар бир ер ҳайдовчи узининг ерига эга бўладиган қилиб ҳал этишдан иборат эди. Сунь Ятсен узининг принципларини уҳта сиёсий йул-йурик билан тулдирди, яъни: СССР билан иттифок тузиш, ЖКП билан ягона фронт тузиш, ишчи-деҳқонлар оммасига таяниш, революцион

хукуматнинг илтимосига кура Хитойнинг жанубига совет мутахасислари ва техника юборилди.

Назорат топшириклари:

1. Асримизнинг 20 - йилларида Хитой кандай давлат эди?
2. Дастлабки Сунь Ятсен томонидан 1912 йилда асос солинган Гоминдан партияси кимлар манфаатини ифодалар эди?
3. Халк форовонлиги принципини изохлаб беринг?

2-асосий савол:

Сунь Ятсен бошлик Гуанчжоу хукумати ва ягона фронтнинг ташкил топиши.

МАКСАД: Сунь Ятсен бошлик Гуанчжоу хукуматининг ташкил топиши, унинг ахамияти ва олиб борган сиёсатини ёритиб бериш, 1931 йил сентябрда Япон милитаристларининг мамлакатнинг шимолий-шарқий қисмига бостириб кириши ва ягона антияпон фронтининг ташкил топишини сузлаб бериш ва талабалар диққатига етказиш.

Идентив укув мақсадлари:

1. Гуанчжоу хукуматини ташкил топиш шарт-шароитларини баён қилади.
2. Сунь Ятсен олиб борган сиёсат моҳиятини тушунтириб беради
3. Ягона антияпон фронтини тузишдан мақсад нималардан иборат эканлигини аниқлайди.

2-савол баёни:

1924 йилда гоминьданнинг 1 съезди бўлиб ўтди, унинг ишида коммунистлар ҳам қатнашдилар. Коминтерннинг тавсиясига кура, коммунистлар яқка-яқка тартибда гоминьданга қирардилар (бунда уларнинг ХКП га гоёвий ташкилий мансублиги сақланиб қоларди) .

Содир бўлган ўзгаришлар натижасида гоминьдан ишчилар майда ва урта деҳқонлар, шунингдек йирик буржуазия бир қисми блокининг оммавий партиясига айлана бошлади. ХКП билан гоминьданнинг яқинлашуви ягона антиимпериалистик фронтининг тузилишига олиб келди, бу фронтга хитой жамиятидаги деярли барча синфлар ва социал табақалар жалб қилинди. Бу ҳол революцион ҳаракатнинг юқласалишига ёрдам берди. Коммунистларнинг гоминьданга кириши

ва ягона фронтнинг ташкил топиши ХКП фаолиятининг кенгайишига кудратли омил булиб хизмат килди.

Бирок уша вақтда 1 минг кишидан камроқ аъзога эга булган еш компартияга гоминьдан билан ҳамкорлик қилишга қарши чиққан "сул" элементлардан ташқари унлар, оппортунистик элементлар ҳам кирдилар, улар гоминьданга нихоятда ён бердилар. Гоминьданнинг қупгина лидерлари ХКПга душманлик билан қарар ва оммавий революцион-озодлик ҳаракатининг авж олишини истамас эдилар. Айни бир вақтда Сунь Ятсен халқ қурашининг тобора эътиқодлироқ тарафдори булиб қолди. Гоминьданнинг 1 съездида В.И. Лениннинг вафоти ҳақида ахборот билан сузга чиққан Сунь Ятсен шу нарсани айтдики, Улуг октябрининг муваффақиятларига "рус революциясининг йулбошчиси Ленин олиб борга фидокорона қураш туфайли, унинг эришилди". Сунь Ятсен бундай деб огоҳлантирди: "Агар биз Россиядан урганмас эканмиз, партиямизнинг бундан кейинги революцион қураши натижасиз булиб қолди".

Сунь Ятсен 1925 йилнинг 12 мартида улими олдида гоминьдан раҳбарларига васиятни, Совет иттифокига мактубни айтиб ёздирди. Биринчи ҳужат империализмга қарши халқ қурашининг зарурлиги ҳақида, иккинчи ҳужжат эса СССР билан иттифок тузишнинг Хитой учун аҳамияти тугрисида эди.

Чет эл империалистларининг Хитой реакционлари ёрдамида Гуанчжойдаги ҳукуматни ағдариб ташлашга уринишлари мағлубиятга учради. СССР меҳнатқашлари ташаббуси билан бутун дунёда "Хитойдан қулинг торт" деган шиор остида Хитой халқини ҳимоя қилишга қаратилган оммавий ҳаракат бошланиб кетди.

1925 йилнинг баҳорида япон, инглиз ва америка империалистлари Хитойнинг бир қанча шаҳарларидаги ишчилар ва студентлар чиқишларини, бостириш учун қурол ишлатдилар. Бунга жавобан Шанхай ва бошқа саноат марказларини антиимпериалистик намойишлар ва иш ташлашлар қамраб олди.

1925 йилининг июлида Гуанчжоудаги ҳукумат узини Хитой республикасининг миллий ҳукумати деб, эълон қилди. Унинг ҳокимияти тезда мамлакат жанубидаги бошқа вилоятларга ҳам тарқалди. Шимолда ҳам миллий-озодлик ҳаракати авж олиб кетди. 1926 йилнинг ёзида қарийб 100 минг жангчи ва қомандирлардан иборат ХРА Шимолга юриш бошлади, революциянинг янги планини В.К. Блюхер бошлик совет мутахассислари ишлаб чиққан эдилар. Юришнинг мақсади Хитойни миллий жихатдан бирлаштириш, турли феодал

милитаристик тудаларни тугатиш, Хитойдаги нотенг шартномалари бекор килиш ва империалистик зуравонликни тугатиш учун курашишдан иборат эди. 1926 йилнинг сентябрида ХРА Хитойнинг муҳим сув артерияси булган Янцзи дарёсига чикди ва тезда йирик саноат ва маъмурий марказ - Уханни эгаллади. Сунгра у ерга миллий ҳукумат кучиб келди.

Марказий ва Шимолий Хитойнинг купгина шаҳарлари ва кишлоқ жойларида милитаристларга ва чет эл империалистларига қарши бошланиб кетган халқ кузғолонлари ХРАнинг шимолга томон силжиб боришига ердан берди. 1927 йилнинг мартада узок давом этган қуролли курашдан кейин кузғолон қутарган ишчилар Шанхайни эгалладилар.

Назорат топшириклари:

1. Хитойда 1912 йилда вужудга келган Гуанчжоу ҳукуматида дастлабки асосий вазифаларини аниқланг?
2. Сунь Ятсен илгари сурган принциплар нималардан иборат эди?
3. Ягона антияпон фронтининг тузишдан мақсад нималардан иборат эди?

3-асосий савол:

Япония агрессиясининг вужудга келиши.

МАҚСАД: Хитой давлатига Япония томонидан 1931 йил сентябрь ойларидаги агрессиясининг бошланиши ва бу агрессиясининг II жаҳон уруши охирига сакланиб қолиш сабаблари ҳақида сузлаб бериш.

Идентиф уқув мақсадлари:

1. Гоминьанчилар реакцион сиёсати ва Хитойни заифлашувини изоҳлаб бериш.
2. Япон милитаристларини Хитой агрессиясини бошланиши даврида аниқлаш.
3. II жаҳон уруши арафасида ва уни давомида Хитойда япон босқинчилиги ва унинг оқибатларини очиқ беради.

3-савол баёни:

Гоминьданчиларнинг реакцион сиёсати Хитойни заифлаштириб, уни империалистларнинг осон улжсига айлантириб қуйди. 1931 йилнинг сентябрида япон милитаристлари мамлакатнинг шимолий-

шаркий кисми булиб, у ерда бутунлай агрессорларга буйсунган кугирчок режими урнатилган эди. Бошка империалистик давлатлар Японияга жиддий каршилиқ курсатмадилар, чунки нинг СССРга карши курашда Хитойнинг халқаро мавқеини мустахкамлаш учун СССР 1932 йил декабрида Хитой билан дипломатия муносабатларини қайта тиклади, хитой милитаристларнинг антисовет ҳаракатлари туфайли бу муносабатлар 1929 йилда узилган эди.

1932 йилнинг январида япон милитаристлари Шанхайни босиб олишга уриниб курдилар. Чан Кайшининг буйругига қарамасдан, гоминьдан армиясининг у ерда турган қисмлари шаҳарни химоя қилишга отланган Шанхай аҳолисини қўллаб-қувватладилар. Японларнинг Шанхайга ҳужумининг барбод бўлиши аҳолининг кенг қатламлари орасида ватанпарварлик қайфиятларини ушиб бораётганидан далолат беради.

Кизил Армиянинг қаҳрамонона қаршиқ курсатишига қарамай, гоминьдан қўшинари асосий революцион районларни босиб олишга ва у ерда қолган совет ҳокимиятини тугатишга муваффақ бўлдилар. Чжу Жэ кумондонлик қилган Кизил армиянинг асосий қўчалари қўрқовни ёриб ўтиб, 1939 йилнинг октябрида мамлакатнинг шимоли-ғарбий қисмига юриш бошлашга муваффақ бўлдилар.

Шимоли-ғарбга томн илғарилаб бориш жараёнида мао Цзэдуннинг талаби билан 1935 йилнинг январида Цзуньда ХКП Марказий Комитети Сиёсий бюросининг кенгайтирилган кенгаши бўлиб ўтди. Кенгаш шахсий ўзгаришларни амалга оширди. Хусусан, Мао Цзэдун ХКП Марказий Комитети сиретариати составига киритилди. Бу ҳол унинг партия раҳбарлигидаги мавқеини янада мустахкамлади.

Шимолий-ғарбий юриш 1936йилнинг ноябрига қадар давом этди. Юриш вақтида Кизир Армия жангчилари ва командирларининг анчагина қисмидан ажралиб қолди. Кизил Армия қисмлари 12 минг км дан ортиқроқ масофани босиб ўтиб, Шэньси, Ганьсу ва Нинся вилоятлари чегарасида мустахкамланиб олдилар, бу ерда уларнинг қелишига қадар деҳқонлар қўзғолони муваффақиятли ўтган ва совет районлари ташкил этилган эди. Шу тариқа вужудга келтирилган Шэньси - Ганьсу - Нинся чегара райони, шунингдек Хитойнинг Алоҳида райони деб аталувчи бу район Хитой революциясининг асосий базаси ва японлар агрессиясига қарши курашда асосий революцион ўчоқ бўлиб қолди.

Назорат топшириқлари:

1. Гоминьданчилар реакцион сиёсатини вужудга келишини шархлаб беринг?.
2. Хитойга агрессия йилларини ва уни окибатларини гапириб беринг?.
3. II жахон уруши даврида Хитой халкининг олиб борган курашига баҳо беринг?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. В.Фураев. Энг янги тарих Т.,1993 й. 1917-39й.
2. Сиёсий партиялар. Маълумотнома .М.-1968.
3. А. Чаковский, Галаба сиёсий очерк. М -1991.
4. В.Мальков , Ф. Рузвельт. Проблемы внутренней политики и дипломатии.
5. Г.К. Жуков. Воспоминания и размышление . М.-1985.
6. Энциклопедия. 2 кism Москва 1990.